

148628

T.C.

PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**FİNANSAL KRİZLER VE IMF DESTEKLİ
İSTİKRAR PROGRAMLARININ TÜRK
BANKACILIK SİSTEMİNE ETKİLERİ
1980-2003 DÖNEMİ**

Sevcan GÜNEŞ

Yüksek Lisans Tezi

148628

Temmuz 2004
DENİZLİ

**FİNANSAL KRİZLER VE IMF DESTEKLİ
İSTİKRAR PROGRAMLARININ TÜRK
BANKACILIK SİSTEMİNE ETKİLERİ:1980-2003
DÖNEMİ**

**Pamukkale Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarafından Kabul Edilen
İktisat Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

Sevcan GÜNEŞ

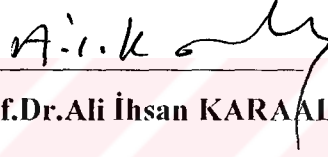
Tez Savunma Sınav Tarihi:28.07.2004

Tez Danışmanı:Prof.Dr.Ali İhsan KARAALP

**Temmuz 2004
DENİZLİ**

TEZ SINAV SONUÇ FORMU

Bu tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali İhsan KARAALP

Prof. Dr. Ömer GÜRKAN

Yrd. Doç. Dr. Aydın SARI

Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun

28.07.2004 tarih ve ...11/09... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Doc. Dr. Ferhat ERARI

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ÖNSÖZ ve TEŞEKKÜR

1980'li yıllardan itibaren başlayan liberalizasyon süreci finansal sistemde önemli yapısal değişimlere neden olmuştur. Sırasıyla finansal krizlerin ve IMF Destekli İstikrar Programları ile oluşan bu yapısal değişimde bankacılık sistemi analiz edilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmamın ortaya çıkmasında bana rehber ve yardımcı olan İktisat Bölüm Başkanı Danışman Hocam Prof.Dr.Ali İhsan KARAALP; ve hocalarım Prof.Dr. Muhammet AKDİŞ, Doc.Dr.Nihal KARGI, Doc.Dr. Celal KÜÇÜKLER ve Muğla Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekanı Prof.Dr. Ömer Faruk ÇOLAK'a en içten teşekkürlerimi sunmak isterim.

Çalışmamda bana destek sağlayan başta Arş.Gör.Emriye GÜMÜŞ ve Arş Gör. Necmi GÜNDÜZ olmak üzere tüm meslektaşlarıma teşekkür etmeyi bir borç bilirim. Ayrıca evdeki çalışmalarımı anlayışla karşılayan 6 yaşındaki kızım Ece Selen GÜNEŞ ve bana destek olan eşim Cem GÜNEŞ'e teşekkür ederim.

Sevean GÜNEŞ

ÖZET

1980 yılından sonra uygulanan makroekonomik politikalar Türk Bankacılık Sisteminde yapısal değişimlere neden olmuştur. Bu politikalar finansal liberalleşmeye dönlük politika uygulamalarıdır.1980 öncesinde kredi, mevduat faiz tavanları, döviz hareketleri ile ilgili ciddi bir finansal baskı döneminden sonra; öncelikle faiz tavanlarının kaldırılması ile başlayan finansal liberalleşme 1989 sermaye hareketlerinin de tam liberalizasyonu ile tamamlanmıştır.1989 yılında alınan 30 ve 32 sayılı kararlarla finansal aktörlerin tüm sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır.Yatırımcılar yabancı para türünden yatırım araçlarına diledikleri kadar yatırım yapabilir hale gelmiş; steak para olarak adlandırılan uluslararası sermaye girişleri serbest bırakılmıştır.

Türkiye ekonomisinde yaşanan bu serbestleşme hareketlerinin sonucunda finansal sisteme akan kısa vadeli yabancı kaynakların da etkisiyle Türk bankacılık sistemi hızlı bir büyüme sürecine girmiştir. Finansal sisteme girişlerin regüle edilmemesi nedeniyle piyasalardaki aktör sayısı denetimsizce artmıştır. Bu durum; özsermaye, likidite vb. ölçütlerden uzak grup kredilerinin finanse edilmesi amacına yönelik finansal araçların artmasına ve bunun sonucunda ahlaki tehlike(moral hazard) ve ters seçim(adverse selection) problemlerinin yaşanmasına neden olmuştur. Mevduat faiz oranlarının serbest olması yüksek faiz yolu ile mevduat toplanarak grup kredilerinin finanse edilmesini kolaylaştırmıştır. Aynı zamanda 1980 sonrası dönemde büyümenin kamu açıkları yolu ile finanse edilmesi Hazine'nin borçlanma ihtiyacını artırmıştır. Yüksek faizle mevduat toplayan finansal aktörler reel sektöre kredi vermenin daha fazla risk içermesi nedeniyle kamuyu finanse etmeye başlamışlardır. Bankalar yüksek faizle topladıkları mevduatları reel sektöre kredi olarak vermek istemezler. Literatürde "limon problemi" olarak da adlandırılan ters seçim(adverse selection) yapma korkusu vardır. Yüksek reel faizi ödemeyi kabul eden finansal aktörün krediyi geri ödememe riskinin (return on risk) yüksek olduğu finansal piyasalarda bilinen bir olgudur. Bankacılık sistemi bu dönemde kredi riski yerine kamuyu finanse etmeyi tercih etmiştir. Sistemdeki bankaların yaşadığı en büyük risk, yabancı para pasiflerinin aktifte TL yatırım araçları ile değerlendirilmesi ile oluşan açık pozisyon riskidir. Nitekim 1994 krizinde yapılan devalüasyonla 3 tane banka batmış, mevcut durumun sistemik finansal

krize dönüşmesini engellemek amacıyla kamu otoritesi mevduatı %100 güvence altına almıştır. Kısa vadede krizin tüm sisteme yayılmasını önlemek için alınan bu karar, mevduata verilen reel faizlerin daha da artmasına neden olmuştur. İşlevsel olarak finansal aracı kurumun yıllar boyu yüksek faizle mevduat toplayarak günü kurtarmasını sağlamıştır. Fakat 1999 yılında IMF ile yapılan stand-by anlaşması sonucunda uygulanan sabit kur sisteminin 2001 Şubat ayında çökmesi ile mevcut sistemin sürdürülemez kırılğan bir yapı sergilediği kabul edilmiş ve bankacılık sisteminde yeniden yapılanma uygulamaları başlamıştır.

Yaşanan finansal krizler sonucunda bankacılık hızlı bir daralma sürecine girmiş, sisteme yönelik denetim ve gözetim artırılmıştır. “Finansal Krizler ve IMF Destekli İstikrar Programlarının Türk Bankacılık Sistemine Etkileri:1980-2003” konulu tezimde de finansal krizler sonrası oluşan bankacılık sistemindeki yapısal dönüşüm analiz edilmeye çalışılmıştır.

Sevcan GÜNEŞ

ABSTRACT

Financial liberalization policies , which are applied after 1980s', caused structural changes in banking sector. Before 1980s' strict financial repression over interest rates and foreign exchanges was applied by government authorities. The liberalization process started with lifting ceilings over interest rates then completed in 1989. Capital movements were fully liberalized in 1989. Then all investors either domestic or foreign became able to have foreign deposits or transfer their wealth anywhere in the world. Since 1989, Turkey have experienced capital inflows. These investors did not come to invest as foreign direct investment rather then they bought Treasury Bonds or equities through banking sector.

Banking Sector became able to have short term foreign loans which caused expansion in banking sector. In the absence of supervision and control, many corporates have established bank to finance their firms. Due to excess government expenditure government also became debtor in financial markets. Actors in financial markets had give up financing reel firms . Because many banks had raised their deposit rates to attract investors to their banks. This have resulted in excess burden of interest rates. Banks avoid of giving credits to reel firms for doing adverse selection. This problem was known as "lemon problem" in economic literature. In high interest rates environment it is hard to find investors who have willing to pay the credit back. It is known that risky investments have probability to high return but also these investments could have resulted in loss. This situation could be defined as moral hazard problem.

In addition to adverse selection and moral hazard problem of lending reel firms, the credit demand of government have pushed banks to finance government budget deficit through treasury bonds. While financing government budget deficits by borrowing short term goreign credits from abroad, banks have caaried foreign exchange risks which is called as short position. Turkish Banks have enjoyed the profits of short position until 1994. Devaluation of Turkish Liras in 1994 caused three banks closed down. The government authority had able prevent the systemic financial crises by giving quaratee all the deposits in the financial system. However full deposit quarantee have increased the moral hazard problem in the long run. Although many banks had

suffered for being in short position, they had able to continue their economic activities by paying high real interest rates over deposits for a while.

Government authorities and the officials of IMF have signed Heterodoks Stabilization Program in 1999. But liquidity crisis in November 2000 and February in 2001 lead to failure in program. IMF and government authorities declared that to stabilize macroeconomic environment; strong and well established banking sector is necessitated. Then restructurement of banking sector had started with new program. These developments had been analyzed in my thesis which is called as "The Effects of Financial Crisis and IMF Stabilization Programs over Turkish Banking Sector:1980-2003".

Sevan GÜNEŞ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ VE TEŞEKKÜR.....	IV
ÖZET.....	V
ABSTRACT.....	VII
İÇİNDEKİLER.....	IX
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	XV
TABLolar DİZİNİ.....	XVI
SİMGELER DİZİNİ.....	XVIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL KRİZLER, ÇEŞİTLERİ, KRİZLERE NEDEN OLAN FAKTÖRLER , KRİZLERİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK MODELLER

1.1 FİNANSAL KRİZLER	3
1.2.FİNANSAL KRİZLERİN OLUŞMASINA NEDEN OLAN FAKTÖRLER	5
1.2.1.Finansal Sektörde Bilançoların Kötüleşmesi	8
1.2.2.Faiz Oranlarının Artması.....	9
1.2.3.Belirsizliğin Artması	10
1.2.4.Finans Dışı Sektörün Bilançolarının Kötüleşmesi	11

1.3.FİNANSAL KRİZ TÜRLERİ	13
1.3.1.Para Krizleri (Currency Crises)	13
1.3.2.Bankaçılık Krizleri (Banking Crises)	15
1.3.3.Sistemik Finansal Krizler (Systemic Financial Crises)	18
1.3.4.Dış Borç Krizleri(Foreign Debt Crises).....	19
1.4.FİNANSAL KRİZLERİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK	
YAKLAŞIMLAR	21
1.5.FİNANSAL KRİZLERİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK MODELLER...24	
1.5.1.Kuramsal Modeller.....	24
1.5.1.1.Birinci Nesil Kriz Modelleri.....	24
1.5.1.2.İkinci Nesil Modelleri	25
1.5.1.3.Bulaşıcı Kriz Modelleri	27
1.6.2.Ampirik Kriz Modelleri.....	28
1.6.FİNANSAL İSTİKRARI SAĞLAMAYA YÖNELİK	
POLİTİKALAR	30
1.6.1.İç Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar.....	32
1.6.1.1.Etkin Denetim	32
1.6.1.2.Muhasebe Standartlarında Tekdüzen ve Şeffaflık & Piyasa Disiplini.....	33
1.6.1.3.Yargı Sisteminin Etkinliği.....	34
1.6.1.4.Finansal Serbestleşme ve Sermaye Hareketlerine Yönelik Politikalar.....	35
1.6.1.5.Kamu Sermayeli Finansal Kurumların Azaltılması.....	36
1.6.1.6.Döviz Kuru Politikaları ve Dövizli Kredi Kısıtlamaları...36	
1.6.1.7.Fiyat İstikrarının Sağlanması.....	37
1.6.2.Uluslararası Finansal Sistemde İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar	38

İKİNCİ BÖLÜM

**FİNANSAL KRİZ SONRASI UYGULANAN
İSTİKRAR POLİTİKALARI VE PROGRAMLARI**

2.1.FİNANSAL İSTİKRAR	39
2.2.ULUSLARARASI PARA SİSTEMİ.....	42
2.3. IMF KURULUŞU VE GELİŞİMİ	45
2.3.1. Keynes ve White Planları.....	47
2.4.İSTİKRAR PROGRAMLARININ UYGULANMASININ NEDENLERİ.....	49
2.4.1.Yüksek Enflasyon.....	49
2.4.2.Ödemeler Dengesi Açıkları.....	50
2.4.3.Dışsal Şokların Etkileri.....	50
2.4.4.Uluslararası Bankaların ve IMF nin Etkileri.....	51
2.4.5.Finansal Krizler.....	52
2.5.IMF İLE ÜLKELER ARASINDA KREDİ ANLAŞMALARINDA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER.....	53
2.6. İSTİKRAR POLİTİKALARI TÜRLERİ.....	57
2.6.1. Monetarist Yaklaşım (Parasaleci Yaklaşım).....	57
2.6.2. Yapısaleci (Structuralist)Yaklaşım	58
2.6.3. Ortodoks İstikrar Programları.....	59
2.6.4. Heterodoks İstikrar Programları.....	60

2.6.5.IMF Tipi İstikrar Politikaları.....	61
2.6.5.1.Polak Modeli.....	61
2.6.5.2.The Khan-Montiel-Haque Modeli.....	64
2.6.5.3.The Gylfason Modeli	67
2.7.IMF DESTEKLİ İSTİKRAR PROGRAMLARINDA YAPISAL DEĞİŞİM.....	67

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IMF DESTEKLİ FİNANSAL İSTİKRAR PROGRAMLARININ TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1.IMF-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ.....	73
3.2.TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI UYGULANAN İSTİKRAR PROGRAMLARI.....	75
3.3.FİNANSAL LİBERALİZASYON VE IMF İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	83
3.4.TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ	89
3.5.TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDEKİ YENİDEN YAPILANMA	109
3.5.1.Yeniden Yapılanmanın Teorik Altyapısı.....	110
3.5.2.Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması.....	120
3.5.2.1.Finansal Açıdan Yeniden Yapılandırma	120
3.5.2.2.Operasyonel Açıdan Yeniden Yapılandırma.....	121
3.5.2.3.Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırma Sonrası Karlılık Performansları.....	123
3.5.3.Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF)Bankalarının Yeniden Yapılandırılması.....	124

3.5.3.1. TMSF Bankalarında Finansal Yeniden Yapılandırma.....	126
3.5.3.2. TMSF Bankalarında Operasyonel Yeniden Yapılandırma.....	127
3.5.4. Özel Sermayeli Bankaların Yeniden Yapılandırılması.....	129
3.5.4.1. Bankaların Yeniden Yapılandırma Sonrası Performansları.....	134
3.5.5. Gözetim ve Denetimin Etkinliğinin Artırılması.....	136
SONUÇ.....	137
KAYNAKLAR.....	143
ÖZGEÇMİŞ.....	151

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1.1. Temel Makroekonomik Krizlerin Sınıflandırılması	4
Şekil 1.2. Finansal Krizin Sıralaması.....	12
Şekil 2.1. Polak Modeli.....	63
Şekil 2.2. Khan-Knight Modelinin Mantıksal Yapısı.....	65
Şekil 3.1. 1999 Haziran-2000 Aralık Döneminde Haftalık Verilere Göre Finansal Baskı Endeksi(FBE).....	81
Şekil 3.2. Banka Kredilerindeki Dengesizlik.....	88
Şekil 3.3. Türk Mali Sistemi.....	90

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1.1 Probit Model, 1980-2001 Para Krizleri.....	7
Tablo 1.2. Banka Yeniden Yapılandırmasında Maliyetler ve Paylaşımı.....	17
Tablo 1.3. Finansal Krizler Arasındaki Farklılıklar.....	20
Tablo 1.4. Birinci ve İkinci Nesil Modellerin Karşılaştırılması.....	27
Tablo 1.5. Finansal Liberalizasyon ve İkiz Krizler	29
Tablo 2.1. IMF Anlaşmaları Talebini Analiz Eden Çalışmaların Özeti.....	54
Tablo 3.1. Türkiye'nin IMF'DEKİ Oy Sayısı ve Oy Gücü.....	73
Tablo 3.2. Bilanço Büyüklüğünde Yabancı Paranın Payı ve Açık Pozisyon (yüzde)...	78
Tablo 3.3. Ülkelerin Daha Liberal Bir Rejime Geçiş Tarihleri.....	85
Tablo 3.4. Makroekonomik ve Finansal Politikalarda Tavsiye Edilen Politika Sıralaması.....	86
Tablo 3.5. Türk Bankalarının DEA İndeksi.....	97
Tablo 3.6. Türk Bankacılık Konsolide Bilançosundaki Gelişme 1989-1999.....	99
Tablo 3.7. Türkiye'de Faaliyet Gösteren Bankalar(1980-2002).....	101
Tablo 3.8. Türk Bankacılık Kesiminde Yoğunlaşma Oranları.....	102
Tablo 3.9. Türk Bankacılık Kesimi Aktif Toplamları.....	103
Tablo 3.10. Finansal Sisteme İlişkin Uluslararası Standartlar.....	113
Tablo 3.11. Bankacılık Reformlarında Kullanılan Yeniden Yapılandırma Araçları ve Etkinlikleri.....	115
Tablo 3.12. Finansal Düzenlemelerin Amaçları ve Araçları.....	118
Tablo 3.13. Kamu Bankalarına Görev Zararı Karşılığı İhrac Edilen Senetler.....	121
Tablo 3.14. Personel ve Şube Sayısındaki Gelişmeler.....	122
Tablo 3.15. Kamu Bankalarının Dönem Kar ve Zararları.....	123
Tablo 3.16. TMSF Bünyesine Devredilen Bankalar Listesi.....	124
Tablo 3.17. TMSF Kapsamındaki Bankaların Yeniden Yapılandırma Süreci.....	125
Tablo 3.18. TMSF Bünyesine Alınan Bankaların Yükümlülükleri	126
Tablo 3.19. TMSF Bünyesindeki Bankaların Döviz Pozisyonlarındaki Gelişmeler...	127
Tablo 3.20. TMSF Bankalarının Şube Sayısı Gelişimi	128

Tablo 3.21. TMSF Bankalarının Şube Sayısı Gelişimi	128
Tablo 3.22. Özel Bankaların Döviz Pozisyonları.....	131
Tablo 3.23. Finansal Yeniden Yapılandırma Kapsamındaki Firmalar ve Borçlar.....	132
Tablo 3.24. Bankacılık Sektöründe Devir ve Birleşmelere İlişkin Gelişmeler.....	133
Tablo 3.25. Program Kapsamındaki Bankaların Kar Zarar Tablosu.....	134
Tablo 3.26. Program Kapsamındaki Bankaların Özkaynakları.....	135
Tablo 3.27. Program Kapsamındaki Bankaların Yabancı Para Pozisyonları.....	135

SİMGELER DİZİNİ

a.g.e	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BDDK	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
IMF	International Monetary Fund (Uluslararası Para Fonu)
TBB	Türkiye Bankalar Birliği
TMSF	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
UN	United Nations(Dünya Bankası)
vb.	ve benzeri
WB	World Bank(Dünya Bankası)

GİRİŞ

Tarihi süreçte iktisadi hayatta bir kısım kaoslar, krizler yaşanmıştır. Yaşanan ekonomik krizler 1980 öncesi ve sonrasında farklılık göstermektedir. 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerin başlarında ekonomik sistem ve ilişkilerde önemli bir değişimin gerçekleştiği ve gelişmelerin, öncesiyle karşılaştırıldığında köklü farklılıklar içerdiği görülmektedir. Bu noktada finansal sektörde yaşanan gelişmeler ve bunların sonucunda finansal sektörün genel ekonomik yapı içindeki konumunun, söz konusu değişimin temel nedeni olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan bu yeni sistemin öncekinden farklı yapısı ekonomide yaşanan sorunların da değişmesine yol açmıştır. 1980'lerden bu yana sadece ekonomik krizlerin nedenleri ve izledikleri gelişim seyri değil, mekanizmaları, yapıları ve yerel/ulusal/bölgesel sıkıntıların dünya ekonomisini etkileme gücü de büyük ölçüde farklılaşmıştır. Bu dönemde daha çok, genelde finansal özelde ise bankacılık krizleri ortaya çıkmıştır. Etkilediği ilk sektörlerden başlayarak yayılan krizler, sonuçta bütün sektörlerde hissedilecek şekilde ekonomide zincirleme etkilerde bulunmakta, işsizlik ve iflaslar ekonomide bütün sektörlerle yayılmaktadır. Günümüzde ekonomik kaosların, krizlerin temelinde daha çok bankacılık sektöründeki problemler yatmaktadır.¹

Başlangıçta sınırlı sayıda ülkede yaşanan krizler 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren birçok ülkede etkisini göstermeye başlayıp dünya ekonomisinde istikrarsızlıklara neden olunca gelişmiş ülkeler ve uluslararası kuruluşlar bir araya gelerek sorunun çözümüne yönelik arayış içine girmişlerdir. Varılan ortak nokta, istikrarlı bir ekonomik ortamın yaratılması, piyasaların geliştirilmesi, her alanda şeffaflığın sağlanması, ulusal ve uluslararası mali sistemin güçlendirilmesi, uluslararası mali krizlerin önlenmesi konusunda çalışmalar yapılması olmuştur. Ulusal mali sistemlerin güçlendirilmesi kapsamında, gelişmekte olan ülkelere geleneksel olarak mali sistemin en önemli kurumlarını oluşturan bankaların yeniden yapılandırılması önem kazanmıştır.²

---

¹ Alev ATLI,Tarih,Tekerrür ve Ekonomik Krizler,www.alevatli.com.tr

² Erinç YELDAN, Türkiye Ekonomisi ve IMF Politikaları, 2003,s.7

Türkiye de 1950’li yıllardan itibaren IMF ile sık sık stand-by anlaşmaları yolu ile istikrar paketi uygulanması yoluna gitmiştir. 1950’li yıllardan 1980’li yıllara kadar olan dönemde IMF; klasik IMF reçetesi olarak adlandırılan makroekonomik talep daraltıcı istikrar uygulamalarına giderken; 1980’li yıllardan sonra artan teknoloji ile sermaye hareketlerinin liberalleşmesi dünya finansal piyasalarında artan kırılganlığın sonucu olarak oluşan finansal krizlere çözüm bulma, yapısal politika önlemleri uygulama yoluna gitmiştir. Türkiye’de de özellikle 1990’lı yıllarda uygulanan istikrar paketleri birçok yapısal önlemi içermektedir. Krizlerin oluşmasında finansal zayıflık ve kırılganlığın etkin rol oynaması sebebiyle finansal sistemde köklü reformlar uygulanmıştır.

Bu bağlamda 1980 sonrası dönemde Türkiye gerçekleri ve IMF anlaşmaları ile izlenen serüven kısaca anlatılmıştır. 1980 sonrası IMF politikalarındaki değişim ülke ile yapılan istikrar paketlerinde de yapısal değişime yol açmıştır. Dolayısıyla da Türkiye’de de birçok yapısal sorun olarak nitelendirilen konular IMF rehberliğinde çözülmeye çalışılmıştır. Bu dönemde Bankacılık sistemi de çok ciddi bir reform döneminden geçmiştir. Türkiye’deki bankacılık sistemindeki yapısal değişim alınarak incelenmiştir. 1980 yılından günümüze bankacılık sistemindeki değişimler analiz edilmeye çalışılmıştır. Yeniden yapılanma kapsamında Kamu, Özel, TMSF bankalarında yapılan yapısal düzenlemeler açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

FİNANSAL KRİZLER, ÇEŞİTLERİ, KRİZLERE NEDEN OLAN FAKTÖRLER, KRİZLERİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK MODELLER

1.1 FİNANSAL KRİZLER

Genel olarak krizler herhangi bir mal, hizmet, üretim faktörü veya döviz piyasasındaki fiyat ve/veya miktarlarda, kabul edilebilir bir sınırın ötesinde gerçekleşen şiddetli dalgalanmalar olarak tanımlanabilmektedir. Bu durumda krizler, reel ve finansal olmak üzere ikiye ayrılabilir. Reel krizler mal ve emek piyasasında üretimdeki düşmeler ve işsizlikte artışlar olarak ortaya çıkmaktadır. Enflasyonist baskı ve şokları yaratan etkenlerin arasında, para arzı genişlemesi tarafından takip edilen sürekli ve yüksek kamu kesimi açıkları, ithal girdi fiyatlarında artışlar yaratarak üretimi olumsuz etkileyen sürekli döviz kuru artışları, ekonomik birimlerin enflasyon beklentisi, politik istikrarsızlık, hükümetin düşük kredibiliteye sahip olması gibi etkenler sayılabilir.³

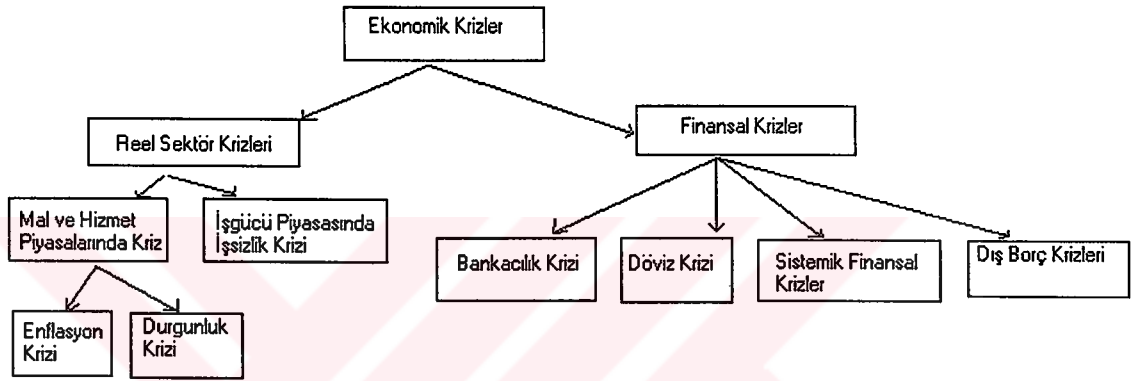
Finansal krizler ise, döviz kuru, faiz ve hisse senedi fiyatlarında görülen anormal değişimlerden veya bankacılık sisteminde bankalara geri dönmeyen (batık) kredilerin aşırı derecede artmasından kaynaklanmaktadır. Finansal kriz konusunda diğer bir tanım Kindleberger tarafından yapılmıştır. Kindleberger finansal krizleri konjonktürün tepe noktasındaki ekonomik genişlemeden daralmaya doğru dönüşün bir temel unsuru ve önceki gelişmelerin kaçınılmaz sonucu olarak görmektedir.⁴

Raymond Goldsmith finansal krizi, kısa vadeli faiz oranları, varlık fiyatları, ticaret hayatında ödemelerin bozulması ve iflaslar ile mali kurumların ödeme

³ Aykut KİBRİTÇİOĞLU, Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001, Yeni Türkiye Dergisi, Eylül-Ekim 2001, s.1-2

⁴ Charles P. KINDLEBERGER, Manias, Panics and Crashes: A History of Financial Crises, Revised Edition, Basic Books Inc, 1989, s.3-6

güçlükleri gibi finansal göstergelerin tümünün veya çoğunluğunun ani, keskin ve açık bir biçimde bozulması olarak tanımlamaktadır. Bu tanımlamalar dikkate alındığında kriz, ekonomide ani ve beklenmedik şekilde ortaya çıkarak ülke ekonomisinde ciddi sorunlar yaratan olumsuz gelişmeler şeklinde ifade edilebilmektedir.⁵

Şekil 1.1 Temel Makroekonomik Krizlerin Sınıflandırılması

Kaynak: Kibritçiöglü, Aykut, "Türkiye'de Ekonomik Krizler ve Hükümetler, 1969-2001 Dönemi" makalesinden alınmıştır; finansal krizler bölümü yeniden düzenlenmiştir.

Finansal piyasalar; atıl fonların bireylerin veya firmaların yatırım projelerinde değerlendirilmesinde aracılık etmesi nedeniyle önemlidir. Bu kaynak dağıtımının işinin düzgün yapılabilmesi için; finansal piyasalar yatırım alternatiflerinin hangisinin daha güvenilir olduğuna karar vermek zorundadırlar. Sonuç olarak; finansal sistem bir tarafın diğer taraftan daha az bilgi edinebildiği asimetrik bilgi (asymmetric information) olarak adlandırılan problemle karşı karşıya kalır. Borç alan taraf yapacağı yatırımlardan doğabilecek olası riskleri borç veren taraftan daha iyi bilir. Asimetrik bilgi finansal sistemde iki önemli soruna neden olur: Ters seçim (adverse selection) ve ahlaki tehlike (moral hazard). Finansal piyasalar yüksek faizle borçlanmayı kabul eden yatırımcılara kredi vermekte çekinceli davranır. Bu yatırımcıların krediyi geri ödeme ihtimalinin düşük olduğunu düşünür. Finansal

⁵ Mert URAL, *Liberalizasyon Dönemlerinde Mali Piyasalardaki Kırılganlığın Oluşturduğu Krizler*, Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisat Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2003, s.26

aracılarnın ters seçim yapma çekincesi nedeniyle potansiyellerinin altında kredi verirler. Ahlakı tehlike problemi ise borçlanan yatırımcıların riski yüksek yatırımlara yönelmesi, kaynakları kişisel kullanımına ayırması, kişisel statüsünü yükseltecek verimsiz projelere yatırım yapması gibi durumlarda ortaya çıkar. Bu iki problemden dolayı finansal araçlar verebilecekleri kapasiteden düşük potansiyelde kalmayı tercih ederler. Bu durumda finansal piyasaların fonksiyonlarını etkin olarak yapamaması ve durumun ekonomik aktivitelerde hızlı bir daralmaya gitmesi finansal kriz olarak tanımlanabilir.⁶

Finansal krizlerin çeşitli özelliklerine göre türlere ayrılmış, kriz modelleri geliştirilmiştir. Bunlar; Bankacılık Krizi, Döviz Krizi, Sistemik Finansal Krizler ve Dış Borç Krizleri olarak dört ana başlıkta toplanabilir.

1.2.FİNANSAL KRİZLERİN OLUŞMASINA NEDEN OLAN FAKTÖRLER

Komulainen ve Lukkarila'nın(2003) yapmış olduğu finansal krizlerin sebeplerini açıklamaya yönelik ampirik çalışmada ilk defa ülkelerin finansal liberalizasyona geçtiği dönem ile öncesini karşılaştırmıştır. Bu çalışma 1980-2001 döneminde 31 gelişmekte olan ülkede 23 makroekonomik ve finansal sektör değişkeni ve banka krizleri, döviz kuru rejimleri ve finansal liberalizasyon için gölge değişken metodu kullanarak probit modelle analiz etmiştir. Bu modelin sonuçlarına geçmeden önce finansal krizlerin nedenlerine yönelik literatür çalışması incelenecektir.⁷

Para ve finansal krizlere yönelik olarak yapılan ampirik çalışmalar 3 gruba ayrılabilir. Birinci gruptaki çalışmalar belli bir krize yönelik örnek çalışmalardır. Bu çalışmaların içeriği güçlü olmasına karşın krizlerin genel sebeplerini ayırtırmak için yeterli değildir. Örnek olarak Sachs(1996), Glick and Rose (19989 ve Blanco ve Garber(1986) verilebilir.

İkinci grup yaklaşım Kaminky ve Reinhart(1996,1999)'ın sinyal yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre bir ekonomi finansal krizlere girmeden önce farklı davranışlarda

⁶ Frederic S. MİSHKİN, *Financial Policies and The Prevention of Financial Crises in Emerging Market Countries*, NBER Working Paper Series, 2001, s.1-2

⁷ Tuomas KOMULAİNEN Johanna LUKKARILA, *What drives financial crises in emerging markets?*, *Emerging Markets Review* 4, 2003, s.249

bulunur. Bu yaklaşım ekonominin yapmış olduğu krizlerle sonuçlanan farklı davranışları bulmaya çalışır. Kaminsky (1998) 5 gelişmiş ülke, 15 gelişmekte olan ülke için para krizlerinin nedenini araştıran bir çalışma yapmıştır. İhracat, döviz kurlarının trendinin dışına çıkması, para arzının rezervlere oranı, çıktı ve tahvil fiyatları açıklayıcı değişkenler arasındadır. Daha sonra bu çalışma Brüggemann ve Linne(2002), Goldstein (2000) tarafından da uygulanmıştır. Bu modelin avantajı her değişkenin ayrı ayrı tahmin edilmesidir. Fakat değişkenler arasındaki etkileşim göz önüne alınmamıştır. Bu modellerde değişkenlerin eşik değerini aşıp aşmadığını ayırt etmek zordur. Dolayısıyla standart istatistik testleri uygulanamaz.

Sinyal yaklaşımı problemini aşmak için kısıtlı-bağımlı(limited-dependent variable) ya da kesikli seçim modelleri kullanılmıştır. Bu yaklaşımı Eichgreen(1995), Frankel ve Rose(1996) kullanmıştır. Bu çalışmalar arasında bankacılık sektöründeki öncü göstergeleri ele alan çalışmalar nadirdir. Bu konuda tek çalışma Demirgüç-Kunt ve Detragiache (1997,1999)'nun yapmış olduğu çalışmadır. Finansal sektördeki kırılganlığı çoklu değişkenli logit modelle analiz etmeye çalışılmıştır. Düşük GSMH büyümesi, yüksek reel faizler, M2/Rezerv oranının yüksek olması ve mevduat sigorta sisteminin varlığı finansal krizleri oluşmasına neden olan en önemli değişkenler arasında yer almıştır.

Komulainen ve Lukkarila'nın(2003)1980-2001 Döneminde 31 gelişmekte olan ülke verileri ile 23 makroekonomik ve finansal sektör öncü göstergeleri; finansal liberalizasyon, döviz kuru ve banka krizleri gölge değişkenleri kullanılarak yaptıkları çalışmada elde edilen sonuçlar şunlardır: Özel sektörün sorumluluklarının, kamu borçlarının, bankaların yabancı para yükümlülüklerinin, işsizliğin ve enflasyonun artması para krizlerinin oluşma ihtimalini artırır. Aynı zamanda US faiz oranlarındaki değişme krizlerin oluşmasına neden olan faktörler arasındadır. İkinci olarak para ve banka krizlerinin çok yakından ilişkili olduğu görülmüştür. Bankacılık sektöründeki problemler özel sektör yükümlülüklerinin yüksek olması, kamu borçlarının yüksek olması ve kredi/mevduat oranının düşük olması olarak kendini gösterir. Aşağıdaki tablodan da değişkenlerin anlamlılık düzeylerini görebiliriz.

Tablo1.1 Probit Model, 1980-2001 Para Krizleri

BOP	Öncü Göstergeler	Beklenen işaret	Bulunan İşaret	Anlamlılık Düzeyi
Devlet	Bütçe Dengesi/GSMH	-	-	*
	Kamu Borcu/GSMH	+	+	***
	M2/Rezervler	+	+	***
Geleneksel reel sektör	Endüstri Üretimi	-	-	*
	Enflasyon	+	+	***
	İşsizlik oranı	+	+	***
	Yerel Kredi Büyümesi	+	+	**
	İhracat	-	-	**
	Cari Denge/GSMH	-	-	***
	Reel Döviz Kuru	-	-	***
Finansal Sektör	Banka Mevduatları	-	-	*
	Özel Sektör Kredi/GSMH	+	+	***
	Bankaların Yab. Yükümlülükler/GSMH	+	+	***
	Kredi/Mevduat Oranı	-	+	**
	Banka rezervleri/Varlıklar	-	+	
	Banka Krizleri(Gölge)	+	+	***
Sermaye Hareketleri	Yabancı Direkt Yatırımlar/GSMH	-	-	***
	Kısa Dönem Sermaye Hareketleri/GSMH	-	+	*
	Faiz Oranı Farklılıkları	-	-	**
Yabancı	US Faiz Oranı	+	+	***
	EM Endeksi	-	-	**
Döviz Kuru	Sabit Döviz Kuru		-	
	Uyumlu Döviz Kuru		-	***
Serbestleşme	İç Finansal Liberalizasyon	-	+	

	Dış Finansal Liberalizasyon	-	+	***
--	-----------------------------	---	---	-----

Kaynak: Tuomas KOMULAINEN Johanna LUKKARILA, What drives financial crises in emerging markets?, Emerging Markets Review 4, 2003, s.249

Bugüne kadar yapılan çalışmalardan farklı olarak, çalışma ikiye bölünerek finansal liberalizasyonun etkisi de analiz edilmeye çalışılmıştır. Finansal liberalizasyondan sonra borçluluk reel değişkenlere kıyasla daha önemli öncü gösterge olmaya başlamıştır. Ayrıca ılımlı döviz kuru sisteminde sermaye hareketlerinin liberalizasyonu para krizlerinin oluşmasını kolaylaştırmaktadır. Son olarak da para krizlerinin yerel finansal sektörün liberalleşmesinden 2 yıl, sermaye hareketlerinin liberalleşmesinden 4.5 yıl sonra olma eğiliminde olduğudur.⁸

Mishkin (2001) yapmış olduğu çalışmada finansal krizlerin oluşmasına neden olan faktörler genel olarak dört ana başlık altında incelemiştir. Bunlar finansal sektörde bilançoların kötüleşmesi, faiz oranlarının yükselmesi, belirsizliğin artması, varlık piyasalarındaki fiyat değişimleri nedeniyle finans dışı sektörün bilançolarının kötüleşmesi olarak sıralanabilir.⁹

1.2.1. Finansal Sektörde Bilançoların Kötüleşmesi

Bankaların bilanço yapıları, içsel ve dışsal şoklara karşı dayanma güçlerini etkileyebilmektedir. Ayrıca, gayrimenkul kredilerinin yüksekliği reel döviz kuru riskini büyütebilirken, bilançolarında ihracat sektöründeki firmalara verilen kredilerin payının yüksekliği dış ticaret haddi dalgalanmalarına karşı duyarlılıklarını artırabilmektedir.¹⁰

Eğer bankacılık sektörünün bilançolarında kötüleşme ve sermayelerinde ciddi oranda azalmalar varsa iki seçenekleri vardır: ya borç vermeyi durduracaklar ya da sermayelerini artıracaklardır. Fakat düşük bir maliyetle sermaye artışı gerçekleştirmek zor olduğundan bankalar genelde kredilerin kesilmesi ya da yavaşlatılması yoluna gitmektedir. Bu durum da ekonomik aktivitelerin yavaşlamasına neden olur.

⁸Tuomas KOMULAINEN Johanna LUKKARILA ,a.g.e.,s.258

⁹ Frederic S. MISHKIN ,a.g.e.,s.3

¹⁰ Ural,Mert,a.g.e.,s.78

Banka bilançolarının kötüleşmesi çok ciddi boyutlardaysa devlet garantisinin olmadığı durumlarda banka paniklerine yol açıp asimetrik bilgi nedeniyle oluşan banka hücumları sonucunda sağlam bankalar bile bataabilir.

1.2.2.Faiz Oranlarının Artması

Uluslararası faiz oranlarındaki değişimler üzerine sermaye akımlarının duyarlılığı da önemli bir konudur. Sanayileşmiş ülkelerin faiz oranlarındaki düşüşler, kısa vadeli ve değişken oranlı borçların karşılanma maliyetlerini azaltarak borçlu ülkelerin kredibilitesini artırır. Bu durumda faiz oranlarındaki ani bir yükselme, gelişmekte olan ülkelerin kredilerinin faiz riskinin artması nedeniyle yabancı fonların akışını azaltabilir ve bankalar için sorun yaratabilir. Yüksek faiz oranları, gelecekteki karların bugünkü değerini azaltarak finansal aracılık sorunlarını artırabilir. Ters seçimi güçlendirerek banka yükümlülüklerinin ortalama kalitesini azaltabilir.¹¹

Asimetrik bilginin yarattığı ters seçim nedeniyle bankalar açmış oldukları kredileri derecelendirirler. Kredi talep eden firmanın bilançoları düzgün, risk primi düşük ise düşük bir faiz marjı ile tersi bir durumda da yüksek faiz marjı ile kredi verirler. Yüksek faizle borç almak isteyen bir yatırımcının borcunu ödeme isteği ve eteği olsa dahi banka tarafından riskli bulunarak kredilendirilmeyebilir. Çünkü yüksek faiz ödemeye razı olan yatırımcıda, ahlaki tehlike problemi daha sıklıkla ortaya çıkabilir ya da bu yatırımcılar yüksek getiri yüksek risk prensibiyle yatırımlarını riskli projelere yönlendirebilir. Dolayısıyla faiz oranlarının arttığı bir ortamda bankalar ters seçim yapma korkusuyla kredi hacimlerini daraltırlar.

Makroekonomik ortamda faiz oranlarının yükselmesi aynı zamanda bankaların bilançolarının daha da kötüleşmesine yol açar. Çünkü bankalar ağırlıklı olarak kısa vadeli borçlanır, uzun vadeli borç verirler. Faiz oranlarının arttığı bir durumda aktiflerinin getirisi aynı kalırken pasif maliyetleri yükselir. Bankaların karlılığı düşer. Bu durum kredi daralmasına ve ekonomik aktivitenin yavaşlamasına neden olur.

¹¹ Barry EICHGREEN Andrew K.ROSE, *Staying Afloat When the Wind Shifts: External Factors and Emerging-Market Banking Crises*, NBER, wp6370, 1998, s.11

1.2.3.Belirsizliğin Artması

Makroekonomik gerileme, finansal kurumun batması, devlet politikalarındaki belirsizlik gibi nedenler finansal piyasalarda belirsizliğin artmasına neden olur. Bu durum; kredi veren kurumların iyi krediyi kötü krediden ayırt etmekte zorlanmasına ve kredi hacimlerini daraltmalarına neden olur. Sonuç olarak; kredi potansiyelinde gerileme yatırımlarda, toplam ekonomik aktivitede daralmaya neden olur.

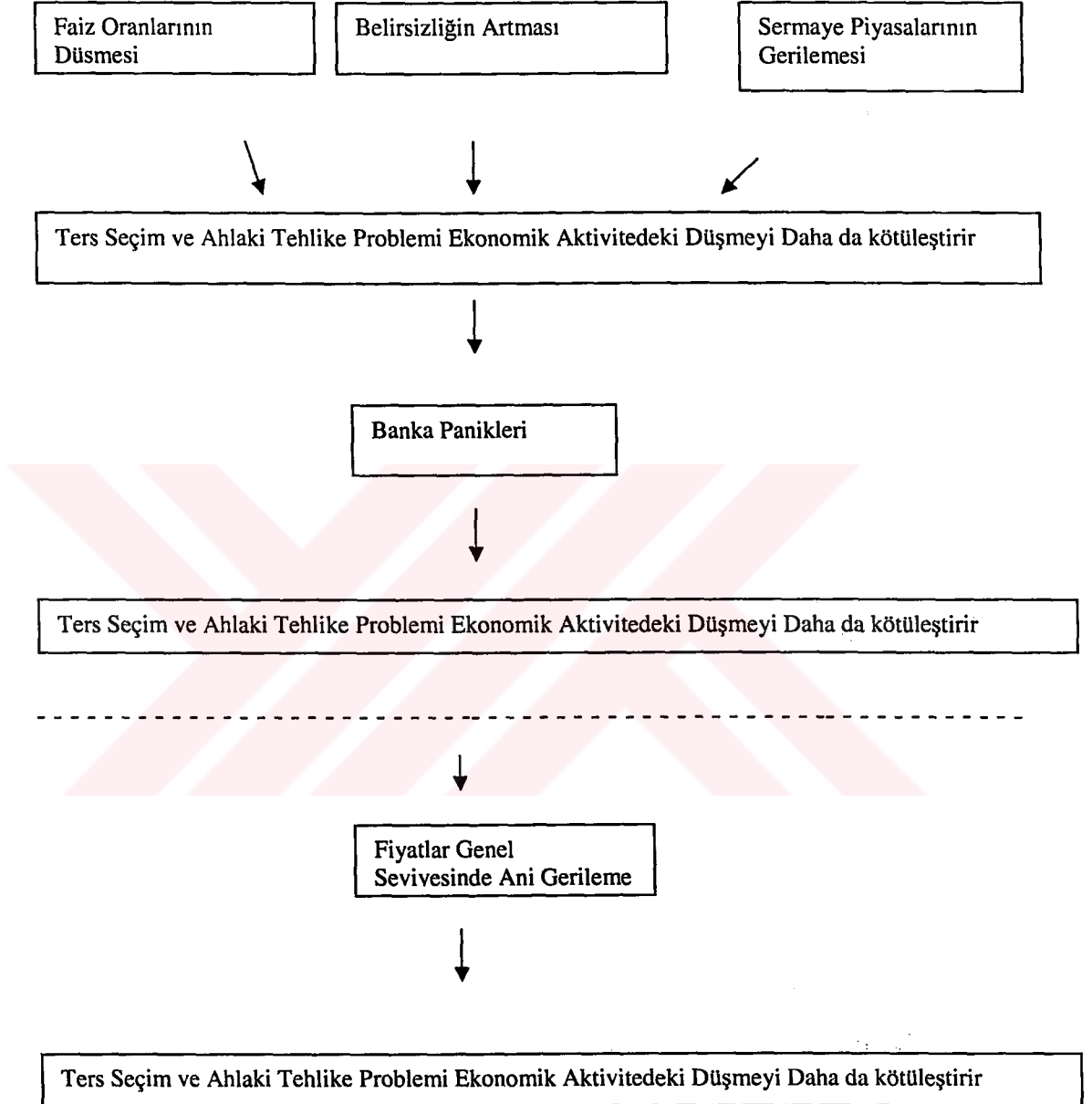
Birçok finansal krizde rol oynayan en önemli etken makroekonomik istikrarsızlıktır. Aşırı genişletici para ve maliye politikalarının uygulanması, kredi hacmini genişletip, borç miktarının artmasına ve gayrimenkul yatırımlarında spekülasyon artışlarına yol açmaktadır. Bu gelişmeler özellikle hisse senedi fiyatları ile gayrimenkul fiyatlarını sürdürülemez düzeye çıkarmaktadır. Genişletici politikalar sonucu artan enflasyonu kontrol edebilmek, dış dengeyi iyileştirmek ve varlık fiyatlarını düzeltmek amacıyla sıkı para ve maliye politikalarının uygulanması, ekonomik faaliyetlerin yavaşlamasına , borcun geri ödenmesinde güçlüklerle, alınan kredilerin yeterince etkin bir biçimde kullanılmamasına neden olmaktadır. Menkul ve gayrimenkul fiyatlarındaki çöküşten kaynaklanan maddi teminat değerindeki düşüşe karşılık olarak, bankalar kredilerini kısımaktadır. Bu durum, menkul ve gayrimenkul piyasalarını durgunlaştıran kredi sıkışıklığı sorununu daha da kötüleştirmektedir.¹²

---

¹² Barry EİCHGREEN Andrew K.ROSE ,a.g.m.,s.10

1.2.4.Finans Dışı Sektörün Bilançolarının Kötüleşmesi

Finansal sistemde asimetrik bilgi problemini en güçlü ortaya çıkaran durum finans dışı kesimin bilançolarındaki bozulmalardır. Bu durum ters seçim, ahlaki tehlike ve finansal piyasalarda istikrarsızlık problemini doğurur. Enflasyon oranında, kurlarda ve fiyatlardaki ani hareketlenmeler reel sektör bilançolarının bozulmasının en temel nedenleridir. Bankalar maddi teminat olarak asimetrik bilgi problemini kamufle etmeye çalışsalar da kriz ortamında varlık piyasalarındaki malların fiyatlarının da düşmesi nedeniyle teminatların da değeri düştüğünden tam çözüme ulaşamazlar. Örneğin, kredi kullanan bir firma sattığı mal karşılığında elde ettiği kar ile kredisini kapatmayı hedeflemektedir. Fakat reel sektör mallarının fiyatlarındaki ani düşüşler ve istikrarsızlıklar, yurtiçi firmaların zarar etmelerine, bilançolarının kötüleşmesine, borç ödeme kapasitelerinin azalmasına yol açarak, kredi veren bankaların kredi portföy kalitesinin düşmesine ve yeniden kredi sağlamasında güçlüklerle neden olmaktadır.

Finansal Krizlerin Anatomisi ¹³

Şekil 1.2. Finansal Krizin Sıralaması: Finansal krizlerin oluşumu kesikli çizginin üstünde daima aynı olur. Kesikli çizginin altı ise sadece borç deflasyonu olduğu durumda olur.

Kaynak: S. Mishkin, Frederic, Anatomy of Financial Crisis, NBER Working Paper, 1991

¹³ Frederic S. MİSHKİN, Anatomy of Financial Crisis, NBER Working Paper, 1991

Şekildeki sebeplere ek olarak finansal krizlerinin oluşmasında etkili olan faktörler yavaş büyüme ve yüksek enflasyonun olduğu makroekonomik ortam, ani sermaye çıkışlarına karşı olan duyarlılık, bankacılık sektöründe likiditenin düşük olması, zayıf kuruluşların varlığı, kredi hacminin genişlemesi ve tam mevduat sigortasının varlığı olarak sıralanabilir.¹⁴

Literatürde çok sayıda ekonomik ve finansal kriz türünden söz edilmektedir. Bunlardan en önemlileri; para krizleri, bankacılık krizleri, sistemik finansal krizler ve dış borç krizleri olarak sıralanabilmektedir.

1.3.FİNANSAL KRİZ TÜRLERİ

1.3.1.Para Krizleri (Currency Crises)

Para krizleri spekülasyon bir etki sonucunda, herhangi bir ülke parasının devalüe edilerek değer kaybetmesi veya spekülasyon saldırılar sonucunda otoritelerin uluslararası rezervlerini önemli ölçüde harcaması ya da faiz oranlarını hızlı bir biçimde yükselterek paralarını savunmaya zorlaması durumunda oluşmaktadır. Para krizi tanımı, hem sabit döviz kuru sisteminin geçerli olduğu ülke paralarına yönelik spekülasyon saldırıları hem de belirli bir bandın dışında daha büyük boyutlarda bir devalüasyona yolaçan spekülasyon saldırıları kapsamaktadır.¹⁵

Para krizlerinin belirleyicileri şu beş grup altında toplanabilir:

- Zayıf makroekonomik göstergeler ve hatalı iktisat politikaları,
- Finansal altyapının yetersizliği,
- Ahlaki tehlike ve asimetrik bilgi olgusu,
- Piyasadaki kreditorlerin ve uluslararası finans kuruluşlarının hatalı his ve öngörülerini,
- Siyasal suikast veya terörist saldırı bazı beklenmedik olay ve tesadüfler.

¹⁴ Kunt A. DEMİRGÜÇ EnricaDETRAGIACHE, *The determinants of banking crisis in developing and developed countries*, IMF Staff Papers, 1998 s.45

¹⁵ Mert URAL, a.g.e., 28-31

Bu beş grupta yer alan etkenlerin bir veya birkaçı, belirli bir süredir değer yitirmesi gerektiği halde hala hiç veya yeterince değer yitirmemiş olan bir ulusal paraya karşı spekülâtif saldırı başlamasına neden olmaktadır. Daha sonra da, yerli paradan dövize doğru kaçışla birlikte mevcut döviz kuru üzerinde kendini gösteren bu baskı, ilgili ülkenin iktisat politikası karar alıcıları tarafından ya merkez bankası rezervlerinde ciddi bir erime göz önüne alınarak, ya büyük bir devalüasyonla, ya yurtiçi faiz hadleri önemli ölçülerde yükseltilerek, ya da bu üç politikanın uygun bir bileşimi tercih edilerek karşılanmaktadır. Spekülâtif saldırı karşısında hükümetin alacağı ilgili politika kararı geciktikçe finansal baskının da giderek büyüyeceği ve böylece döviz krizinin daha da derinleşeceği yani daha yüksek oranlı bir devalüasyon, faiz artışı ve/veya rezerv kayıpları ile karşılaşacaktır.¹⁶

Bunların dışında, coğrafi bölge, ticaret ortaklıkları, yatırımcıları portföy stratejileri ve diğer koşullara bağlı olarak ortaya çıkan bulaşıcı etki yanında, rasyonel olmayan spekülasyonlar da ülke parasının değer kaybetmesine neden olarak para krizlerine yol açabilmektedir.

Uygulamada para krizleri, yapılan devalüasyonlarla belirlenmeye çalışılmaktadır. Frankel ve Rose'a göre bir ülke parasında eğer bir yılda en az %25 değer kaybı varsa ve bu değer kaybı bir önceki yıldan %10 daha fazla ise Para Krizi oluşmaktadır.¹⁷

---

¹⁶ Aykut KİBRİTÇİOĞLU, a.g.e., s.1-2

¹⁷ Jeffrey, A. FRANKEL & Andrew, K. ROSE, "Currency Crashes in Emerging Markets: Empirical Indicators", NBER, 1996, s.3

1.3.2. Bankacılık Krizleri (Banking Crises)

Bankacılık sektöründeki sorunlar, para krizlerinden önce meydana gelmektedir. Para krizleri, bankacılık krizlerini derinleştirmekte kısır bir döngü yaratmaktadır. Para krizi yaşayan bir çok ülke tam olgunlaşmış (full-fledged) yurt içi bankacılık krizini de aynı anda yaşamaktadır.¹⁸ Gelişmekte olan piyasalardaki bankacılık krizleri, makroekonomik değişkenlik (volatility) bağlı (veya dahili) kredileme, banka yönetiminin güdülerini saptıran devlet müdahaleleri, finansal liberalizasyon girişimine uygun ihtiyatlı düzenleme başarısızlıkları olmak üzere dört etmene bağlanmaktadır.¹⁹ Bankacılık krizleri, genellikle düşük gelirli ülkelerde yaygın olarak meydana gelmekte ve maliyeti de görece olarak yüksek olmaktadır.

1980'lerin başından itibaren çok sayıda ülkede sistematik banka krizleri meydana gelmiştir. Sistemik banka krizi, mali piyasalarda bir ya da birkaç bankanın iflası tehlikesine yolaçan, bu durumun da tüm sisteme yayılarak ödemeler sistemini olumsuz etkilemesi hatta işleyişini durdurması nedeniyle, piyasanın işleyişinde pürüzler meydana gelmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Bu krizlerin en önemli nedenleri; istikrarsız makroekonomik yapı, bankacılık sektöründe etkin denetim ve gözetimin yapılamaması, yasal düzenlemelerin yetersiz olması, ödemeler sistemi gibi mali alt yapı unsurlarının güvenilir olmaması ve risk yönetimi için gerekli kredi kültürünün oluşmamasıdır.²⁰

Bankacılık krizleri bankacılık kesiminde ortaya çıkan bazı özel durumlar olarak tanımlanabilmektedir. Bankacılık krizlerinin başlangıç tarihi de yorumlara göre değişebilir. Eğer bankacılık krizinin başlangıcı, mevduatların geri çekilmesine yönelik banka hücumları belirlenmişse mevduatlardaki hızlı azalma kriz tarihini belirtmek için kullanılabilir. Eğer bankacılık kesiminin sorunları bankaların varlık yapısındaki kötüleşmeden kaynaklanıyorsa bu durum krizin başlangıcı olarak değerlendirilebilir.

¹⁸ Graciela L.KAMÍNSKY Carmen M.REÍNHART, *The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance of Payments Problems*, The American Economic Review, 1999, S.10

¹⁹ Barry EİCHGREEN Andrew K.ROSE, a.g.e., s.51

²⁰ Pelin , Ataman, ERDÖNMEZ, *Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım*, TBB, 2001, s.2

Gelişmekte olan ülkelerde meydana gelen bankacılık krizleri temelde iki nedene dayanmaktadır. İlk olarak bankalar makroekonomik dalgalanmalardan çok etkilenirler. Bir çok banka aktif /pasifteki vade uyumsuzluğu ve taşıdığı faiz ve kur riski nedeniyle makroekonomik istikrarsızlıklardan olumsuz etkilenirler. İkinci olarak gelişmekte olan ülkelerdeki bankacılık sistemine politik müdahaleler olabilmektedir. Bu durum bankanın risk yönetimi yapamamasına yol açmaktadır. Kamu bankaları siyasi otorite tarafından verimlilik ve kar hedeflerinden yoksun popülist politika uygulamalarında kullanılabilir. Bu sebeplerden dolayı banka bilançoları kötüleşir. Makroekonomik istikrarsızlığın olduğu bir ortamda bu yapı, bankacılık krizi olarak ortaya çıkar.

Gelişmekte olan ekonomilerde oluşan krizlerin finansal sisteme ve onun en önemli unsurlarından biri olan bankacılık sektörüne yansarak, tüm finansal sistemi ve ekonomiyi etkileyebilecek sorunlar ortaya çıkarması olasılığı, düzenleyici ve denetleyici kurumları da daha dikkatli olmaya zorlamaktadır.

Banka krizi oluştuğunda, otorite çözümsüz durumdaki bankaların yönetimine daha fazla ekonomiye zarar vermemesi için devlet müdahale etmek zorundadır. Devletin sistemi iyileştirmek için kamu fonlarının kullanılmasının en önemli sebebi krizin gerek finansal sistemde yayılmasına gerekse de diğer sektörlere bulaşmasını engellemektir.²¹ Bu müdahale ancak ya bankanın başka bir bankanın bünyesine dahil edilmesi ya da batık bankanın tekrar yapılandırılması şeklinde olur. Bankacılık reformlarında önemli olan, kısa zamanda bankacılığın sorunlarına doğru teşhis koymak ve belirlenen stratejiyi kısa zamanda uygulamaya koymaktır. Bankaların yeniden yapılandırılmasında maliyetlerin bankalar, devlet ve mevduat sahipleri arasında paylaşılması gerekir.

Sistemik Banka Yeniden Yapılandırılmasında kamu fonları şu nedenlerle ihtiyaç duyulabilir:²²

- Kapatılan Bankaların mevduatlarını ödemek,
- Mevduat Ödemelerini Yapmayı kabul etmiş bankalara destek olmak,
- Banka birleşme ve satın almaları hızlandırma,

²¹ Charles ENOCH Gillia GARCÍA&v.SUNDARARAJAN,Recapitalizing Banks with Public Funds,IMF Staff Papers,2001,59

²² Charles ENOCH Gillia GARCÍA&v.SUNDARARAJAN,a.g.e.,s.57

-Bankaların Yeniden Sermayelendirilmesine yardımcı olmak,

-Banka Aktiflerinin yeniden yapılandırılmasını sağlamak.

Sistemik banka yeniden yapılandırması kamuya ve banka sahiplerine aşağıdaki tablodan da görüleceği üzere ağır yükleri getirmektedir.

Tablo 1.2. Banka Yeniden Yapılandırmasında Maliyetler ve Paylaşımı

Banka Hissedarlarına Maliyeti	Devlete Maliyeti (Mali/ Yarımalli Maliyetler)
Mali Enstrümanlar	
<ul style="list-style-type: none"> • Teminat Yükümlülükleri • Devlete Gelecekteki Yükümlülükler • Taze Sermaye 	<ul style="list-style-type: none"> • Merkez Bankası bütçesine para transferi düşer. • Nazım hesaplar yükselir • Kamu borcu artar • Açık artar
Yapısal veya Operasyonel Enstrümanlar	
<ul style="list-style-type: none"> • Banka sahipleri hisselerini kaybederler • Yöneticiler ve personel işlerini kaybedebilir • Kreditörler ve mevduat sahipleri zarara uğrayabilir • Bankalara daha yüksek mevduat sigortası primi getirilebilir • Yabancı bankaların sisteme girmesi ve yönetim hizmetleri için ücret talep edilebilir 	<ul style="list-style-type: none"> • Tasfiye Maliyeti(Mahkeme masrafları gibi) • İşsizlik parası • Kamu bankası personeline kıdem tazminatı • Mevduat sigorta fonuna bütçe transferi • Birleşmelerde alınan bankaya ücret ödenmesi • Özelleştirme için yatırım bankacılığı hizmetleri • Aktif Yönetimi için bütçe dağılımı • Yabancı bankaların sisteme girmesi ve yönetim hizmetleri için ücret talep edilebilir

Kaynak:IMF,"Market Based Policy Instruments for Systemic Bank Restructuring",Claudia Dziobek-August1998

1.3.3.Sistemik Finansal Krizler (Systemic Financial Crises)

Sistemik kriz, finansal sistemde ortaya çıkan ve sistemin; varlık değerlemesi, kredi tahsisi ve ödemeler gibi önemli işlevlerini kesintiye uğratan bir şok biçiminde tanımlanmaktadır. Sistemik banka krizi, mali piyasalarda bir ya da birkaç bankanın iflas etmesi ve bu durumun, tüm sisteme yayılarak ödemeler sistemini olumsuz etkilemesi şeklinde tanımlanmaktadır.²³ Para otoriteleri tarafından müdahale edilerek dengeleninceye kadar reel ekonominin istikrarı üzerinde etkileri olmaktadır.

Varlık piyasasında aşırı değerlendirme finansal kırılganlığa yol açabilmektedir. Varlık fiyatlarının aşırı büyümesi ve patlaması, sistemik kriz riski yaratabilmektedir.²⁴

Borçların devlet tarafından garanti edilmesi durumunda bankalar, her koşulda borç para alabilecekleri için ahlaki tehlike oluşmaktadır. Eğer bankalar yeterli ölçüde denetlenmezse ve etkili yasal düzenlemeler yapılmazsa, Türkiye'de 1994 krizi öncesinde ve Asya krizinde olduğu gibi,sağladıkları fonları, yüksek getiri amacıyla daha riskli yatırımlara yönlendirerek finansal krize yol açmaktadır.²⁵

Sistemik krizlerin temelinde likidite sorunları olmakla birlikte, rasyonel olmayan bir borç artışı, mevduat sigorta sisteminin neden olduğu ahlaki tehlike, asimetrik bilgi artışı sonucu finans piyasası aracılarının piyasa yapıcılığındaki isteksizlikleri, gerekli durumda merkez bankasının likidite sağlamadaki başarısızlığı, finans kesimi dışından öngörülemeyen şoklar ve banka iflasları gibi nedenlerle de sistemik finansal krizler ortaya çıkabilmektedir. Krizle birlikte oluşan iflaslar, ekonominin önemli bir kısmı üzerinde olumsuz etkiler yaratıyorsa, devletin bir politik müdahalede bulunması gerekmektedir.

²³ Pelin ATAMAN, Sistemik Banka Yeniden Yapılandırılmasına Teorik Yaklaşım, Bankacılar Dergisi, s.37,

²⁴ Anne VILA, Asset Price Crises and Banking Crises:Some Empirical Evidence,Conference Papers, BIS, 2000, s.232

²⁵ Mert URAL,a.g.e.,2003, s78

1.3.4.Dış Borç Krizleri(Foreign Debt Crises)

Bir ülkenin ister kamu ister özel kesime ait olsun, dış borçlarını ödememesi durumunda dış borç krizi oluşmaktadır. Dış borç krizlerini artıran en önemli nedenlerden birisi ekonomilerin dış borç yönetimindeki zayıflıklarıdır. 1970'li yıllardan itibaren gelişmekte olan ülkeler kalkınmanın finansmanı için gereksinim duydukları fonları, dışarıdan aldıkları borç veya yardımlarla karşılamaya başlamışlardır. Ancak alınan borçların kısa vadeli olması bu ülkelerin dış borç krizine girmesine neden olmuştur.

Çeşitli krizler arasında benzerlikler yanında belirli konularda önemli teorik farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar; krizin teşhis edilmesi, krize neden olan temel mekanizmanın saptanması, öngörülmesi ve çözümü olarak sıralanabilmektedir. Örneğin, bir panikleme, ani ve gereksiz kredi çekilmesi sonucu oluşan krizde; ekonomik faaliyetler büyük zarar görebilmektedir. Böyle bir durumla karşı karşıya kalan politika yapıcıları, ekonomiyi borç veren son merci rolünü üstlenen bir kurumun, genellikle merkez bankaları, katkılarıyla koruyabilmektedir. Buna karşılık baloncuğun sönmesi veya ahlaki tehlikeye dayalı bir borç faaliyeti sonucu oluşan krizde, uygun politika borç veren son merci olma yetkilerinin kullanılmaması olmaktadır.²⁶ Aşağıdaki tablo finansal krizlerin belirlenmesi ve önlenmesine yönelik açıklamaları içermektedir.

---

²⁶ Mustafa ÖZER,Finansal Krizler,Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar,AÜ,İİBF Yayınları,1999,s.150

Tablo 1.3. Finansal Krizler Arasındaki Farklılıklar

	Politikaların neden olduğu krizler	Finansal Panik	Baloncuğun sönmesi	Ahlaki tehlike	Düzensiz işleyiş
Piyasa ve analistlerin katılımı	Yüksek	Düşük	Çökme olasılığını anlarlar	Yüksek	Yüksek
Reel ekonomik faaliyetlere verdiği hasar	Vermeyebilir	Yüksek	Düşük.Baloncuğun sönmesi kaynak dağılımında etkinliği artırabilir.	Düşük. Ahlaki tehlikeye dayalı kredinin sonlaması kaynak etkinliği sağlar	Yüksek. Kredi verenler, müşteri kapma yarışına girer. Borçlanan lar likidite krizine girer
Ahlaki tehlike nedeniyle verilen kredi	Hayır	Gerekme-yebilir	Mümkün	Evet	Gerekme-yebilir
Resmi müdahale gerekliliği	Makro ekonomik uyum,bütçe azaltılması	Borç veren son merci işlevini yerine getirme	Hayır. Müdahale krizi derinleştirir	Hayır. Devlet garantileri etkinliği azaltır	Evet. Kamu kurumları düzenli bir işleyiş için çerçeve yaratabilir

Kaynak: StevenRadelet ve Jeffrey,D.Sachs,The Onset of the East Asian Financial Crises,NBER,WP no:6680,1998,s.39

Finansal kriz türlerinde, krize neden olan etkenler bazı farklılıklar göstermekle birlikte temel etken olarak makroekonomik istikrarsızlıklar görülmektedir.

1.4.FİNANSAL KRİZLERİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK YAKLAŞIMLAR

Finansal sistemik krizler, mali piyasalarda ortaya çıkan ve oradan ekonomik sisteme yayılan, finansal sistemin çöküşünü ve dolayısıyla bu sistemin ödeme hizmetlerini ve sermaye hareketlerine aracılık işlevini yerine getirememesine neden olan krizleri ifade etmektedir. Finansal krizlerin nedenlerini açıklamaya yönelik iki temel yaklaşım mevcuttur. Bunlardan biri finansal- kırılabilirlik(financial- fragility) yaklaşımı diğeri de parasalcı (monetarist) yaklaşımdır.²⁷

Friedman ve Schwartz(1963) ile Cagan(1965)'ın parasalcı yaklaşımı, finansal krizleri, parasal küçülme etkilerine neden olan veya bu etkileri ağırlaştırıran bankacılık panikleri olarak tanımlanmaktadır.²⁸ Banka panikleri ile finansal krizleri birleştiren parasalcıların görüşü, gerektiğinde devlet müdahalesini öngörür. Finansal krizlerin; bazı bankaların mali durumlarının bozulduğunun duyulması üzerine ortaya çıkacak banka paniklerinden kaynaklanacağı tezini ortaya atmaktadır. Mevduat sahiplerinin paralarını çekmek için bankalara yönelmesi bankaların mudilere ödeme yapamamasına sonuçta şirketlere de ödeme yapamaz duruma gelmesine ve sistemik krizle sonuçlanmasına neden olur. Parasalcı yaklaşım, bankacılık panikleri ve bunu izleyen parasal istikrarsızlığı önleyeceği için merkez bankasının borç veren son merci işlevini savunmaktadır. Mevduat sigortası ile güvenilir ve kararlı bir borç veren son mercinin, bankalara yönelik hücum ve paniği önleyebileceği belirtilmektedir. Parasalcı yaklaşım, bankacılık panikleri ve bunu izleyen parasal istikrarsızlığı önleyeceği için Merkez Bankasının borç veren son merci işlevini savunmaktadır. Mevduat sigortası ile kararlı bir borç veren son mercinin, bankalara yönelik hücum ve panikten kaçınmanın temel unsurları olduğunu söylemektedir.²⁹

²⁷ Alp, Ali, Uluslararası Mali Piyasalardaki Gelişmeler ve Türkiye, 2002, s.185

²⁸ Frederic S. MISHKIN, Anatomy of Financial Crisis, NBER Working Paper, 1991, s.1-2

²⁹ Michael D. BORDO, Bruce MIZRACH Anna J. SCHWARTZ, Real Versus Pseudo-International Systemic Risk: Some Lessons from History, NBER, WP5371, 1995, s.7

Finansal kırılganlık yaklaşımı, sistemik krizlerin ekonomik teorilerinin en eskilerinden biri olup, Fisher(1932,1933) tarafından formüle edilmiş ve daha sonra Minsky(1972,1982) ve Kindleberger(1978) tarafından geliştirilmiştir. Bu yaklaşım ise finansal krizleri banka panikleri dışında daha geniş anlamda tanımlar. Finansal krizleri konjonktürün tepe noktasındaki dönüşün zorunlu bir parçası ve daha önceki patlamanın kaçınılmaz sonucu olarak görmektedir. Bu teoriyi savunanlara göre sistemik risklerin birçok nedeni vardır. Bunlar genel olarak ;iktisadi büyüme dönemlerinde borç yüklerinin artması, şirketler ve mali kesimin likiditesinin azalması ve kurumsal ve mevzuatla ilgili yapıdaki değişikliklerdir. Sonuç olarak belirli şirketler aşırı borçlanma nedeniyle likidite sorunuyla karşı karşıya kalırlar. Sorun piyasa katılımcıları tarafından fark edildiğinde ise, herkes elindeki aktifleri likit hale getirmeye başlar. Mali kurumlarda likidite krizi nedeniyle kredi vermeyi durdururlar. Tüm bu gelişmeler sistemik krizle sonuçlanır. Bu yaklaşım, daha sonra asimptotik bilgi ve finansal yapı üzerinde oluşan yeni literatürle daha da genişlemiştir. Bilginin piyasalarda homojen olmaması, asimptotik olması nedeniyle finansal piyasalarda yanlış seçim ve ahlaki tehlike problemleri ile karşılaşılır. Durum daha da kötüleşir ve finansal piyasalar kaynaklarını yatırım imkanlarını en verimli kullanan firmalara aktaramazlar. Dolayısıyla piyasa denge noktasından uzaklaşır, çıktı düşer.³⁰ Bu yaklaşıma göre, bir sistemde eksik bilgi ve alınan finansal kararlarda yanılma, ters seçim(adverse selection) ile ahlaki tehlike (moral hazard) ortaya çıkarabilmektedir. Bankacılık sektöründe ters seçimin nedeni eksik bilgidir. Ters seçim bankacılık sektöründe işlem gerçekleşmeden önceki son aşamada yaşanır. Bankacılık sektöründe kredi plasmanında yapmış olduğu işlemler açısından ters seçime baktığımızda krediyi alan ve krediyi plase eden olmak üzere iki birim karşımıza çıkmaktadır. Banka bu işlemde riski üstlenen taraftır.³¹ Bankaların bu riske rağmen kredi plasesinde bulunması bankanın karşı karşıya kaldığı piyasa koşulları ve kaynak maliyeti sorunudur. Dolayısıyla aktif kalitesini sağlayacak fon yönetimi sistemin en büyük sorunudur.

³⁰ Frederic S.MİŞKİN, a.g.m.,s.2-3

³¹ Kunt Aslı DEMİRGÜÇ, Enrica DETRAGIACHE, a.g.m.,s.48

Finansal krizleri açıklamaya yönelik olarak parasal ve finansal yaklaşımlarının yanı sıra bu krizleri ortaya çıkışını açıklamaya çalışan başka yaklaşımlar da vardır. Bu yaklaşımlar: Rasyonel Beklentiler(Rational Expectations), Ekonomik Belirsizlik, Kredi Derecelendirmesi(Credit Rationing), Asimetrik Bilgi(Asymmetric information) ve Aracı Piyasaların Dinamikleri(Dynamics of Dealer Markets) şeklinde ifade edilebilir. Burada belirtilen yaklaşımlar finansal krizlerin ne şekilde ortaya çıktığı sorusuna cevap ararken getirilen açıklamalar zaman zaman birbirini tamamlayıcı niteliktedir.³²

Finansal Krizleri açıklamaya yönelik yaklaşımlar konuya farklı açılardan bakıp finansal krizlerin kaynaklarını açıkladıktan sonra, bu tür krizlerin ortaya çıkmaması konusunda hemen hemen aynı öneriyi yapmaktadırlar. Bu öneri de, mali piyasalar ve kurumlarla ilgili etkin düzenleme ve gözetim sisteminin oluşturulmasıdır.

---

³² Alp, Ali, a.g.e., s.186

1.5.FİNANSAL KRİZLERİ AÇIKLAMAYA YÖNELİK MODELLER

1990'lı yıllardan önce ve sonra karşılaşılan finansal krizlerin farklı özellikler taşıyor olması nedeniyle, finansal krizleri açıklamaya yönelik olarak, birinci nesil ve ikinci nesil modeller geliştirilmiştir. Birinci nesil modeller, 1973-1982 yılları arasında Meksika ve diğer Latin Amerika ülkelerinde ortaya çıkan para krizlerine tepki olarak geliştirilmiştir. İkinci nesil modeller ise, 1990'lı yılların başında Avrupa ve Meksika'da ortaya çıkan çeşitli ülke paralarını hedef alan spekülasyon saldırılarını açıklamaya yönelik olarak geliştirilmiştir.³³

1.5.1.Kuramsal Modeller

1.5.1.1.Birinci nesil kriz modelleri

Kanonikal kriz modeli de denilen Krugman'ın geliştirdiği modele göre, sabit döviz kur sistemi geçerli iken iç kredi hacminin para talebinden daha fazla artması, yavaş ancak sürekli olarak ülkenin uluslararası rezervlerin azalmasına ve ülke parasına yönelik spekülasyon saldırılara neden olur.³⁴

Bu krizler fazla değerlenmiş bir kur, zayıf ihracat ve menkul kıymetler fiyatlarındaki artışlar ile birlikte ortaya çıkmıştır. Birinci nesil kriz modelleri, parasal krizleri daha çok reel piyasalardaki krizlere benzer yönleri ile analiz etmişlerdir.³⁵ Birinci nesil kriz modelleri, döviz rezervlerinin tükenmesine neden olan ve devalüasyonu kaçınılmaz kılan aşırı yurt içi kredi büyümesi gibi politikaların sonuçları üzerine yoğunlaşmıştır.³⁶

³³ Mert URAL, a.g.e., s.60

³⁴ Graciela,KAMİNSKY Saul LİZONDO CarmenREINHART,Leading Indicators of Currency Crisis,IMF Staff Papers,1997,45

³⁵ Paul KRUGMAN,Currency Crises,1997,s.2

³⁶ Ceyla PAZARBAŞIOĞLU İnci ÖTKER, "Speculative Attacks and Currency Crisis:The Mexican Experience", Open Economics Review,Vol7,1996,s.6

Birinci nesil kriz modelleri, parasal krizleri daha çok reel piyasaladaki krizlere benzer yönleriyle analiz etmektedir. Para krizlerinin ateşleyicisi olarak zayıf temellerin rolü vurgulanmaktadır. Sabitlenmiş döviz kurları üzerine spekülasyon saldırılarının kökeninde devletin bütçe açıkları bulunmaktadır. Bu modeller, para krizlerinin, sabit döviz kurlarının korunmasıyla tutarsız olan makroekonomik dengesizliklerden kaynaklandığını varsaymaktadır. Mali açıkların parasallaşması, ulusal paranın değer kaybına yol açmaktadır. Artan yurtiçi fiyatların cari işlemler üzerine kötüleştirici etkisi, rezerv kaybına neden olmakta böylece spekülasyon saldırı başlamaktadır. Sürecin sonunda otorite sabit kur rejimini terk etmek zorunda kalmaktadır.

Krugman'ın kanonik kriz modelinin önemli sonuçları;

- temel makroekonomik etkenleri alması,
- ülkenin resmi rezervleri bittiği zaman, krizlerin nasıl patladığını göstermesi,
- merkez bankası sadece uygun uluslararası rezerve sahipse sabit döviz kurunu devam ettirebilmesi,
- yetkililerin spekülasyon saldırılarını engelleyebilmek üzere şanslarının yok denecek kadar az olması, biçiminde sıralanabilmektedir.

1.5.1.2. İkinci nesil modeller

Birinci nesil modellerin bir takım eksiklikleri bulunmaktadır. Bu modellerde, hükümetlerin dış denge koşullarını dikkate almaksızın, bütçe açıklarını sürekli olarak emisyonla kapattığı, merkez bankasının döviz kurunun sabitlenen değerini korumak için en son rezerv kalıncaya kadar piyasaya döviz satacağı varsayılmaktadır. Ancak gerçek yaşamda, hükümetlerin ve merkez bankalarının döviz kurunu belli bir düzeyde tutabilmek için döviz piyasalarına müdahalede kullanabilecekleri çok çeşitli araçlar bulunmaktadır.³⁷

³⁷ Muhammet, AKDİŞ, Global Finansal Sistem Finansal Krizler ve Türkiye, Beta Yayıncılık, 2000, s.96

Bu modellerin ortak özelliği, ekonominin temel göstergelerinde bir kötüleşme olmaksızın da ekonomilerde kriz çıkma olasılığı üzerinde durmalarıdır. Bir başka deyişle bu modeller para ve maliye politikaları tutarlı olsa bile, bir ülke parasına yönelik spontane spekülâtif saldırıların nasıl bir krize neden olacağını açıklar. Bununla birlikte bu modeller, her ülkenin spekülâtif saldırıların kurbanı olacağını ima etmez. Spekülâtif saldırılar, ancak ülkenin döviz rezervleri az, hükümetin mali durumu kötü ve hükümetin sabit kuru devam ettirme yönünde belli zaafı varsa ülkeleri etkiler.³⁸

İkinci nesil finansal krizlerin ortaya çıkışı, bankaların mali yapılarının zayıflamasından kaynaklanan bankacılık krizi ve genelde sabit kura dayalı dezenflasyon programları sonucunda ortaya çıkan para krizi olmak üzere iki şekilde olmaktadır. İkinci nesil modellerin ortak özelliği, hükümetlerin sabit kuru sürdürmeye yetecek kadar rezervlere sahip olduğu durumlarda da, bir spekülâtif saldırının olabileceği ve saldırı sonucunda döviz kuru rejiminin değişebileceğidir.

İkinci nesil kriz modellerin üç ana bileşeni bulunmaktadır. Birincisi hükümetlerin sabit döviz kurunu iptal etmelerinin bir sebebi olmalıdır. İkincisi, hükümetlerin sabit döviz kurunu korumak istemelerinin altında yatan gerçeklerdir. Üçüncüsü, krize yolaçan kısır döngünün meydana gelebilmesinin, sabit döviz kurunu koruma maliyetinin, bundan elde edilebilecek faydaları aştığına olan inancın yaygınlaşmasına bağlı olmasıdır.³⁹ Bu modellerde hükümet tarafından ekonomi politikaları belirlenirken fayda maliyet analizleri yapılarak, sabit döviz kurunun devam ettirilip ettirilmeyeceği karar verilir. Kamuoyu beklentileri de sabit kuru korumayı zorlaştırabilir. Gelecekte ulusal paranın devalüe edileceği beklentisi varsa, tasarruf sahipleri daha yüksek faiz talep etmekte; bu durum borç yükünü artırarak devalüasyonu zorunlu hale getirebilmektedir.

Kriz modellerinin karşılaştırılması aşağıdaki tablodan görülebilir.

---

³⁸ Mustafa ÖZER, a.g.e., 66

³⁹ Muhammet AKDİŞ, a.g.e., s.97

Tablo 1.4. Birinci ve İkinci Nesil Modellerin Karşılaştırılması

BİRİNCİ NESİL MODELLER	İKİNCİ NESİL MODELLER
Krizler kaçınılmazdır.	Krizler olasılıklıdır.
Krizler tahmin edilebilir.	Krizler tahmin edilemez.
Özel beklentiler, krizleri artırır.	Özel beklentiler kendi kendini besler(böylece krize yol açarlar)
Kötü temeller krize neden olur.	Kötü temeller kendi kendini beslemeye izin verir
Hükümet politikaları kötü temellere yol açar	Hükümetin politikalar arasındaki seçimi, kaçınılmaz temelleri getirir.

Kaynak: Pablo BUSTELO, Clara GARCÍA, Iliana OLIVIE, Global and Domestic Factors of Financial Crises in Emerging Economies: Lessons From The East Asian Episodes(1997-1999), ICEI Working Paper No:16, 1999, s.50

1.5.1.3. Bulaşıcı kriz modelleri

Bu modele göre, herhangi bir döviz kuruna yönelik başarılı spekülasyon saldırıları, o paranın reel olarak değer kaybetmesine ve ülkenin dış rekabet gücünün artmasına neden olur. Bu durum diğer ülkelerde dış ticaret açığının oluşmasına yol açar. Dolayısıyla makroekonomik değişkenleri kötüleşen ülkeye spekülasyon saldırı başlar. Bu modellerde bir ülkede ortaya çıkan kriz, başka ülkelerle ilişkilendirilir.

1990'lı yıllarda başlayan krizler üç bölgesel dalgalanmaya neden olmuştur. Bunlar; 1992-1993 yıllarında Avrupa ERM Krizi, 1994-95 yıllarında Latin Amerika'yı etkileyen Tekila Krizi ve 1997'de başlayan Güneydoğu Asya krizidir.

1.5.2. Ampirik Kriz Modelleri

Finansal krizlerin analizine yönelik ampirik çalışmalar metodolojilere göre dört ana gruba ayrılmaktadır. İlk grupta yer alan çalışmalar, para krizlerinin nedenlerini ve krize yolaçan gelişmeleri, sadece niteliksel olarak analiz etmektedir. Bu gruba giren çalışmalar arasında Goldstein(1996), banka kredilerindeki artışı vurgularken, Krugman(1996) borç stoğu üzerinde yoğunlaşır. İkinci grup çalışmalar, para krizleri öncesi dönem ile kriz sonrası dönemin belirgin özelliklerini inceler. Bu çalışmaların bazılarında bir değişkenin kriz öncesi davranışı ile kriz ve kriz dönemi dışındaki davranışları karşılaştırılır. Bu tür çalışmalardan olan Eichgreen, Rose ve Wyplosz(1995)'de devalüasyonlar ve spekülasyon saldırılar analiz edilmektedir. İkinci gruptaki çalışmaların diğerlerinde parametrik ve parametrik olmayan testler kullanılarak; kontrol grupla kriz öncesi olaylar arasında sistemik bir farklılık olup olmadığı belirlenmeye çalışılmıştır. Üçüncü grup çalışmalarda, bir veya birkaç dönem öncesi için devalüasyon tahmin edilmeye çalışılır. Bu gruptaki çalışmalar belli bir modele dayanır. Dördüncü grup çalışmalar ise Kaminsky ve Reinhart (1996)'da kullanılan metodolojiyi kullanan çalışmalardır. Çalışmada para ve bankacılık krizleri arasındaki bağlantılar analiz edilerek, bankacılık kesimi ile paralara yönelik spekülasyon saldırılar incelenmiştir. Krizleri analize yönelik olarak yapılan ampirik çalışmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, krizlerin nedenleri ve sonuçları konusunda ortak bir uzlaşma olduğunu söylemek zordur. Ayrıca tek ülkeyi kapsayan çalışmalar birden fazla ülkeyi kapsayan çalışmalara oranla daha güvenilir sonuçlar vermiştir.⁴⁰

Kaminsky ve Reinhart ⁴¹ yaptıkları çalışmada finansal liberalizasyon uygulayan ülkelerde para ve bankacılık krizlerini incelemişlerdir. Bankacılık krizlerinin ardından 48 ay içerisinde para krizleri meydana gelmişse, bu durumu ikiz krizler olarak adlandırmışlardır. Aşağıdaki tabloda bu durumu gösteren ikiz krizlerden bazıları listelenmiştir.

⁴⁰ Özer, Mustafa, a.g.e., s.70

⁴¹ Graciela, KAMINSKY Saul LÍZONDO Carmen REINHART, *The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance of Payments Problems*, The American Economic Review, 1999, s.49

Tablo 1.5. Finansal Liberalizasyon ve İkiz Krizler

Ülke	Finansal Liberalizasyon	Bankacılık Krizleri		En Yakın Para Krizi
		Başlangıç	Tepe	
Arjantin	1977	Mart 1980 Mayıs1985 Aralık1994	Temmuz1982 Haziran 1989 Mart1995	Şubat1981 Eylül1989 Şubat1990
Brezilya	1975	Kasım 1985 Aralık 1994	Kasım 1985 Mart1996	Kasım1986 Ekim1991
Şili	1974	Eylül1981	Mart1983	Ağustos1982
Meksika	1974 1991	Eylül1982 Ekim1992	Haziran 1984 Mart 1996	Aralık1982 Aralık1994
Filipinler	1980	Ocak1981	Haziran1985	Ekim1983
Tayland	1989	Mart1979 Ekim1983	Mart1979 Hairan1985	Kasım1978 Kasım1984
Türkiye	1989	Ocak1991	Mart1991	Mart 1994

Kaynak: Kaminsky, Graciela I., Carmen M. Reinhart, The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance of Payments Problems, The American Economic Review, 1999, s.50

Çoğunlukla banka sektöründe başlayan problemler ödemeler dengesi krizinden önce gelmekte, banka krizinin altında yatan sebepleri çözmek de gelecek parasal krizleri önleyebilecek özellikler göstermektedir. Dünyada yaşanan finansal krizlerin öğrettiği bir başka gerçek de kamu kesiminin ve mali piyasaların yeterince şeffaf olmasının sağlanması ihtiyacıdır. Şeffaflığın sağlanmadığı ekonomilerde kriz sinyalleri alınamamakta, ülkeler birdenbire patlak veren krizlere hazırlıksız yakalanmaktan da kurtulamamaktadırlar.⁴²

⁴²,Muhammet AKDİŞ, a.g.e, s.110

1980’li yıllardan itibaren dünyanın yüz yüze geldiği krizler çıkış nedenleri açısından bazı benzerlikler göstermektedir. Finansal liberalizasyona ve deregülasyona hızlı ve kapsamlı bir şekilde geçmiş olan ülkelerde görülen bu tür krizler, yüksek faizlerle istikrarlı döviz kurlarının birlikte yol açtığı büyük boyutlu sermaye girişlerinden sonra meydana gelmektedir.⁴³

Krizlerin oluşumunu analiz eden modellerin bulguları birinci nesil modellerin baz aldığı ekonomik temellere ilişkin değişkenlerin yanında, ikinci nesil kriz modellerinde yaygın olarak kullanılan piyasa davranış ve beklentileri, dış borçların kompozisyonu, bankacılık borçlarındaki artış ve dışa açıklık gibi faktörlerin de önem taşıdığını kanıtlamaktadır. Bunların yanında, krizlerin yayılma mekanizmaları üzerine yapılan tartışmalar devam etmesine rağmen, bölgesel bulaşma etkisi de, artık dikkate alınması gereken bir olgu olarak kendini hissettirmektedir. Çalışmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde, finansal krizlerin bu iki ayrı modellemesinin birbirine rakip olmadığı görülebilmektedir. Her iki türe giren modellerin esas aldığı değişkenler arasında, çeşitli anlamlılık düzeylerinde, gösterge niteliğine sahip olabilecek değişkenler bulunmaktadır. Dolayısıyla bu modellerin birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu söylenebilir.⁴⁴

1.6.FİNANSAL İSTİKRARI SAĞLAMAYA YÖNELİK POLİTİKALAR

Bütün dünyada finansal piyasalar son yıllarda önemli gelişmeler göstermiştir. Finansal işlemlerdeki artış yanında, yeni finansal araçların çok karmaşık, ulusal finansal sistemde ortaya çıkan krizlerin yüksek maliyetlere neden olması ve finansal kurumlarla ilgili çeşitli sorunlar, finansal istikrarı sağlamanın ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.⁴⁵

Eğer bir ülkede finansal kurumların, dışardan hiçbir müdahale ve yardım olmaksızın, yükümlülüklerini yerine getirebileceklerine dair bir güven oluşmuşsa ve piyasa katılımcıları da piyasanın temel güçlerini yansıtan ve kısa dönemde bu temel değişkenler değişmeksizin önemli ölçüde değişmeyen fiyatlarda işlem yapabiliyorsa

⁴³ Sevgi GEREK, *Finansal Küreselleşme ve Türkiye*, AÜ, 1999, s.122

⁴⁴ Tinur Han GÜR ,Ayhan TOSUNER , “Para ve Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri”, *HÜ İİBF Dergisi*, 2002, s.150

⁴⁵ Mustafa ÖZER, a.g.e., s.165

o ülkede finansal istikrar sağlanmış demektir.⁴⁶ Bir başka deyişle finansal piyasalarda istikrar, ekonomik kayıplara neden olan fiyat dalgalanmalarının olmaması anlamına gelmektedir.⁴⁷

Bu anlamda finansal sistem içerisinde yer alan küçük kuruluşların ara sıra başarısız olması veya ara sıra büyük kuruluşlarda önemli kayıpların oluşması, finansal sistemin normal işleyişinin bir parçası olarak değerlendirilir.

Finansal istikrarın sağlanmasında en önemli öğelerden birisi, bankacılık kesiminde istikrarın sağlanmasıdır. Çünkü bankaların varlıkları yükümlülüklerine oranla daha az likittir. Bankaların ödeme sistemi içerisinde yaşatabileceği aksaklıklar finansal sistemin tümüne yayılabilmektedir.

Finansal istikrarsızlık varlık fiyatlarındaki aşırı dalgalanmanın ekonomi üzerinde olumsuz etkilere neden olmasıdır. Finansal istikrarsızlık, genel olarak, finansal sistemde bilgi akışını etkileyen ve bu nedenle finansal sistemi fonların etkin bir biçimde dağıtma işlevini yerine getiremez hale getiren dış şoklar nedeniyle oluşur.⁴⁸ Ya da faiz oranlarındaki artış, belirsizlikteki artış, bilançolar üzerinde varlık piyasaları etkisi ve bankacılık kesiminin sorunları istikrarsızlığa neden olur. Finansal istikrarsızlığa konu olan piyasalar, döviz piyasaları, hisse senedi piyasaları bono piyasaları ve emlak piyasalarıdır. Mali sistem sıkıntı içindeyken yaşanan sorunlar makroekonomik sistemi de hızla kötüleştirebilir. Zayıflayan aracı kurumlar borç vermekten vazgeçer, finans sektöründeki zararlar gelir kaybına neden olur, genel belirsizlik yatırımları durdurur ve kamu sektörü genellikle artan transferlerin bütçeye getirdiği yükü azaltmak amacıyla reel harcamalarını dizginlemek zorunda kalır. Sonuç olarak, finansal istikrarsızlık durumunda ekonomik performans tehlikeye girer.⁴⁹

⁴⁶ Andrew CROCKETT, *Why Is Financial Stability In A Global Economy*, FED of Kansas City, 1997, s.5

⁴⁷ Ahmet ULUSOY Birol KARAKURT, "Finansal İstikrarın Korunması ve Önemi", *İşletme-Finans Dergisi*, sayı:188, s.89

⁴⁸ Frederic S.MİSHKİN, *The Causes and Propagation of Financial Instability: Lessons for Policymakers*, FED of KansasCity, 1997, s.

⁴⁹ Ahmet ULUSOY Birol KARAKURT, a.g.e., s.89

IMF ve Dünya Bankası 1980'lerin ortasından itibaren finansal sektör reformlarında yoğunlaşmıştır. Finansal sektör reformlarında en çok yoğunlaşılacak konular; finansal sektörün yönetimindeki zayıflıklar ve çarpıklıklar ve banka sisteminin kredilendirme faaliyetleridir. Finansal kurumların faaliyetlerinin ana hatlarının belirlenmesi ve büyük bankaların yeniden yapılandırılması çok önemlidir. Devletin bankalara olan desteğinin kalkması yönündeki görüşler, bu reformların koşuludur. 1980'lerin ortalarından itibaren verilen kredilerin çoğunluğu birinci kredi dilimi verildikten sonra kesilmiştir. Çünkü uygulamada zorluklar yaşanmıştır. Faiz oranlarının serbest bırakılması, yüksek enflasyon oranı, devalüasyon uygulamaları ve bütçe açıkları nedeniyle finansal kesimde birçok problemler oluşmuştur.⁵⁰

Finansal piyasaların bütünleşmeleri ve finansal işlemlerde kullanılan teknolojinin ulaştığı boyutlar nedeniyle sadece yurtiçi finansal istikrarı sağlamak yeterli olmayacaktır. Yurtiçi finansal istikrarla birlikte uluslararası finansal istikrarın da sağlanması gerekmektedir. Bunun için finansal istikrarın sağlanmasına yönelik politikaları yurtiçi ve uluslararası finansal istikrarı sağlamaya yönelik politikalar olarak ikiye ayrılabilir.⁵¹

1.6.1.İç Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar

1.6.1.1.Etkin denetim

Bankaların istikrarsızlık kaynağı olma özelliklerini azaltacak uygulamaların başında devletin bankalara yönelik bazı güvenlik standartları uygulamasına girmesi gelir. Devletin uygulayacağı güvenlik standartları, sadece mevduatı garanti etmekle kalmamalı, aynı zamanda bir panik anında bu panikleri önleyici nitelikte olmalıdır.⁵² Sermaye yeterliliği olmayan finansal kuruluşların kapatılması veya finansal kuruluşların istenilmeyen faaliyetlerinin durdurulmasına yönelik çabuk düzeltici kararların (prompt corrective action) alınması finansal krizlerin önlenmesinde önemlidir. Çünkü çözümsüz finansal kuruluşların faaliyetlerine devam etmesine izin

⁵⁰ Sevim AKDEMİR, Türkiye'de Finansal Sektör Reform Çalışmaları: Bir Değerlendirme, 2002, s.150

⁵¹ Mustafa ÖZER, a.g.e., s.175

⁵² Lawrence SUMMERS, Repairing and Rebuilding Emerging Market Financial System, The Economist, 1998, s.45

vermek ahlaki tehlike problemini artırır. Bu kuruluşlar kaybedecekleri bir şey olmadığı için gereksiz yere fazla riskli işlemlere yönelebilirler. Denetim organının hatayı anında düzeltici uygulamalar yapması finansal kurumların risk taşıma güdüsünü dizginler. Çoğunlukla yapılanın aksine bir finansal kurum kapatıldığında hisse sahipleri, yöneticileri ve yüksek oranda kredi payına sahip kişiler cezalandırılmalıdır. Yoksa ahlaki tehlike problemi yayılır.

Etkin denetimin yapılması gereken bir diğer önemli konu da bankaların risk yönetim sistemlerinin geliştirilmesine yardımcı olunmasıdır. Bankaların belli bir dönemde sermaye yeterliliğini analiz etmek yeterli olmayabilir. Gelişen finansal ürünler sayesinde bilançosu düzgün olan bir kurum almış olduğu yanlış kararlar neticesinde bir iki ay içerisinde zarara uğrayabilir ve bilançoları kötüleşebilir. Aynı zamanda “batmayacak kadar büyük”(too big to fail) kavramının bırakılması gerekir. Çünkü bu durum büyük bankaların işlemlerinde daha çok risk alabilecek şekilde davranmasına ve ahlaki tehlike probleminin ortaya çıkmasına neden olur. Kurulacak olan etkin denetim mekanizması ile karşılıklı veya bağlantılı kredilerin de önüne geçilmesi gerekir.

Gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda denetim görevinde çalışanların yetersiz yetkilerle donatıldığı, işlem yapabilmek için gerekli kaynaklara sahip olmadığını ve politik otoriteye bağımlı olduğunu görüyoruz. Bu durum sağlıklı bir finans sisteminin yaratılması için gerekli etkin denetimin gücünü zayıflatır. Denetim mekanizmasında görev alan kişinin, sorunları öncelikli olarak (principal agent problem) görmemesine yol açar. Sorunlu kuruluşların yüzüstüne çıkmasını bu kuruluşların durumunun iyileşeceğini umarak örtebilir. Kane(1989)’nin belirttiği gibi bir anlamda durumu idare etmek adına bürokratik oyun (bureaucratic gambling) oynayabilir. Denetimcilerin etkin çalışabilmesi için görevleri ile ilgili ihmal, rüşvet vb suçlamaların bulunması durumunda dava açılabilmelidir.⁵³

---

⁵³ Frederic S. MİSHKİN,a.g.m.,s.4

1.6.1.2.Muhasebe hesaplarında tekdüzen ve şeffaflık & Piyasa disiplini

Muhasebe hesaplarında şeffaflığın olmaması hem gelişmekte olan ülkelerde hem de gelişmiş ülkelerde yaşanan bir sorundur. Bankalar birçok problemlili kredisini gizlemek için alacaklı olduğu tarafa faiz ödemelerini yapması için tekrar kredi verir. Böylece aslında sorunlu olan bir kredi canlı görünür. Bu durumda denetçilerin bankaların sorunlu olup olmadığına karar vermesi güçleşmektedir. Aynı zamanda bankalarda hesapların tek tip olmaması da sorunlu kredilerin bulunmasını ve denetimi güçleştirir. Dolayısıyla tek düzen hesap planlarına geçilmesi denetim ve kontrolü kolaylaştırır.

Bankalarda grup kredilerinin ve dolaylı kredilerin takibi için de tek düzen hesaplarında şeffaflık olması önemlidir. Şeffaflık ilkesi finansal araçların piyasa disiplini içinde hareket etmesini kolaylaştırır. Piyasa disiplinin artırmak için finansal kuruluşların derecelendirilmesi yoluna gidilebilir.

1.6.1.3.Yargı sisteminin etkinliği

Finansal sistemin etkin olmasını sağlamak için iyi işleyen yargı sisteminin olması önemlidir. Bazı ülkelerde, bazı varlıkların teminat olarak gösterilememesi, banka iflaslarının uzun süren bir prosedüre tabi olması, sorunlu kredilerin yürütüldüğü davaların çok uzun sürmesi önemli sorunlardır. Enflasyonun olduğu ekonomilerde batık kredinin tahsilatına ilişkin davalar çok uzun sürmesi alacağın değerini kaybetmesine yol açmaktadır. Bu durum ahlaki tehlikeyi beraberinde getirir. Adalet sisteminin yavaş çalışması sonucunda enflasyonist ortamda yıllar sonra geri alınan kredinin anlamını yitirmesi banka bilançolarında kötüleşmeye yol açar. Aynı zamanda kredi alan kişinin borcunu ödemeye yönelik ahlaki değerlerinin de yozlaşmasına neden olur.

Finans sistemi ile ilgili anlaşmazlıklarının görüldüğü mahkemeler bankacılık terimlerine hakim, işleyiş ve prosedürü bilen uzman kişilerce oluşturulmalı, anlaşmazlıklar ile ilgili sorunlar kısa sürede çözüme kavuşturulmalıdır. Enflasyonun olmadığı bir ortamda bile bankaların kredi alacaklarını senelerce alamaması

bilançolarının bozulmasına neden olur. Çünkü banka bilançolarının aktif yapıları bir yıldan kısa vadeli mevduat vb. yatırım araçlarından oluşmaktadır. Aktif /Pasif vade uyumsuzluğu; bankaların riskli faaliyetlere yönelmesine , ya da mevduatlara yüksek faiz ödeyerek piyasa dengelerinin bozulmasına neden olur.

1.6.1.4.Finansal serbestleşme ve sermaye hareketlerine yönelik politikalar

Finansal sisteme yabancı bankaların girişinin kolaylaştırılması sistemin etkinliğini artırır. Çünkü bu bankalar ürün çeşitliliği olarak yerel bankalardan daha çok ürün sunabilirler, böylece piyasanın gelişmesini sağlarlar. Hem de iç piyasada oluşan krizlerden daha az etkilenirler. Finansal istikrarın korunmasında katkıda bulunurlar. Aynı zamanda finansal piyasaların etkin işleyebilmesi, fonların etkin yatırım projelerine aktarılması için liberalleşmenin de yapılması gerekir. Fakat sermaye hareketlerinin ani giriş çıkışları banka bilançolarını ve dolayısıyla makroekonomik istikrarı olumsuz etkiler.

Finansal serbestleşmenin ekonomide yaratacağı olumsuz etkileri en aza indirmek için, finansal serbestleşmeye gitmeden önce güçlü bir kurumsal düzenleyici ve denetleyicinin yaratılması gerekir.⁵⁴ Çünkü finansal serbestleşme sonrası ülkeye fon girişi hızlanacak dolayısıyla da bankaların kredi hacimlerinde hızlı artışlar yaşanacaktır. Fon girişinin yüksek tutarlarda olması nedeniyle bankalar risk analizlerini iyi yapamayabileceklerdir. Finansal liberalizasyona geçişte uygulanacak sıra da önemlidir.⁵⁵ Öncelikle banka denetimin organına yeterli statünün, gücün verilmesi ve eylem yapabilmesi için yeterli kaynak ayrılması gereklidir. Denetleyici kurumun ani düzeltici kararlar alabilmesi; bu kararları alırken politik otoriteden bağımsız olması gerekir. Denetleyici kurumun politik otoriteden bağımsız risk yönetimi, bilançoların şeffaflığı, piyasa kuralları ile ilgili düzenlemeler yapabilmesi gerekir. İyi çalışan bir yargı sistemi de finansal liberalizasyona geçiş öncesinde önem taşımaktadır. Finansal liberalizasyonun başında dövizli borçlanma ve sermaye girişlerine bazı kısıtlamalar finansal sistemin kırılganlığını önlemek amacıyla

⁵⁴ Henk-Jan BRINKMAN, *Financial Sector Reforms in and Private Capital Flows to Africa and the Lessons From Asia*, UN, s.150

⁵⁵ Pierre-Richard AGENOR Peter MONTIEL, *Development Macroeconomics*, Princeton University Press, 1996 ,395

getirilebilir.⁵⁶ Aynı zamanda McKinnon'un görüşüne göre dış ticaret, finansal piyasalar ve mal piyasası kontrolleri kaldırıldıktan sonra sermaye hareketleri kısıtlamalarının gevşetilmesi gerekmektedir. Eğer ilk olarak sermaye hareketleri liberalleşirse, ulusal paranın değerlenmesine yol açan sermaye girişlerine neden olmaktadır.⁵⁷

1.6.1.5.Kamu sermayeli finansal kurumların azaltılması

Birçok gelişmekte olan ülke ekonomilerinde yatırımcılara ya da bireylere verilen kredilere devlet müdahale eder. Bunu bazı kredileri kalkınmayı desteklemek adına piyasa seviyesinin altında düşük faizle verir ya da özel bankaların belli kurumlara kredi vermesi hususunda yönlendirici olur. Kamu bankaları özel bankalara kıyasla yatırımların en verimli projelere yönlendirilmesi konusunda daha az hassastır. Dolayısıyla sisteme devlet müdahalesi, kredi kanallarının daha verimsiz projelere gitmesine neden olur. Aynı zamanda bu bankaların kar güdüsünün olmaması nedeniyle risk analizini de etkin bir şekilde yapamayabilirler. Bu bankalar özelleştirilirken de yeni sahiplerinin yeterli sermaye koyması, etkin risk yönetimi yapması gibi moral konularda yetkin olması gerekir.

1.6.1.6.Döviz kuru politikaları ve dövizli kredi kısıtlamaları

İster sabit ister dalgalı kur sistemi olsun sağlıklı makroekonomik politikalarla desteklenmedikçe, istikrarlı olamaz. Zaman zaman ülkeler enflasyonu dizginlemek için ülke parasını istikrarlı diğer bir ülke para birimine endekslemektedir. Böyle durumlarda sistem krizlere karşı daha kırılgan hale gelmektedir.⁵⁸ Herhangi bir spekülasyon saldırı sonucunda ülke parası dalgalı kur rejimine kıyasla çok daha ani ve hızlı değer kaybeder. Bu durumda banka bilançoları da kötüleşir. Dalgalı kur sisteminde ise spekülasyon ataklarına karşı sistem daha hazırlıklıdır fakat bu programda da enflasyonu kontrol altına almak güçleşir. Enflasyonu dizginlemek için zaman

⁵⁶Frederic S.MİSHKİN,a.g.m.,s.6

⁵⁷Mert URAL,a.g.e,s.8

⁵⁸Mustafa ÖZER,a.g.e.,178

zaman kullanılan çapa kur sistemi ancak ve ancak sağlıklı bir bankacılık sistemi olduğunda başarıya ulaşabilir.

Gelişmekte olan ülkelerin dövizli borç yapısı da krizlere karşı daha hassas bir yapıda olmasına neden olur. Gelişmiş ülkeler, genişleyici para politikaları ile piyasa likidite vererek ülke kredisiyle alınan borçları hafifletebilirler. Genişleyici para politikası ile para arzı artar. Bu durum fiyatlar genel seviyesinde yükselmeye neden olur. Borç kontratları genelde uzun vadeli olduğundan, borçlunun borcu reel anlamda azalır. Finansal krizin önlenmesinde aynı zamanda Merkez Bankaları da “son kredi merci”(lender of last resort) rolünü üstlenebilir. Finansal sektöre kredi vererek olası likidite krizlerini önleyebilir. Fakat ülkede ağırlıklı olarak dövizli borçlanma varsa Merkez Bankası da krizi önlemede yetersiz kalabilir. Merkez Bankası genişleyici para politikası izleyemez. Eğer izlerse yerel para birimi hızlı şekilde devalüe olur. Bu durumda mevcut yabancı para borç stoğu daha da artar. Aynı zamanda ani ve hızlı oluşan devalüasyon banka ve şirket bilançolarını olumsuz etkiler. Bu nedenle finansal istikrarın sağlanması için dövizli borçlanmaya kısıtlamalar getirilmelidir. Krueger (2000) aynı zamanda endüstrileşmiş ülkelerdeki finansal kuruluşların gelişmiş ülkelere endüstrileşmiş ülke para birimi ile kredi vermesini de kısıtlamak gerektiğini belirtmektedir.⁵⁹

1.6.1.7.Fiyat istikrarının sağlanması

Finansal istikrarın sağlanmasında uygulanan para politikaları da çok önemlidir. Burada temel amaç fiyat istikrarının sağlanmasıdır. Finansal İstikrarın sağlanmasında önemli olan fiyat istikrarının sağlanması amacı sadece düşük enflasyon değil aynı zamanda deflasyondan da kaçınmak biçiminde algılanmalıdır. Çünkü yüksek oranlı enflasyon kadar, deflasyon da finansal istikrarı bozucu etkiler yaratır.

⁵⁹Frederic S.MİSHKİN,a.g.m.s.8

Fiyat istikrarının olmadığı bir ekonomide finansal istikrarı sağlamak için uygulanan genişleyici para politikası direk olarak enflasyonu artırır ve ülke parasında hızlı değer kaybı olur. Fakat fiyat istikrarının olduğu bir ekonomide finansal istikrarı sağlamak için genişleyici para politikası kullanılabilir.

1.6.2.Uluslararası Finansal Sistemde İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar

Özellikle uluslararası bulaşıcı finansal krizleri önlemekte yardımcı olacak bir uluslararası kurum oluşturulması savunulmaktadır. Bu görüşü savunanlar ulus devletlerinde Merkez Bankalarının kriz yönetimini çok başarılı bir şekilde yaptığı dolayısıyla uluslararası işbirliği ile kurulacak bir kurumun bu türden uluslararası krizleri önleyebileceğini düşünmektedirler. Bazı görüşler bu rolü IMF'nin üstlenmesi gerektiği yönündedir.

Uluslararası Para Sisteminin işleyişinden sorumlu bir kuruluş olan IMF'nin görevleri zaman içinde artış göstermiştir. Bugün bu görevleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz.

- Ekonomik içinde olan ülkelere dış ödeme açıkları için kısa vadeli krediler sağlamak,
- Uluslararası mali sisteme zarar vermesini önlemek üzere üye ülkelerin kur politikalarını gözetlemek ve denetlemek,
- Mali kriz içine zarar vermesini önlemek üzere üye ülkelerin kur politikalarını gözetlemek ve denetlemek,
- Mali kriz içine giren ve dolayısıyla ulusal parası yoğun spekülasyona uğrayan ülkelere krizin atlatılması için mali kaynak sağlamak,
- Üye ülkelere uluslararası ticari bankalara veya resmi kuruluşlara olan ve denetlenemeyen borçlarının ortaya çıkması durumunda, sorunun çözümü için aracılık yapmak, yeni ödeme planları ve borç erteleme anlaşmaları hazırlamak,
- Dünya Bankası ile işbirliği içerisinde üye ülkelerdeki makroekonomik ve yapısal uyum politikalarına finansal destek sağlamak,

-Üye ülkelerde dış ticaret ve kambiyo rejimlerinin liberasyonunu özendirici çalışmalarda bulunmak, bu konularda üyelere teknik yardım ve eğitim hizmetleri sunmak.

Yukarıda belirtilen görevlerden uluslararası para sisteminin işleyişi ve dış ödemeler dengesiyle ilgili olanlar IMF'nin geleneksel fonksiyonlarıdır. Diğerleri zaman içerisinde ekonomik ve mali ihtiyaçların gelişmesi sonucunda ortaya çıkmıştır. Son uluslararası mali krizler, dikkatleri bir kez daha Uluslararası Para Fonu'na çevirmiştir. IMF ise üye ülkelere mali sistemlerini geliştirici, özellikle bankacılık kesimini güçlendirici, ekonomik ve mali istatistiklerini geliştirici yönde düzenlemeler yapmalarını önermektedir.⁶⁰

---

⁶⁰ Halil SEYİDOĞLU, *Uluslararası İktisat*, İstanbul, 2001, s.569

II.BÖLÜM

FINANSAL KRİZ SONRASI UYGULANAN İSTİKRAR POLİTİKALARI VE PROGRAMLARI

2.1.FİNANSAL İSTİKRAR

Ekonomik faaliyetin en başta gelen temel amacı sınırsız olan insan ihtiyaçlarının sınırlı kaynaklarla karşılanmasıdır. Bu temel amacın yanında, ekonomik faaliyetin makroekonomik amacı ise, genel olarak, yüksek bir istihdam düzeyi, mal ve hizmet olarak toplam çıktı miktarındaki sürekli ve düzenli artışlar ve fiyatlar genel seviyesindeki istikrar olarak sıralanabilir. Ekonominin olanaklarından tam yararlandığı, fiyatlar genel seviyesinde istikrar sağlandığı ve işgücünün belli kısmının (en fazla %4) istihdam edilmediği bir ekonominin yeterli performans gösterdiği kabul edilir. Genel olarak ekonomi politikasının araçları bu şekilde belirlendikten sonra sayılan bu büyüklüklerden birinde veya hepsinde ortaya çıkabilecek dengesizliklerde, ekonomide istikrarsızlık olarak adlandırılabilir. Ekonomi politikası içerisindeki önemli konulardan birisi olan ekonomik istikrar politikası da, toplam talepte ve dolayısıyla üretim ve istihdam hacminde ve genel fiyat düzeyinde meydana gelen kısa dönem dalgalanmaları giderme çabaları olarak özetlenebilir.⁶¹

İstikrarlı bir ticaret ortamı yaratmak için uluslararası kuruluşlar aracılığı ile yapılan düzenlemelerin yanı sıra ülkelerdeki makroekonomik istikrarın sağlanması da krizlerin önlenmesi açısından çok önemlidir. Makroekonomik istikrarsızlık sonucu üretim faktörleri ve çıktılardaki oluşan büyük fiyat değişimleri; yatırım projelerinin getirisinin varyansını artırır. Bunun anlamı kötü makroekonomik

⁶¹ Ataç BEYHAN, "Kuram'da ve Türkiye'de İstikrar Politikası Açısından Parasal ve Mali İşlemler", Anadolu Üniversitesi İ. T. İ. A. Yayını, No:131/153, Eskişehir 1984 , s. 36

performans hemen hemen bütün yatırımların getirilerinin olumsuz etkilenmesine neden olur. İstikrarlı bir makroekonomik ortamda ise üretim faktörlerinin ve çıktılarının fiyatlarındaki ılımlı değişme borç alan yatırımcıların projelerindeki getiriye sabit bir varyansla ya da sıfır kovaryansla etkiler. Yatırım projelerinden bir tanesinin başarısızlığa uğraması sistemin bütününe krize girmesine neden olmaz.⁶²

Ciddi bir enflasyonist veya deflasyonist açık vermeksizin milli gelir düzeyini istikrara kavuşturma ve hızlı bir enflasyonla karşılaşmaksızın tam istihdama bir parça yaklaşmayı başarabilme politikalarına istikrar politikaları adı verilmektedir.⁶³

Dünya ekonomisinde 20'nci yüzyılın ikinci yarısında ticarete gerçekleşen entegrasyonu yüzyılın sonlarına doğru sermayenin entegrasyonu izlemiştir. Böyle bir dünyada ekonomide istikrarın kalıcı olarak sağlanmasının bazı temel koşulları bulunmaktadır. Ekonomilerin gücünün artırılarak evrensel rekabetçi ortama hazır hale getirilmesi, finansal krizleri önleyecek, krizlerden en az etkilenecek yapının hazırlanması, hukuki ve kurumsal yapının geliştirilmesi, denetimin etkinliğinin artırılması, sağlıklı bilginin karar alıcılara en kısa yoldan eş zamanlı olarak sağlanması, özel girişimciliğin gücünün artırılması, rekabetin korunması ve piyasaların geliştirilmesini hedefleyen düzenlemelerin dinamik bir yaklaşımla güncelleştirilmesi önem kazanmıştır. Rekabetçi bir ortamın en önemli güvencesi kurumlar arasında adil olarak uygulanan doğru kuralların tesis edilmesi ve denetiminin etkinlikle yapılmasıdır. Piyasa mekanizmasının geçerli olduğu ekonomilerde bunu sağlamanın yolu finansal sistemin güçlü kılınmasından, büyütülmesinden ve derinleştirilmesinden geçmektedir. Güçlü bir finansal sistemin temel koşulu makro dengelerin sağlam kurulduğu istikrarlı ve rekabetçi bir ortamın yaratılmasına bağlıdır.⁶⁴ Bu ortamı yaratmak için gelişmekte olan ülkeler uygulamış oldukları istikrar programlarını uluslararası finansal kuruluşların maddi desteği ve rehberliğinde yapmaktadırlar. Bu anlamda yukarıda kısaca uluslararası kuruluşların oluşumu ve amaçlarından bahsederken kısaca açıklanan Uluslararası Para Sistemi, Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin kuruluşu, amaçları ve faaliyetlerine üçüncü

⁶²Delano VILLANUEVA Abbas MIRAKHOR , "Strategies for Financial Reforms", IMF Staff Papers, Vol.37,1990 ,s.514

⁶³ Richard G. LİPSEY , Peter O. Steiner, *Economics*, Fifth Edition , Harper-Row Publisher, New York,1978, s.74

⁶⁴ Türkiye Bankalar Birliği, *Bankalar Dergisi*, sayı:45,s.5

bölümde ayrıntılı olarak incelenecektir. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin uygulamış oldukları istikrar programlarında ve yapısal önlemlerde IMF'nin tavsiye ettiği istikrar politikaları önem kazanmış ve yaygın olarak uygulanmaya başlanmıştır.

2.2.ULUSLARARASI PARA SİSTEMİ

Uluslararası ödeme sistemleri bakımından, dünya ekonomi tarihi belli dönemlere ayrılabilir. Bunlardan birincisi, 1870'lerden 1930'lara kadar süren "altın çağı", ikincisi, 1930 ile 1944 arasında kapsayan "buhran dönemi" üçüncüsü 1944 ve 1973 yılları arasında uygulanan Bretton Woods sistemidir. Dördüncüsü ise "karma uygulamalar" olarak da nitelendirebileceğimiz, halen içinde bulunduğumuz dönemi kapsar.⁶⁵

Tarihsel geçmişe bakarsak ülkelerin dış ticaret politikaları korumacılıktan, serbest ticarete daha sonra da tekrar korumacılığa doğru bir gelişim göstermiştir. Milliyetçiliğin ön plana çıktığı 1500 – 1800 Merkantalizm döneminde ülkeler daha fazla altın ve gümüş kazanmak için mümkün olduğu kadar çok ihracat ve az ithalat yapmayı istemişlerdir. Bu dönemde kota, gümrük vergileri ve diğer korumacı politikalarla dış ticareti kontrol etmeye çalışmışlardır. Daha sonra Smith ve Ricardo'nun öncülüğünü yaptığı klasik ekonomik görüşe göre Karşılaştırmalı Üstünlükler Teorisinin ön plana çıkmasıyla 19. yüzyılın ortalarına doğru ülkeler korumacılıktan serbest ticarete doğru bir eğilim göstermişlerdir. Dış Ticaretin serbestleştirilmesi yönünde İngiltere öncü rolü oynamıştır. 1850 yılında İngiltere ithalat üzerine uygulanan bütün tarife ve kotaları kaldırmıştır. Diğer ülkeler, Danimarka, Hollanda ve Türkiye de bu akımdan etkilenmiş ve dış ticaret üzerindeki engelleri kaldırmışlardır. Avrupa'da ülkeler birbirleri arasında ticareti engelleyici uygulamaları azaltıcı anlaşmalar imzalamışlardır. Genel olarak Avrupa'da ticaret serbestleşmeye başlamıştır. Bunun yanı sıra kolonilerine uyguladığı ticaret serbestleştirici politika ile de dünya ticaretinin serbestleşmesine katkıda bulunmuştur. Serbest Ticaret 1870'li yıllarda tepe noktasına ulaşmış daha sonra zayıflamaya başlamıştır. Almanya, Fransa, İtalya ve diğer Avrupa ülkelerinde yeni oluşan sanayi

⁶⁵ Halil SEYİDOĞLU, Uluslararası İktisat, İstanbul, 2001, s.533

şirketleri İngiltere'nin sanayileşme sürecini tamamlamış firmalarına karşı koruma talep etmelerinin sonucu yavaş yavaş korumacı politikalar oluşmaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşının başlamasıyla altın standardı uygulaması sona ermiştir. Bu korumacı yaklaşım 1. Dünya Savaşı boyunca da devam etmiştir. 1930'lu bunalım dönemlerinde de tepe noktasına ulaşmıştır. 1. Dünya savaşından sonra, serbest ticaretin öncülüğünü yapan İngiltere de dahil olmak üzere, korumacı gümrük tarifeleri uygulanmaya başlamıştır. 1929 Büyük buhran da altın standardının yıkılmasını çabuklaştırmıştır.

Altın standardı yıkıldıktan sonra ulusal paraları birbirine dönüştürebilme olanağı kalmamıştı. II.Dünya savaşından sonra dünya ticareti 1944 yılı'nda Amerika'da kurulan Bretton Woods sistemi ayarlanabilir sabit kur modeline dayanır. Bu sistemde ABD dışında tüm IMF ülke paraları dolara endekslenmiş; dolar da 1 ons:35\$ fiyatından altına bağlanmıştır. Bu dönemde ülkelerin %10 ve daha üzerinde yapacakları devalüasyonlar için IMF'den izin alması gerekiyordu.

Ülkeler arasında ticaret sınırının kalkmasıyla ticaret hacmi genişlemiş, gelişmiş ülkelere yeni gelişmekte olan ülkelere ileri teknoloji transferi artmış, uluslararası finans piyasaları gelişmiş, ülkeler arasındaki işgücü akımları artmış ve yabancı sermaye hareketleri artmıştır.

Uluslararası Ekonomi 1970'ler süresince ve 1980'lerin başında çok önemli değişimler geçirmiştir. Bu dönemde uluslararası ekonomiyi sarsan ve etkileyen bir dizi olaya tanık olunmuştur. Bunlardan bazıları ;⁶⁶

- Sabit kur sistemini temsil eden Bretton Woods Sisteminin çöküşü ve 1970-1972 yılları arasında uluslararası likiditede aşırı bir genişleme ;
- 1971 ve 1973 yıllarında belli başlı döviz paritelerinin yeniden düzenlenmesi,
- Sanayileşmiş ülkelerin sabit kur sisteminden dalgalı kur sistemine geçmeleri,
- 1972-1973 yıllarında dünya çapında gözlenen enflasyon artışı,
- 1973-74 yılında petrol fiyatlarındaki ani artışın sanayileşmiş ülkelere gözlenen stagflasyona etkisi,

⁶⁶ Sudi APAK, Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrar Uygulamaları, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 8

-1979-80 yılında yaşanan ikinci petrol şoku ve tüm dünyada reel faiz oranlarının hızla artması ve ciddi bir durgunluk dönemi olarak sıralanabilir.

1973 yılının Mart ayında başlıca sanayileşmiş ülkeler paralarını Amerikan doları karşısında dalgalanmaya bıraktılar. Böylece de sabit kurlu Bretton Woods Sistemi yıkılmış oldu. Bu geçiş döneminde birçok gelişmekte olan ülkede önceki 20 yıla kıyasla daha yüksek enflasyon oranları ve daha büyük ödemeleri dengesi açıkları ile makroekonomik istikrarsızlıklar yaşanmıştır. Söz konusu istikrarsızlıklarda içsel faktörlerin yanı sıra yukarıda bahsedilen dışsal şoklar da önemli rol oynamıştır. Son zamanlarda finansal piyasalar uluslararasılaşmıştır. Finansal piyasalarda deregülasyon çeşitli şekillerde kendini göstermiştir.⁶⁷ Döviz kuru üzerindeki kontroller kaldırılmış, sermaye hareketleri serbestleştirilmiş, faiz oranları üzerindeki kısıtlamalar ve coğrafi engellere getirilen kısıtlamalar kaldırılmıştır. Bu durum uluslararası finansal piyasaların yapılanmasını ve risklere karşı olan duyarlılığını önemli ölçüde etkilemiştir.

1976 yılında Uluslararası Para Fonu'nun kuruluş yasası değiştirilmiş ve üye ülkelerin istedikleri kur rejimine geçmelerine izin vermiştir. 1976 yılındaki anlaşmayla IMF'ye uluslar arası para sisteminin etkin işleyişini sağlamak üzere, üye ülkelerin kur politikalarını gözetleme(surveilliance) yetkisi verildi. Sabit kurlu Bretton Woods Sistemi'nin yıkılmasından beri mali sistemde aşırı bir değişkenlik yaşanıyor. Mali liberalleşme çerçevesinde uluslararası sermaye hareketlerinin kolaylaşması kur ve faiz oranlarında artan volatilitiyi de beraberinde getirmiştir.

Dünya ekonomisindeki gelişmeler, başlangıçta gelişmekte olan ülke ekonomilerindeki sorunların ertelenmesine yardımcı da olmuştur. Bilindiği gibi, dünya ekonomisinde 1980'li yılların sonundan itibaren gelişmiş ülkelere gelişmekte olan ülkelere çok yüksek miktarlarda sermaye akımı olmuştur. Sermaye girişleri gelişme arzusu içinde olan gelişmekte olan ülkelere büyümeyi desteklemiştir. Gelişmekte olan ülkelerdeki ekonomik büyümenin sınır ötesi sermaye hareketlerinin liberalleşmesi ile gerçekleştirilebileceği teorisi özellikle IMF gibi uluslararası kuruluşları harekete geçirmiştir. IMF bu amaçla 1990 ortalarında

⁶⁷ Scott GODDARD İstemi DEMİRAG, *Financial Management*, 1994, s.35

Kuruluş anlaşmasının ilgili maddesini değiştirerek sermaye hareketlerinin liberalizasyonunu da IMF hedeflerinden biri haline getirmiştir. Ne var ki bu ülkelerin kronik sorunları ile gelişmiş ülke ekonomileri karşısındaki rekabet zayıflıkları bir süre sonra ciddi krizlere neden olmuştur. Krizler sadece kriz yaşanan ülkelerin ekonomilerine değil uluslararası ekonomide olan tüm ülkeleri olumsuz etkilemiştir. Sermaye ana ülkeye veya daha risksiz ülkelere dönmüştür. Gelişmekte olan bir çok ülke uluslararası piyasalardan kaynak sağlayamamış hatta kullandıkları kaynakları geri ödemek zorunda kalmışlardır.

Başlangıçta sınırlı sayıda ülkede yaşanan krizler 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren birçok ülkede etkisini göstermeye başlayıp dünya ekonomisinde istikrarsızlıklara neden olunca gelişmiş ülkeler ve uluslararası kuruluşlar bir araya gelerek sorunun çözümüne yönelik arayış içine girmişlerdir. Varılan ortak nokta, istikrarlı bir ekonomik ortamın yaratılması, piyasaların geliştirilmesi, her alanda şeffaflığın sağlanması, ulusal ve uluslararası mali sistemin güçlendirilmesi, uluslararası mali krizlerin önlenmesi konusunda çalışmalar yapılması olmuştur. Bu durumda IMF'nin uluslararası arenada; özellikle gelişmekte olan ülke ekonomilerindeki önemi ağırlık kazanmaya başlamıştır.

2.3. IMF KURULUŞU VE GELİŞİMİ

1929 Dünya ekonomik Bunalımı kapitalist sistemin karşılaştığı en büyük bunalımdır. Milyonlarca insan işini kaybetmiş, ülkelerin milli gelirleri gerilemiş, ekonomiler küçülmüş, karşılıklı ticaret büyük ölçüde sekteye uğramıştır. Pek çok ülke altın ve döviz rezervlerini koruyabilmek için ithalat kısıtlamalarına ve paralarını devalüe etmeye yönelmişlerdir⁶⁸. Bazı ülkeler yabancı para ile işlem yapılmasını yasaklamaya başlamışlardır. Sonuçta uluslararası ticaret hızla daralmış, istihdam ve yaşam standartları düşmeye başlamıştır.

⁶⁸ Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkileri, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Yayın No:DPT:2512,s. 529

Dünya ekonomisinin bu büyük bunalımdan çıkışı büyük ölçüde İngiliz iktisatçı John Maynard Keynes'in formüle ettiği devlet müdahaleleri yoluyla olmuştur. Keynes 1936 yılında yayımladığı İstihdam, Faiz ve Para Genel Teorisi adlı kitabında, sonradan Keynesyen ekonomi ya da karma ekonomi adıyla anılacak olan devlet müdahalelerinin formülünü ortaya koymuştur. Deflasyonist bir gelişmeden depresyona geçen kapitalist dünya ülkeleri ekonomiye devlet müdahalesi yapmak suretiyle ekonomilerini canlandırmıştır. Canlanmanın ilk sonuçlarının alınmaya başlandığı sıralarda II. Dünya Savaşı çıkmıştır. Savaşın çıkışı büyük ölçüde Almanya'nın ekonomik bunalımdan gördüğü zararın nedenlerine dayalıdır. Savaşın sonlarına doğru dünya kapitalizminin karşılaşacağı bu tür bunalımları daha kolay atlatabilmek için uluslararası bir işbirliğine gitmenin ve bunu kurumsallaştırmanın gerekli olduğu anlaşılmıştır. Bu çerçevede üç uluslararası kurum tasarlanmıştır. İlki bir para fonu, ikincisi Avrupa'nın savaş sonrasında yeniden imarını gerçekleştirecek bir banka ve üçüncüsü de dünya ticaretinin bu gibi durumlarda daralmasını önleyecek bir ticari işbirliğini sağlayacak olan dünya ticaret örgütü. Her üç kurumun tasarlanmasının temel dayanağı dünya ticaretinin geliştirilmesidir.

Para fonu, geçici ödemeler dengesi sıkıntıları çeken ülkelerin bu sıkıntılar nedeniyle ithalat kısıtlamalarına gitmemelerinin sağlanması için destek vermek üzere tasarlanmıştır. Dış denge kriziyle karşılaşan ülkelerin ilk başvurdukları yol ya miktar kısıtlamaları ya da tarifeler (gümrük vergileri ve benzerleri) yoluyla ithalat kısıtlamasına gitmektir. Bu yolla dış ticaret açıklarını ve dolayısıyla cari denge sorunlarını çözmeye çalışırlar. Oysa bir ya da bir kaç ülkenin bu şekilde ithalat kısıtlamasına gitmesi diğer ülkelerde de benzeri uygulamaların zincirleme olarak yürürlüğe sokulmasına yol açarak dünya ticaret hacminin daralmasına neden olur. Bu gelişme ise uluslararası refahı düşürür. O halde bu tür ödemeler dengesi sıkıntısına giren ülkelere kurulacak bir para fonu aracılığıyla destek sağlanırsa dünya ticaretinde daralma oluşmasının ve dolayısıyla uluslararası refahın gerilemesinin önüne geçilmesi hedeflenmiştir.

II. Dünya Savaşı, Avrupa ülkelerinde büyük yıkıntılara yol açmıştır. O nedenle tasarlanan Dünya Bankası ilk aşamada Avrupa'nın yeniden imarı için kredi vermek üzere düşünülmüştür. O nedenle de adı Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (International Bank of Reconstruction and Development – IBRD) olarak konulmuştur. Tasarlanan üçüncü kurum dünya ticaret örgütüdür. Ya da o zaman İngiltere ve onun temsilcisi Keynes tarafından önerilen adıyla Uluslararası Ticaret Örgütü (International Trade Organisation - ITO). Böylece Para Fonu ödemeler dengesi sıkıntılarını çözmek ve dolayısıyla ithalat kısıtlamalarını önlemek; Dünya Bankası Avrupa'lı ülkelerin savaştan kaynaklanan sıkıntılarını çözmek ve onların dünya ticaretinde etkin rol almasını sağlamak; Uluslararası Ticaret Örgütü de uluslararası ticarete standart kuralları geliştirerek ticaretin kurallarını belirlemek ve keyfi uygulamaları önlemek üzere kurulmak üzere planlanmıştır.

2.3.1. Keynes ve White Planları

ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kentinde 1 – 22 Temmuz 1944 tarihleri arasında Birleşmiş Milletler Para ve Finans Konferansı düzenlendi. Bu konferansta 45 ülkenin temsilcileri bir araya gelerek yukarıda değinilen konulardaki iki tasarı üzerinde tartışmalar yaptılar. Tasarılarından ilki Keynes Planı, ikincisi de White Planı idi.⁶⁹

John Maynard Keynes'in hazırladığı İngiltere Planına göre yukarıda değindiğimiz üç kurum da mevcuttu. Yalnız Keynes Planı'nda Para Fonu bugünkü Dünya Bankası, Dünya Bankası da bugünkü IMF gibi düşünülmüştü. Bir çeşit kliring merkezi (clearing house) konumunda olacaktı. Keynes'e göre Dünya Bankası, bütün ülke Merkez Bankalarının üstünde bir uluslararası Merkez Bankası konumunda olacak ve bancor adlı bir rezerv yaratabilecekti.

⁶⁹ Ergun TÜRKCAN, *IMF'nin Kökenleri*, Ekonomik Yaklaşım, sayı:3, 1980, s.5

ABD Hazine Bakanı Harry Dexter White'ın adını taşıyan White Planı'nda ise bugünkü görünüm vardı. White Planı'nda Uluslararası Ticaret Örgütü'nün kurulması öngörülüyor, uluslararası ticaretin bir örgüt eliyle değil konferanslar yoluyla ele alınmasının daha uygun olacağı savunuluyordu. Planda ayrıca Keynes'in önerdiği bancor gibi bir uluslararası rezerv yaratılmasına da yer yoktu.

Bretton Woods Konferansı'ndaki tartışmalar sonucunda White Planı kabul edildi. Böylece IMF ve Dünya Bankası kurulmuş oldu. Uluslararası Ticaret Örgütü kurulmadı ve onun yerine GATT düzenine geçilmesi öngörüldü. Yıllar sonra 1969'da SDR adlı bir uluslararası rezervin IMF tarafından yaratılması benimsendi. Böylece Keynes'in 25 yıl önce öne sürdüğü bancor yerine bir başka adla bir uluslararası rezerv sistemine geçilmiş oldu. Yine yıllar sonra 1995'de Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kuruldu. Böylece de Keynes'in 50 yıl önce ortaya attığı uluslararası ticaret örgütü de kurulmuş oldu. Özetle Bretton Woods'da kabul edilen White Planı yıllar sonra Keynes Planı'yla yenilenmiş oldu.

IMF, Bretton Woods Konferansı'nda kabul edilen esaslar üzerine 45 ülke (Avustralya, Belçika, Bolivya, Brezilya, Kanada, Şili, Çin, Kolombiya, Kosta Rika, Küba, Çekoslovakya, Danimarka, Dominik Cumhuriyeti, Ekvator, El Salvador, Mısır, Habeşistan, Fransa, Yunanistan, Guatemala, Haiti, Honduras, İzlanda, Hindistan, İran, Irak, Liberya, Lüksemburg, Meksika, Hollanda, Yeni Zelanda, Nikaragua, Norveç, Panama, Paraguay, Peru, Filipinler, Polonya, Güney Afrika, SSCB, İngiltere, ABD, Uruguay, Venezuela, Yugoslavya) arasında 29'u sözleşmeyi imzaladıkları 27 Aralık 1945'de kurulmuş ve 1 Mart 1947'de finansal operasyonlarına başlamıştır.

IMF'nin ilk kuruluşunda 45 ülkenin 44'ü kotalarını taahhüt etmişler, Danimarka sonradan kotasının onaylanması üzerine katılmıştır. 44 ülkenin yaptığı katkılarla ortaya çıkan ilk toplam IMF kotası 8.8 milyar dolardır. İlk kotalarda en yüksek 10 pay şu ülkelere aittir (milyon dolar olarak): ABD 2,750; İngiltere 1,300; SSCB 1,200; Çin 550; Fransa 450; Hindistan 400; Kanada 300; Hollanda 275; Belçika 225; Avustralya 200.

Bu dağılım zaman içinde kota artırımları yapıldıkça değişecektir. IMF kotalarındaki değişim aynı zamanda ülkelerin ekonomik güçlerinin dünya ekonomisi içindeki değişiminin de bir göstergesidir.⁷⁰

IMF'in amaçları Fon Ana Sözleşmesinde şöyle açıklanmaktadır:

- Uluslararası parasal konularda üyeler arası dayanışma ve birlikte hareket etmenin gerektirdiği mekanizmayı kurarak uluslararası işbirliğini teşvik etmek,
- Uluslararası ticaretin dengeli gelişmesini sağlamak ve bu yolla yüksek istihdam ve gelir düzeyinin gerçekleştirilmesine, üretim kapasitesinin geliştirilmesine katkıda bulunmak,
- Dış ödemelerdeki dengesizlikleri hem hacim hem de süre yönünden azaltmak,
- Kambiyo istikrarını ve gerekli kambiyo düzenlemelerini sağlamak,
- Üye ülkelerin dış dengesizlikleri gidermek amacıyla kısıtlayıcı önlemlere başvurmamaları için geçici olmak kaydıyla mali kaynaklar bulmak.⁷¹

2.4.İSTİKRAR PROGRAMLARININ UYGULANMASININ NEDENLERİ

2.4.1.Yüksek Enflasyon

Kronik yüksek enflasyonun yaşandığı ülkelerde nispi fiyatlar da değişmektedir. Nispi fiyatlardaki anormal dalgalanmaların bir kısmı hükümetin enflasyonu kontrol etmek amacıyla kamu mallarında yaptığı ani artışlardan kaynaklanmaktadır. Bu ayarlamalar kısmi olduğundan kredi faizleri dahil birçok malın fiyatı denge değerinden sapmaktadır. Belirsizlik ortamında yatırımcıların talep ettikleri faiz artmaktadır. Enflasyonun yüksek olduğu ekonomilerde beklenen enflasyon oranı ile gerçekleşen enflasyon oranında çok geniş spreadler olabilir. Bu durumda yatırımcılar finansal varlıkların değerini koruyabilmek için daha yüksek

⁷⁰Mahfi EĞİLMEZ, www.mahfiegilmez.com, IMF ve Türkiye , 2002

⁷¹ Halil SEYİDOĞLU, Uluslar arası İktisat, 2001, s.569

reel faiz talep ederler. Bu durum hem kamu kesiminin fon açığını büyütür hem de yükselen kredi faizleri nedeniyle bankaların kredi verme isteğini azaltır. Ters seçim yapma korkusuyla bankalar kredi hacimlerini daraltınca, tasarruf açığı olan gelişmekte olan ülkelerdeki reel sektör üretimin daralmasına neden olur. Yüksek faiz marjı nedeniyle sıcak para olarak adlandırılan kısa vadeli yatırım araçlarına (repo, fon, bono, vb.) yabancı sermaye ülkenin borçluluğundaki artış nedeniyle uzun vadeli yatırım araçlarını tercih etmez. Özellikle sabit kur sisteminin devam ettiği yüksek enflasyon yaşayan ülkelerde sistem krizlere karşı daha kırılgan hale gelir.

2.4.2.Ödemeler Dengesi Açıkları

Gelişmekte olan ülkelerde tasarruf açığı olması nedeniyle ihracat ithalat dengesi önemlidir. Eğer ülkenin yapmış olduğu ihracat ithalatını karşılayamıyorsa sermaye hareketleri ile bu açığın karşılaması beklenir. Bu durum ya Merkez Bankaları ya da Hazine tarafından resmi kredilerle ya da özel finansman kurumlarından sağlanan sermaye girişi ile karşılanması gerekir. Fakat bu durumda Ödemeler dengesindeki açıklar yabancı piyasalardan dış borç alınmasının başlıca nedeni olmaktadır. Artan devlet harcamalarına eşlik eden parasal genişleme nedeniyle oluşan emisyon ve ithalat artışını eski seviyesine ulaşması için harcamalarda tasarrufa gidilmesi ve devalüasyon öngörülmüştür. Reel sektör üretim hacminde daralma yaşanabilir. Eğer emisyon artışı geri çekilemezse ve eğer rezerv kaybına da uğranmışsa ülke krizle karşı karşıya kalabilir.

2.4.3.Dışsal Şokların Etkileri

1980'li yıllardan sonra dünya ticaretinde ve sermaye hareketlerindeki liberalleşme akımları ülkeleri birbirine daha bağımlı hale getirmiştir. 1997 Güneydoğu Asya Krizi ya da 1998 Rusya Krizinde olduğu gibi bir ülkenin krize girmesi ticaret ortaklarını ya da diğer gelişmekte olan ülke ekonomilerini olumsuz etkiler. Çünkü dünya piyasasında dolaşan uluslararası fonlar herhangi bir kriz anında gelişmekte olan ülkelerdeki yatırım paylarını daraltmaktadırlar.

Uluslararası ekonominin ulusal iktisadi politikalarla karışması sonucu bazı ülke ekonomileri olumsuz etkilenebilmektedir. İthal ikameci politikalar izleyen ülke ekonomileri ihracata yönelik politikalar izleyen ülke ekonomilerine kıyasla daha ciddi dış borç krizlerine girebilmektedir. Dış ticaret sektörünü liberalleştirirken dışsal şokların etkisini en aza indirmek için dış borçlanma ve uluslararası rezervlerin kullanılması hususunda dikkatli politikalar izlenmelidir.

2.4.4.Uluslararası Bankaların ve IMF nin Etkileri

Gelişmekte olan ülkeler aldıkları borçları verimsiz şekilde kullanmalarının yanı sıra ticari bankalar da bu ülkeler için önemli bir kaynak teşkil etmiştir. 1980'li yıllarda OPEC ülkelerinin petrol gelirleri azalmış, ABD'de uygulanan monetarist politikalar nedeniyle reel faizler artmıştır. Bu dönemde yeni kredi olanakları hızla azalmıştır. Mali piyasalarda güven tesis etmek için Merkez Bankaları, ticari bankalar ve diğer aracı kurumlar arasında uyum sağlama çalışmalarında IMF'nin rolü önem kazanmaya başlamıştır. IMF; ticari bankaların borç alan ülkelere yaklaşımlarının daha iyi tespit edilmesi, ülkelerin dış borçlarının yönetimine daha iyi katkıda bulunmak, ticari bankalarla yapıcı işbirliğinde bulunmak gibi görevleri de üstlenmiştir. 1980'lerde gelişmekte olan ülkeler borç krizinden kurtulduğunda diğer problemler; eski sosyalist ülkelerin dönüşümü, Asya'daki finansal krizler; ortaya çıkmıştır. Sonunda IMF'nin görevi gelişmekte olan ülkelere kriz yönetimi ve kalkınmanın finansmanı olarak ortaya çıkmıştır.⁷²

---

⁷² J.Robert BARRO&Wha Lee JONG, "IMF Programs:Who is Chosen and What are the Effects",NBER,2002,s,515

2.4.5.Finansal Krizler

Finansal çöküşün iki temel bileşeni, finansal kurumlara ve özellikle ticari bankalara olan güven kaybı ile borçluların yaygın ödeme güçlükleri olarak sıralanabilmektedir.⁷³ Ekonomik istikrarsızlıklara ve dolayısıyla finansal krizlere yol açan temel etkenler; sürdürülemez makroekonomik politikalar, finansal yapıdaki zayıflıklar, global finansal durum, döviz kuru rejiminin belirlenmesindeki hatalar ve politik istikrarsızlıklar olarak sıralanabilmektedir.⁷⁴ Güçlü bir makroekonomik yapıya kavuşmak için uygulanan istikrar programlarının başarıya ulaşması için finansal istikrarın öncelikle sağlanması gerekir.

Dünya arenasında krizlere giren ülkeler yukarıda belirtilen sıkıntılarını giderebilmek için IMF ile kredi anlaşması yapma yoluna gitmektedirler. Literatürde, IMF ile ülkelerin kredi anlaşması yapmasına etkili olan nedenler deterministik olarak açıklanmasının yanı sıra çeşitli regresyonlarla tahmin edilmeye çalışılmıştır.

---

⁷³ Ben S.BERNANKE, "Nonmonetary effects of the Financial Crisis in the Propagation of the Great Depression", *The American Economic Review*, Vol:73, No:3, 1983, s.580

⁷⁴ Mert URAL, a.g.e., s.76

2.5.IMF İLE ÜLKELER ARASINDA KREDİ ANLAŞMALARINDA ETKİLİ OLAN FAKTÖRLER

IMF Destekli İstikrar Programlarının uygulanma nedenleri yukarıda genel hatlarıyla açıklanmıştır. Literatürde bu konuyla ilgili yapılan çeşitli regresyonlarla kredi anlaşmasına neden olan faktörler ayrıca ampirik olarak bulunmaya çalışılmıştır. Bu bölümde istikrar programları uygulanma nedenlerinin; hem IMF tarafından hem de kredi anlaşmasına giren ülke tarafından; ampirik çalışmalardan çıkan sonuçları özetlenmiştir.

IMF anlaşmalarının oluşmasında; bir ülkenin IMF ile işbirliği yapmasına neden olan (talep tarafı)ekonomik değişkenleri ve IMF'nin o ülkeyle kredi anlaşmasına giderken uyguladığı makroekonomik tedbirler de(arz tarafı) belirleyici rol oynamaktadır. 91 gelişmekte olan ülke 1973-1991 yılı verileri ile IMF anlaşmasının oluşmasında etkili olan değişkenler maksimum olabilirlik yöntemi ile tahmin edilmeye çalışılmıştır.⁷⁵

---

⁷⁵ Knight, Malcolm&Santaella, Julio A, "Economic determinants of IMF financial arrangements", *Journal of Development Economics*, 1996,408-409

Tablo 2.1. IMF Anlaşmaları Talebini Analiz Eden Çalışmaların Özeti

Çalışma	Örneklem	Bağımlı Değişken	Tahmin Metodu	Önemli Regressorler
Bird ve Orme	31 gelişmekte olan ülke 1976 ve 1977	IMF anlaşması	EKK	Cari denge, enflasyon, gelir, ithalat, uluslararası rezervler
McDonald(1986)	29 ülke, 1972-84	IMF Kredi Kullanımı	Logit	Enflasyon, ihracat artışı, uluslararası rezervler, dış borç, net direkt yatırımlar, amortisman oranı
Cornelius(1987)	11 sub Saharan 1975- 1977 ve 1981-83, 33 petrol dışı gelişmekte olan ülkeler 1975-83	IMF Anlaşması	EKK	Borç Servisi, GSMH, İthalat, uluslararası rezervler, dış borçlar
Joyce(1992)	45 ülke, 1980-84	IMF Destek Programına Katılma	Logit	Devlet Harcamaları
Edwards ve Santaela(1993)	48 devalüasyon yapmış gelişmekte olan ülkeler	IMF Destek Programına Katılma	Probit	GSMH, Net dış rezervler, politik istikrarsızlık indeksi

Conway(1994)	74 gelişmekte olan ülkeler, 1976-86	IMF Destek Programına Katılma ve IMF yönetiminde geçen ay	Probit, Tobit	Önceki programlara katılma, büyüme oranı, yabancı faiz oranları, cari denge, uzun dönem borç, sene kukla değişkeni
Bird (1995)	40 gelişmekte olan ülke, 1980-85	IMF Anlaşması	EKK	Enflasyon, GSMH, ticaret, özel finans, uluslar arası rezervler

Kaynak:Knight, Malcolm&Santaela, Julio A, Economic determinants of IMF financial arrangements, Journal of Development Economics, 1996,407

Bird ve Orme(1986), Cornelius(1987a, b) ve Bird(1995) tahmin sonuçlarında zayıf cari denge pozisyonları ve yüksek enflasyonu olan ve göreceli olarak kişi başı GSMH düşük olan ülkelerin IMF ile daha fazla kredi anlaşmasına gittikleri görülmüştür. Conway'in araştırmasında ise IMF ile kredi anlaşmasına girilmesini etkileyen faktörler reel GSMH artışı ve dışsal faktörlerdir. Joyce(1992) yapmış olduğu tahminde devlet harcamalarının GSMH içindeki payı, ithalata göre uluslar arası rezervlerin düşük olması IMF ile kredi anlaşmasında etkili faktörler olarak tahmin etmiştir. McDonald(1986) enflasyon, ihracat artışı, ithalata göre rezervler, GSMH'a göre dış borç, net yabancı yatırımlar, nominal döviz kuru devalüasyonu; Edwards ve Santaella'nin tahmin sonuçlarında ise kişi başı GSMH, Net dış varlıkların para arzına oranı, cari dengenin kötüye gitmesi en belirleyici faktörler olarak çıkmıştır. Fakat bu çalışmaların hiçbiri IMF'nin bu ülkelerle kredi ilişkisi içine girmek isteyip istemediklerini analiz etmemektedir. Dolayısıyla bu spesifikasyonlar talep tarafının belirleyici etkenlerini açıklamaya çalışmıştır. İkinci olarak Conway(1994) çalışması dışında IMF ile önceki ilişkiler analiz edilmemiştir.

Talep yanlı ve arz yanlı IMF anlaşmasını etki eden faktörleri yeni bir probit analizi ile tahmin edilmeye çalışılmamıştır. Talep tarafında, bir ülke kredi anlaşmasına iten belli makroekonomik koşullarla karşılaşmaktadır. Diğer taraftan Fon ise kredi anlaşmasına gireceği firmanın Fon'un talep edeceği yönde önlemler alıp alamayacağına göre değerlendirir. Her iki durumu da analiz eden iki tane regresyon kurularak IMF ile kredi anlaşmasının yapılmasını etkileyen faktörler tahmin edilmeye çalışılmaktadır.

$$I_c = B_c X_c + u \text{ Talep tarafı}$$

$$I_f = B_f X_f + u \text{ Arz tarafı}$$

Yapılan probit modellerin sonucunda çıkan parametrelere göre finansal bir anlaşmanın yapılmasında gözlemlenen çok güçlü korelasyon içinde olan ekonomik faktörler vardır. Bir ülkenin IMF ile kredi anlaşmasına girmesinde etkili olan faktörler daha önceki çalışmalarda da belirtildiği üzere düşük düzeydeki uluslararası rezervler, kişi başına düşen milli gelirin düşük olması gibi etkenlerdir. Bunun yanı

sıra diğer çalışmalarda belirtilmemiş ama bu çalışmada kayda değer etkisi görülen makro ekonomik faktörler; dış borç/ihracat rasyosunun yüksek olması, reel döviz kurundaki hareketlenmeler, Reel GSMH'daki düşük büyüme, reel yatırımların düşük olması ve Fon ile daha önce kredi anlaşmasına gidilmiş olmasıdır. Fon'un bir ülkenin kredi talebini onaylamasında etkin olan faktörler; mali gelirleri artırıcı, devlet harcamalarını düşüren, yerel kredi imkanlarını daraltan ve döviz kurunu düzenleyici politikalar uygulayan bir ülke olması önemlidir. Elde edilen sonuçlar güçlüdür. Çünkü incelenen 1516 kredi anlaşmasının %80'ini bu faktörlerle açıklanabilmektedir.⁷⁶

Baro ve Wha Lee 'nin 2002 yılındaki çalışmasında ise IMF nin borç verme kriterleri arasında yukarıda belirtilen standart bağımlı değişkenlerin yanı sıra politik değişkenler de regresyona dahil edilmiştir. Örneğin kredi verilecek ülkelerin AB ülkeleri ve ABD ile ticaret hacmi, kredi verilecek ülkenin IMF deki çalışan sayısı, kota gücü gibi değişkenlerinde istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür.⁷⁷

2.6. İSTİKRAR POLİTİKALARI TÜRLERİ

2.6.1. Monetarist Yaklaşım (Parasalıcı Yaklaşım)

Monetarist görüş özellikle para arzı üzerinde yoğunlaşmıştır. Friedman para arzının sabit bir büyüme kuralına göre belirlenmesini esas almıştır. Özellikle para arzı artışlarının yavaş yavaş azaltılması sert ve ani ayarlamalardan kaçınılması gerektiği üzerinde durmuştur. Friedman fiyat artışlarının kaynağını dolaşımda büyük miktarlarda paranın bulunmasına bağlamıştır. Bu nedenle para arzı artışlarının yeterli bir zaman dilimi içinde hassas ayarlamalarla gerekli düzeye getirilmesi önerilmektedir.⁷⁸

⁷⁶ Malcolm KNIGHT & A. Julio SANTAELLA, "Economic Determinants of IMF Financial Arrangements", *Journal of Development Economics*, 1996, s.410

⁷⁷ J. Robert BARRO & Wha Lee JONG, a.g.e., s.520

⁷⁸ Erişah ARICAN, *Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları : Türkiye*, Derin Yayınları, İstanbul, 2002, s.7

Ortodoks İstikrar paketini benimseyen monetarist yaklaşımın kullandığı politika araçlarını aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.⁷⁹

- Para arzının kontrolü
- Kamu Açıklarının Azaltılması
- Döviz Kurunun Devalüasyonu
- Fiyatların Serbest Bırakılması
- Sübvansiyonların Kaldırılması

Tüm ekonomik birimlere bu kural uygulandığı için bu aletlerin dağıtım etkisinin yansız olacağı varsayılmaktadır. Önemli olan bunu sağlayacak bir serbest fiyat sisteminin çalıştırılmasıdır.

2.6.2. Yapısalci (Structuralist)Yaklaşım

Yapısalci yaklaşım enflasyonun köklerinin ekonominin yapısında olduğunu ileri sürmektedir. Gelişmekte olan ekonomilerde bu durum kaynakların hareketsizliğiyle , piyasaların parçalı olmasıyla, sektörel talep ve arz arasındaki dengesizlikler şeklinde kendini belli eder. Ekonomi geliştikçe daha yüksek gelir düzeyine çıkılması sonucu talepte değişiklikler meydana geldiğinden ve bu değişikliklere arz tam olarak cevap veremediğinden, bazı tikanıklıklar ortaya çıkar. Bu görüşe göre eğer darboğazlar aşılacaksa bunun için köklü kurumsal reformların yapılması gereklidir.⁸⁰

⁷⁹ İlker, PARASIZ, Kriz Ekonomisi ve 5 Nisan 1994 Kararları, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1996, s. 70

⁸⁰ İlker , Parasız, a.g.e., s. 70

2.6.3. Ortodoks İstikrar Programları

Ekonomik istikrarsızlığın temel nedeni olarak para arzının hızlı artması, döviz kurunun aşırı değerlenmesi ve kamu kesimi açıkları görülmesi nedeniyle bu tür istikrar programlarında çözüm olarak mali uyum, parasal disiplin ve döviz kuru ayarının kullanılması önerilmektedir.

IMF tarafından da savunulan ortodoks yaklaşımın içerisinde yer alan dört politika standart bir politika olarak IMF programlarını uygulayan ülkelere sunulmaktadır. Bu politikalar şunlardır;

-Enflasyonun artış hızının düşürülmesi için para arzının artış hızı yavaşlatılmalı, Merkez Bankasının hükümete ve kamu kurumlarına açtığı krediler kısıtlanmalıdır. Diğer bir deyişle sıkı para politikası uygulanmalıdır.

-Ödemeler dengesi açığının kapatılması için yerli paranın değeri yabancı paralar karşısında bir defada veya yavaş yavaş kaybettirilmelidir. Yani devalüasyon yapılmalıdır.

-Dış ticaret, sermaye hareketleri ve iç fiyatlar üzerindeki kısıtlamalar kaldırılmak suretiyle ekonomik serbestleşmeye gidilmelidir.

-Kamu kesimi açıkları ve borç stokunun azaltılması için, kamu harcamaları azaltılırken, gelirler artırılmalı ve faiz dışı fazla verilmelidir. Yani daraltıcı ve sıkı maliye politikası uygulanmalıdır.

Talep kısmayı ve dolayısıyla büyümeyi düşürmeye yönelik, sıkı para ve maliye politikalarından oluşan bu istikrar programları IMF tarafından ülkelere standart olarak sunulmaktadır. Ancak, bu politikaların ülkelerin yapısal özelliklerine göre bir miktar değişebilmesine rağmen ülkelerin yapısal ve sosyo-ekonomik özelliklerini yeterince dikkate almadığı artık açıkça söylenmektedir.

2.6.4. Heterodoks İstikrar Programları

Bu tür istikrar programları ücret ve fiyat kontrollerini içeren gelir politikalarından oluşmaktadır. Yüksek kronik enflasyonun yaşandığı ülkelerde tercih edilen heteredoks istikrar programlarının amacı enflasyonu hızlı ve kalıcı bir şekilde indirmektir. Bunun için ücret ve fiyatlar dondurulmakta, sabit döviz kuru uygulanmakta ve hatta para reformu yapılarak yeni para birimine geçilebilmektedir.

Enflasyonun düşürülebilmesi için Ortodoks programlarda önerilen sıkı para politikasını yanı sıra, Heteredoks programlar, enflasyona endekslenen ücret artışlarıyla ve geçmiş dönem enflasyonuna dayalı olarak oluşan beklentilerle enflasyon arasındaki bağı koparılması için ücretler, fiyatlar ve döviz kurunun dondurulmasını gerekli görmektedir. Bu uygulama neticesinde başarılı sonuçlar alındığı takdirde halkın programa olan inancının artması ve hedeflenen sonuçlara daha kolay ulaşılması beklenilmektedir. Ancak, unutulmamalıdır ki heteredoks yaklaşım tek kerelik şanstır. Eğer doğru ve ısrarla uygulanıp halkın güveni sağlanırsa başarılı olur. Kontrollerin hatalı yapılması ve halkın güveninin sağlanamaması durumunda enflasyon daha da büyüyecektir. Bu nedenle bu tür programların çok sınırlı durumlarda uygulanması tavsiye edilmektedir. Geriye doğru endekslemenin ve beklentilerin enflasyon üzerinde önemli olduğu yüksek kronik enflasyon durumlarında şok politikalarından oluşan heteredoks istikrar programlarının başarı şansı daha yüksektir.

2.6.5.IMF Tipi İstikrar Politikaları

IMF tipi istikrar programları heteredoks ve ortodoks istikrar politika özelliklerini taşımaktadırlar. IMF'nin desteklediği ve daha çok gelişmekte olan ülkelerin uygulamak zorunda kaldıkları programlar ortodoks niteliktedir.⁸¹ Bazen IMF heteredoks tipli istikrar programlarına da destek vermektedir. IMF tarafından önerilen istikrar programları sıkı para ve maliye politikaları ve devalüasyon ile enflasyon ve dış açık sorunlarının kontrol altına alınmasını hedeflemektedir. IMF oluşumundan buyana uyguladığı istikrar modelleri şu şekildedir.

2.6.5.1.Polak Modeli

Bu model hem gelir oluşumunun hem de ödemeler dengesinin iki önemli dışsal değişkenin etkilerini analiz etmeye çalışır. Bunlar ihracattaki otonom değişimler ve yerel banka kredilerinin oluşumunu içerir. Bu iki değişkenin etkilerini tam olarak analiz etmek için para talebini içeren bir modelin olması gerekir. Böyle bir fonksiyonu oluşturmanın en basit yolu ise para talebinin gelirin bir fonksiyonu olduğunu varsaymaktan geçer. Bu model aynı zamanda ithalat talebini de içerir. Bu model hem geliri hem de gelirdeki değişimleri analiz eder. Bu modelin çözümü bize gelir, rezervler, ihracatın geçmiş yıllarla ağırlıklandırılmış ortalaması ve bugünkü değeri, banka dışı sektörlerden sermaye girişi ve bankacılık sistemindeki kredi değişimlerinin değerlerini verir. Bu modelin basit varsayımları modeli hem keynesyen hem de parasalcı yapar. Modeldeki 4 denklem IMF Finansal Programlamasının mantığının temelini oluşturur. Bunlar:⁸²

⁸¹ Deniz GÖKÇE, *The Political Economy of Financial Liberalization in Turkey*, T. C. Merkez Bankası Yayını, Ankara, 1993, s. 55

⁸² Jacques POLAK , *The IMF Monetary Model, Finance and Development*, 1997,s.17

$\Delta MO = k \Delta Y$ (1) Bir ülkenin para arzındaki değişim(MO) o ülkenin gelirindeki değişimle k katsayısı kadar orantılıdır.

$M = mY$ (2) İthalat talebi(M) gelirin (Y) bir fonksiyonudur. M Marjinal ithalat eğilimini gösterir.

$\Delta MO = \Delta R + \Delta D$ (3) Para arzındaki değişim(MO), ülkenin döviz rezervlerindeki değişim(R) ve bankacılık sistemindeki kredi hacmindeki değişiminin(D) toplamına eşittir.

$\Delta R = X - M + K$ (4) Bir ülkenin döviz rezervlerindeki değişim ihracat ile ithalat arasındaki farka bankacılık dışı kesimden gelen sermaye girişinin ilave edilmesiyle bulunur.

Bu model mal piyasasındaki dengesizliğin para piyasasında da karşılığı olduğunu söyler. Para piyasasında denge durumunda, model rezervlerdeki değişim ile nominal gelirdeki pozitif ilişki sayesinde çözülebilir. Bu ilişkiye göre para talebinin ve nominal gelirin sabit olduğu durumda yerel kredilerdeki artış birebir rezervlerde azalışa neden olur.

Ödemeler Bilançosu dengesinde ise ithalat nominal gelirin fonksiyonu olarak düşünülür. Cari denge, rezerv değişimleri ile banka dışı sektörlerin net döviz rezervleri toplamından oluşur. Denge durumunda rezervlerle gelir negatif ilişkilidir. İthalattaki artış rezervlerde azalmaya yol açar. İhracattaki dışsal artış ya da sermaye girişlerindeki artış, nominal gelirin sabit olduğu durumda rezervleri artırır.

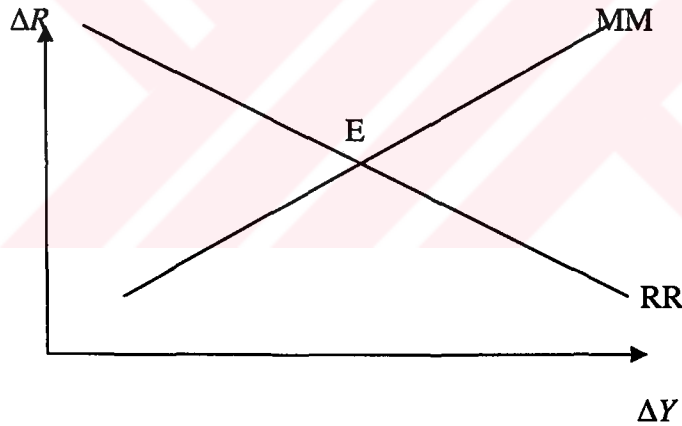
Para piyasaları ve ödemeler bilançosundaki ilişkileri birleştirirsek modelin başlıca özellikleri şu şekilde sıralanabilir.⁸³

-Yerel kredilerdeki artış , rezervlerin azalmasına ve nominal gelirin artmasına yol açar.

⁸³Evren ERGİN, *Determinants and Consequences of International Monetary Fund Programs*, Stanford University Doctor of Philosophy, UMI, 1999, s.13

-İhracattaki ya da net sermaye girişindeki artış rezervlerde ve nominal gelirden ve rezervlerde artışa yol açar.

Aşağıdaki şekilde denge nominal gelir ve ödemeler bilançosunun belirlenmesinde para piyasası dengesi ile ödemeler dengesi faktörünün etkileşimi gösterilmektedir. Eşitlik MM (Para Piyasası) pozitif eğimli, RR (Ödemeler Bilançosu) ise negatif eğimlidir. Denge durumu; nominal gelir ile ödemeler bilançosu kesişim noktası olan E'dir. Modelde görüleceği üzere kredi genişlemesi ödemeler bilançosunun kötüleşmesine, nominal gelirin artmasına neden olur. Polak modeli çıktı exojen alınırsa fiyat değişimlerinin analizi ile klasik bağlamda; fiyatlar dışsal (exojen) alınır çıktıdaki değişimler analiz edilirse Keynesyen bağlamda çözülür.⁸⁴

Şekil 2.1. Polak Modeli

Kaynak: Agenor, Pierre-Richard & J. Montiel, Peter, Development Macroeconomics, Princeton University Press, 1996

Polak modelinde nominal gelir içseldir. Eğer fiyatların katı olduğu varsayılırsa model reel gelir baz alınarak keynesyen analizle çözülebilir. Reel gelirin dışsal olduğu durumda fiyat değişimleri baz alınarak parasal tabanda da

⁸⁴ Pierre-Richard AGENOR Peter MONTIEL, a.g.e. ,s.425

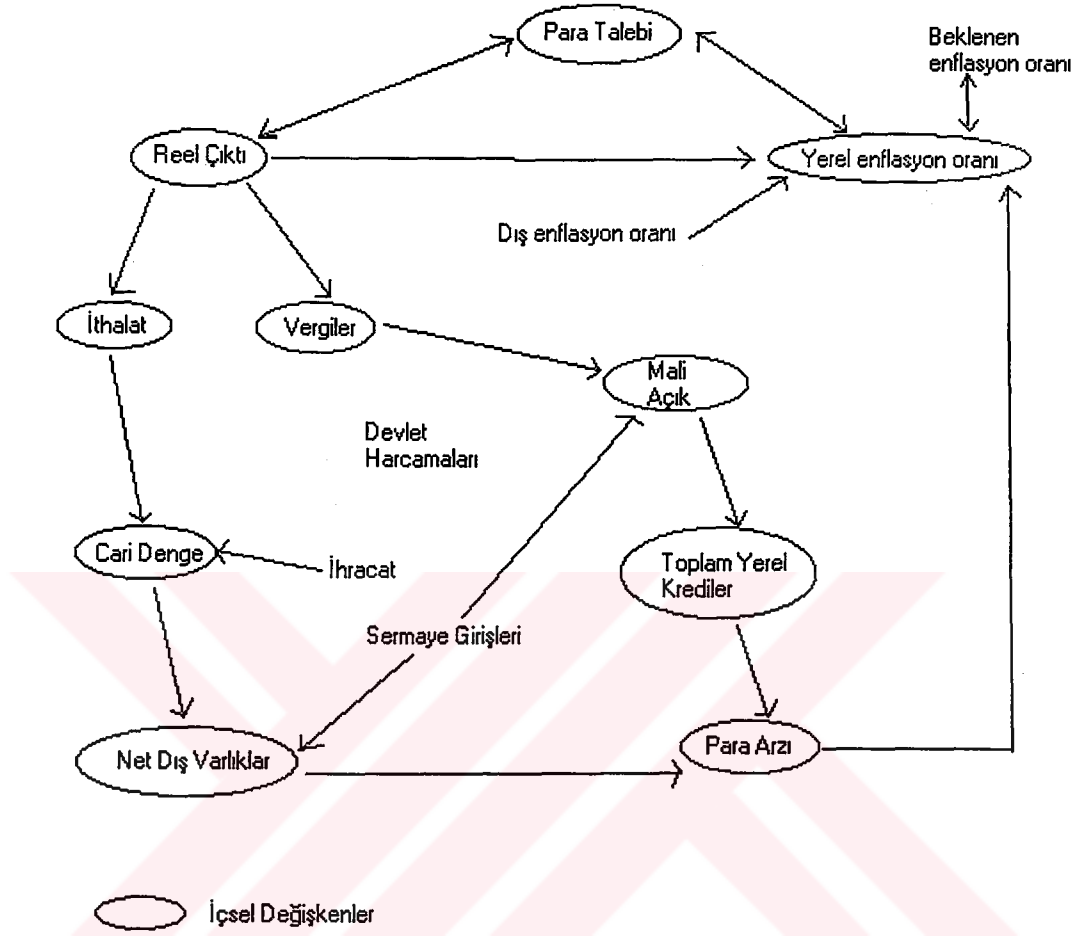
çözülebilir. Bu durumda kısa dönemi açıklamak için Keynezyen ; uzun dönemi açıklamak için parasal model kullanılabilir.

IMF uzun yıllardır kredi anlaşmalarının temelinde Polak Modeli olarak adlandırılan bu modeli kullanmaktaydı. Fakat zaman içinde bu modelin değişkenleri de değişmeye başlamıştır.

2.6.5.2. The Khan-Montiel-Haque Modeli

1981 yılında Khan ve Knight tarafından geliştirilen “Parasal Eşitsizlik” (Monetary Disequilibrium) modeli ödemeler bilançosuna parasal yaklaşım getirilerek oluşturulmuştur. Bu modelin başlama noktası da Polak modelinde reel gelirin dışsal olduğu durumdur. Bu nedenle modelde enflasyon içseldir. Banka dışı sektör rezervleri ve yerel krediler özel ve finans dışı kamu kesimi olarak ikiye ayrılır. Tek banka Merkez bankasıdır. Dolayısıyla bankacılık sisteminin net dış rezervleri resmi rezervlerle örtüşmektedir. Sabit kur sistemini uygulayan küçük açık ekonomide, yerel kredilerdeki azalış uzun dönemde uluslararası rezerv akımları ile karşılanır. Bu rezerv akımları para stoğunu istenilen seviyeye ulaştırır. Fakat, programın uygulanması esnasında yerel kredilerdeki azalış, fiyatlarda ve dolayısıyla çıktıda değişimlere neden olur. Bu etkilerin büyüklüğü ve süresi çok çeşitli faktörlere bağlıdır. Bunlar; kredi stoğundaki değişmelere yabancı menkullerin uyum hızı, para piyasasındaki dengesizliğe karşı enflasyonun duyarlılığı, toplam talebin reel para balanslarındaki değişmelere olan duyarlılığıdır. Khan-Knight modeli maliye ve para politikaları arasında devlet bütçe kısıtı nedeniyle bağlantı olduğunu varsaymaktadır. Khan-Knight Modelinin mantıksal yapısı aşağıdaki şekilden görülebilir.⁸⁵

⁸⁵Pierre-Richard AGENOR Peter MONTIEL , a.g.e. ,s.439

Şekil2.2.Khan-Knight Modelinin Mantıksal Yapısı

Kaynak: Agenor, Pierre-Richard&J. Montiel,Peter, Development Macroeconomics, Princeton University Press, 1996,s.440

Şekilden de görüleceği üzere para arzındaki değişme devlete ve özel sektöre verilen kredideki değişmeye ve uluslararası rezervlerdeki değişmeye eşittir. Yabancı kredilerin dışsal (exojen) olduğu varsayıldığında devlete verilen kredilerdeki değişme mali açıkla ilişkilidir. Para talebi ise reel gelir ve beklenen enflasyon oranıyla(uyumlaştırıcı beklentiler olduğu varsayıldığında) bağlantılıdır. Uzun dönemde çıktı tam kapasitededir. Para piyasalarında denge vardır. Yerel enflasyon yabancı enflasyon tarafından belirlenir. Uzun dönemde, yerel kredilerdeki azalma Merkez Bankası'nın döviz varlıklarında birebir aynı etkiyi gösterir.

Bu modeldeki problem, ödemeler dengesi ve enflasyon hedefleri bağımsız olarak çözülemez. Bir başka deyişle iki politika hedefi-enflasyon ve resmi rezervlerdeki değişme-belirlemek için sadece bir tane politika aracı; yerel kredi hacmi vardır. Döviz kuru politikası da diğer politika aracı olarak modele dahil edilmiştir. Para piyasası ve ödemeler bilançosunda dengeyi sağlamak için bu modelin resmi rezervlerle enflasyon arasındaki ilişkisi şöyle özetlenebilir;⁸⁶

- Yerel kredi hacmindeki artış resmi rezervlerde kayba enflasyonda artışa neden olur.
- Net sermaye girişlerinde dışsal bir artış resmi rezervleri ve enflasyonu artırır.
- Devalüasyon, verili enflasyon oranında, kısa dönemde Merkez Bankasını daha iyi ödemeler dengesine ulaşmasını sağlar. Bu durumda ithalatın reel döviz kuru değişimlerine karşı esnek olduğu varsayılır.
- Finans dışı kamu kesimine uygulanan yerel kredi kısıtlamaları ödemeler dengesini iyileştirir ve enflasyonu düşürür.
- Finans dışı kamu kesimine uygulanan dış kredi kısıtlamaları ödemeler dengesini iyileştirir ve enflasyonu düşürür.

Kamu borçlarına kısıtlamalar getirilmesinin en önemli sebebi mali açıklarının oluşmasındaki payının büyük olmasıdır. Aynı zamanda ülkede devalüasyon yapıldığında kamunun dış borçları yüksekse, devalüasyonla dış borç yükü daha da artar. Bu durum mali açığı daha da olumsuz etkiler.

---

⁸⁶ Evren ERGİN, a.g.e., s.14

2.6.5.3.The Gylfason Modeli

Gylfason reel yerel kredi ile kısa dönem üretim fonksiyonunu istikrar politikalarının gelişmekte olan ülkelerde işletme sermayesi gereksiniminin etkisini ölçmek için birleştirmiştir.⁸⁷ Eğer yerel finansal piyasalar iyi gelişmemişse, firmalar girdi maliyetlerini ödeyebilmek için kısa dönemde bankacılık sektörünün açacağı kredilere bağımlıdır. Sonuçta; girdiler ve yerel krediler üretim fonksiyonun tamamlayıcı parçalarıdır. Kredi hacminin daralması firmaların üretimlerini azaltmalarına dolayısıyla da enflasyonun artmasına neden olur.

Gylfason modelinin talep tarafı Polak modeline benzer. Bu model emek ve reel kredi hacmine bağlı olan üretim teknolojisini kullanarak çıktıyı içselleştirir. Emek ve yerel krediler tasarruf açığının olduğu gelişmekte olan ülke ekonomilerinde üretim fonksiyonunun tamamlayıcı parçalarıdır. Modelin Polak modelinden farklı olan sonucu; yerel kredideki azalma çıktıda azalmaya neden olur. Ama ödemeler dengesine etkisi enflasyonist arz tarafı etkisinden dolayı belirsizdir. Kısa dönemde kredi hacimlerindeki daralma enflasyonist olur.

2.7.IMF DESTEKLİ İSTİKRAR PROGRAMLARINDA YAPISAL DEĞİŞİM

Finansal kriz sonrasında uygulanacak politikalar konusunda birbirinden farklı kabaca iki yaklaşım vardır.⁸⁸ Bu konuda geleneksel yaklaşım, ki IMF yaklaşımı bunun içindedir; dış dengeyi sağlamak, dış ödemeleri aksatmamak, döviz çıkışlarını durdurmak ve döviz kurunda büyük sıçramaları engellemek için sıkı para politikasının, yüksek faizin ve sıkı maliye politikasının gerekli olduğu düşünülmektedir. IMF ve bu yaklaşımdakiler, bu tür daraltıcı politikaların iç talepte gerileme ve ekonomide küçülme yaratabileceğini kabul etmektedir. Hatta, kriz öncesinde dış açık yüksekse ve krizde döviz çıkışı çok olmuşsa, daraltıcı politikaların dozunun artması gerekmektedir. Şöyle ki, eğer böyle bir ülkeye dış kaynak girişi olmuyorsa, yani çıkan dövizin en azından bir bölümü bir şekilde geri gelmiyorsa,

⁸⁷ Evren ERGİN, a.g.e.,s.17

⁸⁸ Ercan UYGUR, *Krizden Krize Türkiye:2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri*, 2001,s.35

veya ülkenin yeterince yüksek döviz rezervi yoksa, IMF'ye göre dış dengeyi sağlamak için iç talebi daha fazla kısıtmaktan başka çare yoktur. Eğer böyle bir ülkede daraltıcı politikalar uygulanmazsa, dış dengeyi sağlamak için bütün yük döviz kurunun üzerine binecek, kurun çok hızla artması gerekecektir. Ancak bu durumda bir devalüasyon-enflasyon sarmalına girme riski yüksektir. IMF'nin Asya krizinde izlediği yaklaşım; daraltıcı politikalarla iç talebi kısma, dış dengeyi kurma ve kur artışını belli düzeylerde tutma yaklaşımıdır. Büyüme, daha doğrusu küçülme dikkate alınmamıştır. Ancak Asya krizi sırasında, özellikle Endonezya, Kore ve Tayland'da sıkı maliye ve para politikalarına, yüksek faize ve hızlı küçülmeye karşılık döviz kurunda da önemli artışların olabildiği gözlemlendi. Kur artışları, Tayland'da Ağustos 1997'de, Endonezya'da Kasım 1997'de ve Kore'de Aralık 1997'de yürürlüğe konulan IMF destekli sıkı para – yüksek faiz politikası öngören programlara karşılık hızlanabildi. Benzer gelişmeler zaman zaman Brezilyada da yaşandı. Bu gelişmeler, faiz ile kur artışı arasında ters bir ilişki olduğunu söyleyen geleneksel IMF yaklaşımıyla bağdaşmıyordu. Dolayısıyla IMF yaklaşımına yoğun eleştiriler gelmeye başladı. Bu eleştirilerden de ikinci bir kriz politikası yaklaşımı doğdu.

IMF yaklaşımına gelen yoğun eleştiriler ikinci bir kriz yaklaşımın doğurdu. P. Krugman, J. Sachs ve J. Stiglitz gibi Dünya Bankasına da çalışmalar yapmış önde gelen iktisatçıların öne çıkardığı bu ikinci yaklaşım, krizle birlikte maliye ve para politikalarının gevşetilmesi, reel faizin de düşürülmesi gerektiğini, çünkü kriz sonrasında reel ekonominin değişik nedenlerle zaten daralma eğilimine girmiş olduğunu ifade etmektedir. Krizin getirdiği belirsizlik nedeniyle zaten daralma eğilimine giren bir ekonomide, bir de paranın sıkılması ve faizin yükselmesi ekonomide krizin daha da derinleşmesine neden olacaktır. Krugman (1999), Radelet and Sachs (1998), Furman and Stiglitz (1988). Finansal krizle ilgili olarak “finansal hızlandırıcı etkisi” ve “bilanço etkisi” gibi kavramlar kullanılan ikinci yaklaşıma göre, faiz artışı; döviz kurunda istikrar sağlamak bir yana, şöyle bir mekanizma ile döviz kurunun daha da yükselmesine neden olabilmektedir. Yükselen reel faiz, reel ekonominin hem gerilemesine hem gerileme beklentisine neden olmaktadır. “Bu ekonomi bu yüksek faize dayanamaz” düşüncesiyle ülkenin risk primi yükselmekte, yabancı fon girişi azalmakta, yabancı fon çıkışı da artmaktadır. Bu durumda, döviz kuru daha da yükselmekte, bir finansal hızlandırıcı etkisi ile öncelikle yatırımlar

çökmektedir. Yüksek reel faizin yüksek devalüasyon getirmesi şöyle bir bilanço etkisi ile de açıklanabilir. Krizin getirdiği dövize saldırı, devalüasyon ve daralma eğilimi ile şirket bilançoları zaten bozulmaya başlamıştır. Reel faiz arttıkça hem borç maliyeti yükselecek, hem ekonomi daha da daralacak böylece bilançolar daha da bozulacaktır. Böyle bir ekonomiye ister borçlanma şeklinde, ister doğrudan yatırım olarak dış kaynak girişi daha da azalacak ve bu da devalüasyon oranını yükseltecektir. Böylece faiz ve kur artışı yine birlikte seyretmekte, diğer yandan ekonomi de küçülmektedir.

IMF İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'lere kadar uygulanan Bretton Woods Sistemi'nin bir kuruluşudur. Bretton Woods sistemi, sabit döviz kurlarına ve resmi sermaye akımlarına dayanıyordu. Bu sistemde, geçici dış ödeme açıklarını kapamak için IMF'nin üye ülkelerde kısa vadeli krediler sağlaması öngörülmüyordu.⁸⁹ IMF programlarının koşulları da zaman içinde değişim göstermiştir. 2. Dünya savaşı sonunda kurulduğunda IMF'nin rolü uluslararası ekonomik sistemin düzgün işleyişinin sağlanması olarak belirlenmişti. İstikrar her zaman IMF'nin esas ilgi alanı olmuştur. 1950 ve 1960'lı yıllarda IMF kredileri belli koşullara bağlanmaya başlamıştı. Kamu maliyesi, para ve ödemeler dengesi hesaplarına dayanarak parasal artış ve kamu açığına ilişkin performans kriterleri belirlenmeye başladı. 1974 yılında Genişletilmiş Fon Kolaylığı (Extended Fund Facility) adlı kredi imkanıyla üretim, dış ticaret ve fiyatlama mekanizmasındaki yapısal dengesizlikleri giderecek önlemleri içeren programların desteklenmesi kararını aldı. Yine de performans kriterlerinin makroekonomik olmayan değişkenlere ilişkilendirilmesine pek sık rastlanmıyordu.⁹⁰

Bretton Woods'ta IMF'nin üye ülkelerin sorunlarına kısa dönemli finansal desteklerle çözüm getirmesi; Dünya Bankasının da uzun dönem finansal destek ile ülkelerin kalkınma sorunlarını çözüme ulaştırması beklenmekteydi. 1980'lerden sonra iki kurumun faaliyet alanları birbiri ile çakışmaya başlamıştır. Gelişmekte olan ülkeler dış etkenler nedeniyle sık sık krize girmeye başlamış bu durum da yapısal

⁸⁹ Halil SEYİDOĞLU, *Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az Gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri*, www.google.com, s.145

⁹⁰ Oğuz ESEN *Türkiye'de Uygulanan IMF Destekli Yapısal Programlar*, 2002, s.3

uyumu zorunlu hale getirmiştir.⁹¹ IMF'nin yapısal reformlara önem verme sebepleri şu şekilde sıralanabilir. IMF programları talep yönlü ve deflasyonist olması nedeniyle eleştiriliyordu. Ekonomik büyüme arz yönlü politikalar ile ilgili eksikliğinin yapısal reformları kapsamıyla tamamladığını düşünüyordu. İkinci olarak; 1990'ların başında eski sosyalist ülkelerin yaşadıkları dönüşüm, bazı yapısal politikalar ile piyasa mekanizmasının altyapısının kurulması gerekliliğini ortaya çıkardı. Fon ilk defa yapısal kriterler aracılığı ile yapısal politika önlemlerini izlemeye bu ülkelerden başladı. Üçüncü faktör ise IMF programlarının tamamlanmasını sağlanmasıyla ilgilidir. Tamamlanma oranının düşük olması nedeniyle; kapsamlı ve ayrıntılı yapısal koşullar içeren programların başarıyla tamamlanması sağlayacağı düşünülmüştür. Dördüncü olarak IMF zaman içinde farklı gelir düzeyinde ülkelere de Yapısal Uyum Kolaylığı (SAF) ve Genişletilmiş Yapısal Uyum Kolaylığı (ESAF) programları uygulamış gelir düzeyi düşük ülkelerdeki yapısal dengesizlikleri gidermeye yönelik koşullar uygulamaya başlamıştır. Beşinci neden ise makroekonomik performansın güçlendirilmesi için ekonomide yapısal reformlara ihtiyaç olduğu anlayışının IMF de hakim olmasıdır.⁹²

Dünya Bankası'nın da katkılarıyla Fon programlarının içeriği değişmiştir. Gelişmekte olan ülkelerin kısa dönemli istikrar politikalarının yanı sıra liberal ekonomik politikalar uygulayarak yapısal dönüşüme de ihtiyaçları olduğu görüşüyle Washington Mutabakatı olarak da adlandırılan 5 ilke, Banka ve Fon tarafından benimsenmiştir. Bunlar; denk bütçe, fiyat istikrarı, ticaret ve yabancı sermaye yatırımlarının serbestleştirilmesi, özelleştirme, yerel piyasa deregülasyonudur. Piyasa deregülasyonu; emek, mal ve finansal piyasaların deregülasyonunu; arz ve talebin fiyatı; faiz oranlarının piyasada kendiliğinden belirlemesini içermektedir.

IMF finansal sektörün sorunları ile daha yakından ilgilenmeye başlamıştır. IMF'nin 1998 yılındaki toplantıda Uluslararası Para ve Finans Komitesi; IMF'nin gözetim ve denetim yolu ile finansal sektörde krizin önlenmesi konusunda daha aktif olması konusu talepte bulunmuştur. Sonuç olarak IMF Finansal sektördeki

⁹¹ General Assembly, Development and International Economic Cooperation, UN, 2001, s.7

⁹² Stanley FİSCHER, *The Asian Crisis and Changing Role of the IMF, Finance and Development*, 1998, s.2

gözetimini Finansal Sektör Değerlendirme Programı (Financial Sector Assessment Program) yoluyla Dünya Bankası ile işbirliği yaparak genişletmiştir.⁹³

Gözetim ve çözüm bulma IMF'nin son zamanlarda finansal sektörde yaptığı çalışmaların temelini oluşturmaktadır. Para politikasını fiyat istikrarı sağlayacak şekilde uygulayabilmek için kaynakların etkin dağılımını sağlayacak güçlü ve rekabetçi bir finans sistemine ihtiyaç vardır. Bunun yanı sıra ekonominin uluslararası sermaye piyasalarına uyum sağlayabilmesi ve sermaye hareketlerindeki değişkenliği ılımlaştırabilmesi için yine güçlü ve iyi denetlenen bir finans sistemine ihtiyaç vardır. IMF gözetim ve denetim mekanizmasını kurarak, borç verme ve teknik yardım yolu ile bankaların gücünü artırmaya yardımcı olmaktadır. IMF'nin asıl amacı üye ülkelerin makroekonomik koşullarını ve yapısal çerçevesini iyileştirmektir.⁹⁴

IMF yapısal reformları ikiye ayırmaktadır. Birinci grup yapısal reformlar makroekonomik politika araçlarının işlevselliği artırıcı ve makroekonomik istikrarın sağlanmasını kolaylaştırıcı düzenlemelerdir. Vergi yapısı veya döviz kuru sisteminde yapılan düzenlemeler bu gruba örnektir. İkinci grup ise ekonominin etkinliğini artırıp büyümeyi kolaylaştırıcı reformlardır. Enerji, tarım gibi belli sektörlerde fiyatlama politikalarında değişiklikler ile işgücü ve finansal piyasalardaki kurumsal düzenlemeler buna örnek gösterilebilir.⁹⁵ İstikrar programlarının yapısal gelişimin seyrini IMF alt sektörlerde incelemektedir. Bunlar; döviz kuru, dış ticaret, fiyatlama politikası, sermaye hesabı, kamu işletmelerinin reformu, ve yeniden yapılandırılması özelleştirme, vergi ve harcama reformu, sosyal güvenlik sistemi, sosyal politika, finansal sektör, tarım, işgücü piyasaları, ekonomik istatistikler ve şeffaflık. 1980'lerin ilk yarısında yapısal koşulların döviz ve dış ticaret sektörleri üzerine yoğunlaştığı 1980'lerin ikinci yarısından itibaren sektörel olarak çeşitlendiği gözlenebilir. Döviz kuru sistemi, dış ticaret, kamu maliyesi finansal sektör, özelleştirme, sosyal güvenlik ve kamu işletmeleri yapısal koşulların yoğunlaştığı temel sektörler olarak belirlenmiştir. IMF zaman içinde kendi uzmanlık alanı dışında kalan işgücü piyasaları, sosyal güvenlik vb. sektörlerle ilişkin yapısal koşullar belirlemeye başlamıştır.

⁹³ Charles ENOCH & David MARSTON & Michael TAYLOR, *Financial System Soundness*, IMF, 2002, s.1

⁹⁴ Charles ENOCH & David MARSTON & Michael TAYLOR, a.g.e., 2002, s.1

⁹⁵ Oğuz ESEN, *Türkiye'de Uygulanan IMF Destekli Yapısal Programlar*, 2002, s.5

Son dönemde, temel makro göstergeler esas alınarak bir analiz yapıldığında Türkiye ekonomisinin performansının çok iyi olmadığı görülmektedir. Büyüme son derece istikrarsızdır, enflasyon olağanüstü yüksektir, kamu kesimi açığı hızla büyümüştür, işsizlik artmıştır, piyasalar belirsizlik içinde çoğu kez yüksek bir risk ortamında çalışmak durumunda kalmıştır. Ekonomik büyümenin finansmanında kullanılmak üzere mali kaynaklar yeterince çoğaltılamamış, büyüme yurtdışından kaynak bulunabilirliğine son derece bağımlı hale gelmiştir. Mali sistemin küçük ve sığ kalması yanında dikkati çeken diğer önemli özellikler yüksek para ikamesi, kaynakların vade yapısının çok kısa olması ve reel faizlerin çok yüksek olmasıdır. Öte yandan, ekonomide kullanılabilir kaynakların neredeyse tamamı gönüllü ya da zorunlu olarak kamu tarafından talep edilmiş ve kullanılmıştır. Bu durum özel sektörde kaynak yaratan ve kullanan güçlü kurumların yaratılması için gerekli ortamın oluşmasını engellemiştir.⁹⁶ IMF ile Türkiye sık sık yaşanan bu makroekonomik istikrarsızlıkları çözmek amacıyla kredi anlaşması yapma yoluna gitmişlerdir.

---

⁹⁶ Ersin ÖZİNCE, Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırmasına Bankaların Bakış Açısı, TBB, 2002, s.5

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IMF DESTEKLİ FİNANSAL İSTİKRAR PROGRAMLARININ TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

3.1.IMF-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

Türkiye, IMF ve Dünya Bankasına 19 Şubat 1947 tarih ve 5016 sayılı yasa ile katılmıştır. Türkiye'nin IMF'deki kotası 964 milyon SDR'dir.2002 tarih itibariyle bu kota tutarına göre Türkiye'nin IMF'deki oy gücü %0.046'dır.

Tablo 3.1.Türkiye'nin IMF'DEKİ Oy Sayısı ve Oy Gücü

Oy Sayısı	Adet
Sabit Oy Sayısı	250.0
Değişken Oy Sayısı	9.640.0
Toplam Oy Sayısı	9.890.0

Kaynak: Rıdvan S.KARLUK, Uluslararası Mali ve Ekonomik Kuruluşlar, 2002, s.332

Türkiye'yi IMF ilişkilerinde Hazine Müsteşarlığı temsil etmektedir. Türkiye'nin bulunduğu grubun IMF'deki oy gücü, ABD, Almanya, Japonya, Fransa ve İngiltere'den sonra 6.sıradadır.

Türkiye 22 Mart 1990 tarihinde IMF Ana sözleşmesinin 8. maddesi kapsamına girmiştir. Bu maddeye göre Türkiye, IMF'ye, uluslararası cari işlemlerine sınırlamalar getirmekten kaçınmayı, ayrımcı parasal uygulamalar yapmamayı ve üye ülkelerin elinde bulunan Türk Liralarnını o ülkenin isteği halinde satın alacağını taahhüt etmiştir. Böylece Türk lirası, IMF kapsamında konvertibl para olmuştur. Türkiye bu gruba giren 68. üye ülkedir.⁹⁷

⁹⁷Rıdvan S.KARLUK, Uluslararası Mali ve Ekonomik Kuruluşlar,2002,s.332

Türkiye tarihinde IMF'li yıllar 1950'li yıllarda başlar.1950'de başlatılan kalkınma atılımı, 1954'e gelindiğinde olumlu koşulların ortadan kalkması nedeniyle tıkanıklık belirtileri göstermeye başladı. IMF'nin sahneye çıkması da aynı döneme rastlar. 1950-1953 döneminde yıllık ortalama %5 kalan fiyat artışları 1953-1957 döneminde hızla tırmanarak %17 yi aştı.1954-1958 döneminde dış ödemelerdeki bozulmalar da devam etti. Döviz rezervleri birkaç haftalık ithalatı karşılayabilecek düzeye inmişti.1958 yılında IMF ile görüşülerek İstikrar Tedbirleri uygulanmaya başlandı. Merkez Bankası kaynaklarının kullanımına sınırlamalar getirerek para arzına kontrol altında tutmuş, Kamu harcamalarına getirilen sınırlamalar ile bütçe açıkları kontrol edilmesi, fiyat kontrollerini kaldırılması, ithalatın liberalizasyonu ve yüksek oranlı devalüasyon IMF'nin öngördüğü reçeteydi. Devalüasyon ithal malların fiyatlarında artışa neden olmuş beklenen fiyat istikrarı bu programla yakalanamamıştır. 1960'lı yılların ikinci yarısında IMF denetimlerini sürdürmekte ve etkisini korumaktadır. İhracatta duraklama hatta 1969 ve 1970 yıllarında gerileme söz konusu iken ithalat hızla artmıştır. Sonuç olarak 1970 yılında %66 devalüasyon kararı alınmıştır. Bu operasyon döviz gelirlerini olumlu etkilemekle beraber döviz harcamalarını daralmadığı için IMF den beklenen net sonuç yine sağlanamamıştır. Genel hatlarıyla 1958 yılındaki süreç aynen yaşanmıştır. Bozulan dengeyi sağlamak için dış kaynak arayışına gidilmiş; IMF'nin önerdiği reçete uygulanmış taze paranın verdiği rahatlamadan sonra tekrar başlanılan noktaya dönülmüştür.⁹⁸

1970 sonrası dönemde IMF'nin Türkiye'ye ilgisiz kalmasının temel nedenini uluslararası arenadaki iki önemli olay etkili olmuştur. Birinci olay 1971 yılında doların devalüasyonu ve uluslararası para sisteminin çöküşüdür. İkinci olay ise OPEC ve petrol zamlarıdır. Petrol dolarlarını yeniden dolaşıma sokulması uluslararası bankalar sisteminde likidite artışına, kısa vadeli fon birikimine yol açmış; bu da banka sistemine ve de kredi talep eden ülkelere bir süre için IMF denetimi dışında alışveriş yapma olanakları sağlamıştır. Bu dönemde ülkeler kısa vadeli borçlanıp uzun dönemli hamleler yapmıştır. Bu dönem ülkelerin borçlarını ödemede güçlüklerle karşılaştığı tespit edilene kadar sürmüştür. 1980 sonrasında gelişmekte olan ülkelere kredi veren uluslararası finans kuruluşları ya da yatırımcılar

⁹⁸ Taner BERKSOY ,IMF,İstikrar Politikaları ve Türkiye ,Ekonomik Yaklaşım ,sayı:7,1982,s.149

için o ülkenin IMF ile kredi ilişkisi içinde olup olmadığı önemli bir güven kriteri olmaya başlamıştır. Bir anlamda uluslararası yatırımcılar söz konusu ülkelere kredi vermek için IMF'den yeşil ışık beklemeye başladılar. Bu dönemde IMF ülkelere uygulamış olduğu klasik makroekonomik istikrar programlarının yanı sıra ticaret rejimleri vb yapısal kriterleri ile ilgili de program uygulamaya başlamıştır.

3.2.TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI UYGULANAN İSTİKRAR PROGRAMLARI

Türkiye Ekonomisi son otuz yıl boyunca sürekli bir kriz süreci yaşamakta ve 1990'lı yıllardan itibaren "büyüme-istikrarsızlık-kriz" kısır döngüsüne girmiş görünmektedir. Bu süreçte devletin iktisadi politikalarında da önemli dönüşümler gerçekleşmiştir. 1970'lerin iç talebe yönelik ve dış ticarete ithal ikameci yapısı, aşırı değerli ulusal para ve koruma rantlarından yararlanan sermaye birikimine dayanırken; 1980'lerin dışa açılma modeli, ihracat teşviklerinin olanak sağladığı rantlardan ve ücretlerin reel olarak düşürülmesinden kaynaklanan iktisadi artık ile beslenmiştir.⁹⁹ Türkiye son yıllarda sermaye hareketlerinin liberalleşmesini ve yapısal değişimi de içine alan ve sık sık finansal krizlerle kesilen bir finansal liberalizasyon dönemi geçirmiştir.¹⁰⁰ 1980 öncesinde Türk finansal sistemi yatırımlara verilen negatif faizle, sermaye piyasalarının olmayışı, dövizli işlemler üzerine getirilen kısıtlamalarla ve merkezi yönetilen kredi ve faiz oranları ile yönetilmekteydi. 1980 sonrasında ise uygulanan yapısal uyum programı ülke ekonomisini serbest piyasa ilkelerini uygulayarak ülkeyi dış dünyaya açmıştır.¹⁰¹ Bu dönem aynı zamanda IMF'nin de uygulamış olduğu istikrar programlarında ülkelere liberalleşmeye yönelik yapısal politikalar uygulamaya başladığı dönemdir.

⁹⁹ Yeldan ERİNÇ, Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.8

¹⁰⁰ Taner BERKSOY, a.g.e., s.151

¹⁰¹ Muhammet MERCAN&Arnold REİSMAN&Reha YOLALAN&Ahmet Burak EMEL, *The Effect of scale and mode of ownership on the financial performance of the Turkish Banking Sector*, 2003, s.188

Dış kaynağa dayalı Kalkınma stratejileri IMF'den geçmek zorundadır. Uzun dönemli bir kalkınma stratejisi ve bunun bir plan içinde uygulanması yapılmadığı için 24 Ocak 1980 yılında IMF ile tekrar masaya oturulmuştur. Bu dönemde yapılan alt yapı yatırımları ekonominin canlanmasında etken olmuşsa da finansmanının ölçeklerine göre kısa vadeli iç ve dış borçlarla finanse edilmesi devletin kamu açıklarının hızla artmasına neden olmuştur. 24 Ocak 1980 sonrası dönemde ülkeye girişi geciken dış fonlar kullanılmış; böylece ithalattaki tıkanıklık kısmen aşılabılmıştır.

24 Ocak süreciyle beraber tasarruf açını kapatabilmek için kredi ve mevduat faizlerinin belirlenmesinde serbest bir sisteme geçilmiştir.¹⁰² Bu dönemde TL %50 oranında devalüe edilmiştir. Kurların serbestçe piyasada belirlenmesi öngörülmüştür. İhracatı teşvik etmeye yönelik olarak kullanılan girdilerin ithalatı gümrük vergisinden muaf tutulmuştur. Merkez Bankası bünyesinde ihracatı teşvik fonu kurulmuştur. Teşvik belgesi alan ihracatçılara bu fondan kredi sağlanmıştır. Yabancı sermaye ile ilgili özendirici tedbirler alınmıştır.

Türkiye'de uygulanan yapısal uyum programlarındaki önemli gelişmelerin yanı sıra, birçok makro problemler de bu uyum programları uygulanırken ortaya çıkmıştır. Problemlerin temel oluşum kaynağı yüksek reel faizlerdir. 1980'lerden sonra uygulanan yapısal uyum programlarının temel hedefi olan finansal piyasaların serbestleştirilmesi ve mevduat faizlerindeki tavan uygulamasının kaldırılması nominal faiz oranlarının %50 daha fazla artmasına neden olmuştur. Türk Lirasının devalüe edilmesi ve mali açıkların iç ve dış borçla finanse edilmeye başlanması faiz oranlarının yüksek seviyelerde kalmasına neden olmuştur. Yüksek reel faiz oranları borç gereksinimini ve dolayısıyla da kamu açıklarını artırmıştır. Bu durum aynı zamanda finans sisteminin kırılganlığını artırmıştır.

1987 yılındaki seçimlerden sonra popülist politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Yerel finansal piyasalar mali disiplin uygulanmadan liberalleşmiş; enflasyon kontrol altına alınamamıştır. Son zamanlara kadar gelişmekte olan ülkelere sermaye hareketleri devlet eliyle olmakta ve sınırlı kalmakta iken; günümüzde gelişmekte olan piyasalardaki finansal sermaye hareketleri yerel bankalar aracılığı ile

¹⁰²Fevzi DEVRİM, Türkiye'de 1980 Sonrası Uygulanan İstikrar Politikaları, Yeni Türkiye, 1999, s.3

kontrolsüz şekilde olmuştur. Bu durum finansal sistemin kapasitesini ve verimsizlik problemlerini büyütmiştir.¹⁰³ 1980-1999 döneminde enflasyonun genel eğilimi sürekli bir artış doğrultusundadır. Bu durum mali problemin daha da büyümesine yol açmıştır. Devlet daha güvenli olan döviz yatırım araçlarına karşı daha yüksek faiz ödemek zorunda kalmıştır.

1990-2000 döneminde biri 5 Nisan 1994'de, diğeri 9 Aralık 1999'da olmak üzere iki stand-by anlaşmasına gidilmiştir. 1994 ile 1999 yıllarında ekonomide negatif büyüme olgusunu yaşadığı gözlenmiştir. Bu dönemde enflasyon ortalamasının yüksekliği ve buna bağlı olarak piyasada yarattığı belirsizlik de açıkça ortadadır. Kaminsky ve Reinhart'ın tespitlerine paralel olarak, 1994 ve 2000 krizlerinin ikisinde de ulusal para talebinden kaynaklanan mali sektör sıkıştırmalarının yarattığı likidite krizi, krizi başlatan etken olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁴

1994 krizi öncesinde ekonomik birimler mali tasarrufları içinde döviz cinsinden aktiflerin payını arttırmışlar, TL cinsinden finansal aktiflere olan talep ise çok yüksek faizle çok kısa vadelerde gerçekleşmiştir. Bu durum, bankaların bilanço yapılarını olumsuz yönde etkilemiş, karlılık performansı düşmüş, özkaynakların güçlendirilmesi sınırlanmıştır. Buna karşılık kamunun artan borçlanma ihtiyacının yarattığı baskının da etkisiyle hızla yükselen TL fonlama maliyeti nedeniyle bankalar yurtdışından borçlanmayı arttırmışlar ve döviz pozisyon açıklarını büyütmüşlerdir. Bilançoda hem faiz hem de kur riski önemli ölçüde artmıştır.

---

¹⁰³ J.STİGLİTZ, Building Robust Financial System, www.worldbank.org/html/extdr/extme/jssp.100197.htm

¹⁰⁴ Selçuk Ö.EMSEN, Türkiye'de 1994-2001 Döneminde Uygulanan İstikrar Politikaları, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, s.2

Tablo 3.2. Bilanço Büyüklüğünde Yabancı Paranın Payı ve Açık Pozisyon (yüzde)

Yıl	Aktif	Pasif	Açık Pozisyon/Bilanço Büyüklüğü	Açık Pozisyon (milyar dolar)
1988	26,1	25,2	-0,9	-0,4
1989	24,7	23,5	-1,2	-0,6
1990	22,9	26,0	3,1	1,8
1991	28,6	31,8	3,2	1,8
1992	32,1	37,0	4,9	3,2
1993	38,2	45,1	7,0	5,0
1994	45,2	46,8	1,6	0,9
1995	43,4	47,9	4,5	3,1
1996	44,6	47,7	3,1	2,5
1997	45,4	50,6	5,2	5,0

Kaynak:www.tbb.org.tr

1994 yılında Türkiye’de yaşanan finansal kriz ve 1998 yılında Rusya’da başlayıp etkileri tüm dünyada görülen özel Türk bankalarının performansında gerilemeye neden olmuştur. Küçük ölçekli özel bankalar bu durumda daha kötü etkilenmişlerdir. Bu durum 1999 yılında 5 bankanın daha TSMF bünyesine alınması ile sonuçlanmıştır. 1996 ve 1997 yılındaki hafif iyileşme dışında devlet bankalarında da aynı durum yaşanmıştır. Fakat yabancı bankaların performansının 1995 yılından sonra artmaya başladığını görüyoruz.

1995-1998 dönemi siyasi istikrarsızlıkların ve ekonomide istikrar arayışlarının olduğu bir dönemdir. 1995 yılında yapılan seçimler sonrasında kısa süreli koalisyonların olması belirli bir istikrar politikası üzerinde sürekliliğin sağlanmasını önlemiştir. Bu dönemde yüksek kamu açıkları devam etmiş, bankacılık ve sanayi kesiminin açık pozisyonları kimi zaman 1994 krizi döneminin üzerinde gerçekleşmiş, 1997’den itibaren dünyada yaşanan kriz yüzünden dış borçlanma olanakları tıkanmış ve cari işlemler dengesinde bozulmalar artmıştır.¹⁰⁵ 1990’lı yıllarda devletin ödemiş olduğu faiz enflasyonun ortalama 30 puan üzerindedir. Reel faizin yüksek seyretmesinin iki temel nedeni vardır. Dolarizasyon küçük yatırımcıların döviz yatırımlarının işlem maliyetlerini düşürmüştür. İkinci olarak da enflasyondaki istikrarsızlık hazine bonolarının risk primini artırmıştır.¹⁰⁶ Türkiye

¹⁰⁵ K.Batu TUNAY,&T.Mustafa UZUNER,Türk Finans Sisteminin Ekonomik Analizi,2001,s.270

¹⁰⁶ Yılmaz AKYÜZ&Korkut BORATAV,The Making of the Turkish Financial Crisis,UN Conference,2002,s.20

1999 yılının sonuna doğru ekonomik açıdan son derece karamsar bir görünüm içindeydi. Ekonomi %6.1 oranında küçülmüş , enflasyon %70'e ulaşmış, bütçe açıkları büyümüş, Hazine faizleri yıllık ortalama bileşik oranı%106'ya ulaşmıştı. Türkiye yıllardır süren yüksek enflasyon, bütçe ve ödemeler dengesi açıkları gibi sorunlarını çözme ve bir istikrara kavuşturma amacıyla, Aralık 1999 tarihinde Uluslararası Para Fonu'na (IMF) bir niyet mektubu sunmuş bulunmaktadır. Bu niyet mektubuyla 1980'lerden sonra bir çok ülke tarafından uygulanmış Heteredoks içerikli istikrar politikası önlemleri Türkiye'de de uygulamaya konmuş bulunmaktadır. Bu programın 3 temel ayağı vardı: Bütçe ve bütçe dışındaki kamu kesiminde mali disiplinin sağlanması, sabit kur uygulamasıyla döviz kurlarının belirlenmesi, yapısal reformların yapılması ve özelleştirmenin hızlandırılması yoluyla enflasyonun düşürülmesiydi.¹⁰⁷

Programın öncelikli amacı enflasyon oranını belli bir zaman diliminde tek haneli rakamlara indirmek olarak ilan edilmiştir. Bu amaçla heteredoks politikalarda öngörülen sabit döviz kuru uygulamalarına geçilmiş bulunmaktadır. Sabit döviz kuru politikası uygulamasına geçiş ve sterilizasyon politikasının uygulanmayacağına belirtilmesi, nominal çapa olarak ilan edilen döviz kurunun program hedeflerine uygun olarak tutturulmasını oldukça önemli kılmaktadır. Faiz oranı ve buna bağlı olarak uluslararası sermaye hareketleri belirlenen nominal değişkenlere uygun bir şekilde gelişme gösteremezse çapanın kendisinin bir baskı altında olması söz konusu olabilecektir. Program bu açıdan bazı riskler taşımaktadır. Para politikasının maliye politikasının güdümüne girdiği ve döviz kurunun da enflasyon kadar artırıldığı bu dönemde merkez bankası enflasyonla mücadele edemiyor daha çok enflasyon sürecine intibak eden bir politikayı yürütmeye çalışıyordu. Aslında merkez bankasının hazineyi değil, açık piyasa işlemleri ile piyasayı fonlaması; banka para çarpanını işleterek para miktarını artırmaktaydı. Bu durum faiz oranlarını artırarak yabancı sermayeyi yurtiçine çekerken, aynı zamanda döviz darboğazını ertelemekteydi. Hazine'nin yurtiçi piyasalara bağımlılığının yükselmesi ile ticari bankaların bilançolarında fiktif bir karlılık görülmeye başlandı. Bu dönemde bankaların portföylerinde devlet iç borçlanma senetlerinin hacmi genişlemekte ve

¹⁰⁷ Mahfi EĞİLMEZ, Kasım 2000 Krizi Üzerine, <http://makalem.com>, s.10

reel kredi miktarı düşmekteydi. Bankaların döviz yükümlülüklerinin artmasıyla , bankalar potansiyel döviz kuru riski olmak üzere diğer olası risklerle karşı karşıya kaldılar. Bu süreçte bankalar aracı kurum olma işlevlerinden uzaklaşarak, bankacılık işlemlerinin ve politikalarının kısırlaştığı hazine politikalarına kilitli bir tür devlet iç borçlanma kağıtları toplayıcısı haline geldiler.¹⁰⁸

9 Aralık 1999 tarihli IMF Niyet Mektubununun 54 ve 61.paragraflarında 4389 sayılı bankalar kanunu ile halen Hazine Müsteşarlığı ve TCMB tarafından paylaşılan düzenleme, denetim ve gözetim yetkisinin Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu(BDDK)'na devredildiği belirtilerek, Eylül sonu itibariyle ticari bankaların yabancı para cinsinden net genel pozisyon sınırının sermayelerinin %20'sine indirildiği yer almaktadır.¹⁰⁹ Bu dönemde mevduata uygulanan %100 devlet güvencesinin tam denetim ve gözetim yapılmadan uygulanması bankacılık sisteminin sağlıksız büyümesine ve kırılgan bir yapıda olmasına neden olmuştur. 2000 yılında ticari bankaların açık pozisyon taşımaları için gerekli rezerv oranı %100'e çıkarılmıştır. Fakat bu tür önlemler ticari bankaların arbitraj yolu ile açık pozisyon taşımasının önüne geçememiştir.¹¹⁰ 2000 yılında oluşan cari açığın da etkisiyle Kasım ayında bankalarda likidite krizi yaşanmıştır. Bunu finansal Baskı endeksinin gelişiminden de görebiliriz.

Finansal piyasalarda baskının derecesini ölçmek için genel kabul gören bir yöntem; faiz oranı, döviz kuru ve resmi döviz rezervi yüzde değişmelerinin ortalamasından bir "finansal baskı endeksi" oluşturmak ve bu endeksteeki yükselişin belli eşikleri aşıp aşmadığına bakmaktır.

¹⁰⁸ K.Batu TUNAY,&T.Mustafa UZUNER,a.g.e.,s.275

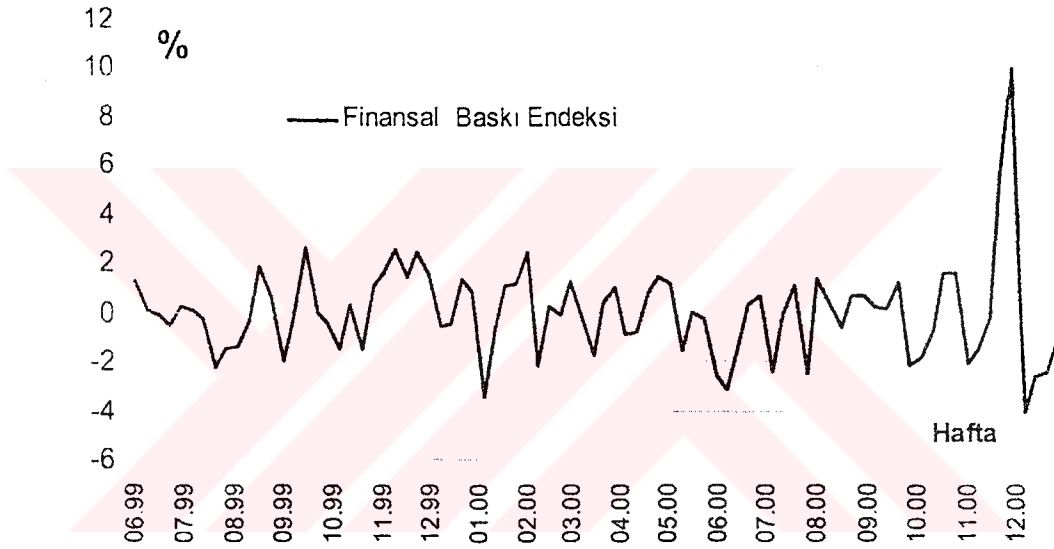
¹⁰⁹ Sevim AKEMİR,Türkiye'de Finansal Sektör Reform Çalışmaları: Bir değerlendirme,2002,s.5

¹¹⁰ Yılmaz AKYÜZ&Korkut BORATAV ,a.g.e.,s.30

FBE= Faiz%Değişmesi + DövizKuru %Değişmesi-Döviz Rezervi %Değişmesi

FBE belli bir kritik değeri aştığında artık kriz var demektir. Kritik değer için FBE'nin standart sapması kullanılabilir. Bir dönem için FBE'nin ortalaması μ , standart hatası σ ise ;

$FBE \leq \mu + 1.5 \sigma$ olduğu durumda finansal kriz olduğu kabul edilir.

Not: FBE hesaplamasında önce döviz rezervindeki, döviz kurundaki ve gecelik faizdeki haftalık yüzde değişimler standartlaştırılmıştır. (Ortalamadan farkları standart hatalarına bölünmüştür.) FBE, bu standartlaştırılmış değişkenlerin toplamına eşittir ve tanım gereği FBE'nin ortalaması μ sıfırdır. FBE'nin standart sapması σ ise 1.94'tür. 2000 Kasım ayının son iki haftasında FBE 5.40 ve 9.93 değerlerini almış ve kriz için konulan $FBE_t \geq \mu + 1.5\sigma$ eşliğini aşmıştır.

Şekil 3.1.1999 Haziran-2000 Aralık Döneminde Haftalık Verilere Göre Finansal Baskı Endeksi(FBE)

Türkiye'de 2000 Kasım ayında döviz kurunda değişme olmamasına karşılık, faizdeki artış ile döviz rezervindeki erime 1999 Haziran-2000 Aralık dönemindeki haftalık verilerle hesaplanan FBE'yi sıçratmıştır. FBE'ye göre 2000 Kasım ayında tartışmasız finansal kriz vardır.¹¹¹ Daha sonra IMF ile yapılan Ek Rezerv Kolaylığı kredisi ile bu kriz aşılmaya çalışılmış; fakat 2001 Şubat ayında program sonlandırılmış; dalgalı kur sistemine geçilmiştir.

¹¹¹ Ercan UYGUR,a.g.m.,s.23

Ekonomide yaşanan krizler bankacılık kesiminin zafiyetlerini daha da artırmıştır. Bu süreçte, portföyünde yoğun olarak devlet iç borçlanma senetleri taşıyan Tasarruf Mevduatı Sigorta Kapsamındaki bankalar ile kaynak sıkıntısı içinde olan kamu bankalarının zararları artan faiz oranlarıyla önemli ölçüde yükselmiştir. Şubat 2001’de dalgalı kur sistemine geçişle birlikte yaşanan devalüasyon ise, döviz cinsinden açık pozisyonda olan özel bankaları olumsuz yönde etkilemiştir. Kamu kesiminin borç stokundaki artış; faiz oranlarını yükseltmiş, borçlanma vadelerini kısaltmış ve borç stokunun sürdürülebilirliği riskini artırarak ekonomide belirsizliklerin artmasına neden olmuştur. Bu ortamda borcun sürdürülebilirliği açısından dış kaynağın sağlanması zorunlu hale gelmiştir.

Uluslararası sermaye hareketleri IMF’nin önderliğinde hareket ettiğinden IMF’siz döviz girişi sağlamak olanaksız görünmesinden dolayı Türkiye de kriz sonrası uygulanacak istikrar tedbirlerini IMF ile anlaşarak uygulama yoluna gitmiştir. Bu koşullar altında 14 Mart 2001 tarihinde Ulusal Ekonomik Programın çerçevesi açıklanmış ve daha sonra hazırlanan ekonomik program 3 Mayıs 2001 tarihinde niyet mektubu ile IMF’ye iletilmiş ve IMF İcra Direktörleri Kurulunun 15 Mayıs 2001 tarihindeki toplantısında görüşülerek kabul edilmiştir. Bu çerçevede, bütçe finansmanı amacıyla IMF ve Dünya Bankasından toplam 12.8 milyar dolar dış kaynak sağlanması öngörülmüştür. Programın temel amaçlarının, enflasyonu ortadan kaldırmak, kamu maliyesi hesaplarının güçlendirilmesi ve yıllardır Türkiye’nin büyüme potansiyeli önünde engel teşkil eden yapısal bozuklukların yok edilmesi olduğu ifade edilmiştir. Bu stand-by anlaşmasında diğer stand-by anlaşmalarında olduğu gibi enflasyon, büyüme, cari işlemler, Bütçe açıkları diğer maliye ve para politikalarına ilişkin sayısal hedefler verilmektedir. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı (GEGP)’nin amacı kur rejiminin terk edilmesi nedeniyle ortaya çıkan güven bunalımı ve istikrarsızlığı süratle ortadan kaldırmak ve ekonominin yeniden yapılandırılmasına yönelik altyapıyı oluşturmaktır. Bu temel ilkeler çerçevesinde dalgalı kur sistemi içinde enflasyonla mücadeleyi sürdürmeyi, bankacılık sektöründeki yeniden yapılandırmayı, kamu finansman dengesini güçlendirmeyi ve etkinlik ve şeffaflığı artırıcı yapısal değişimleri gerçekleştirmeyi hedeflemiştir.¹¹²

¹¹² Muhammet AKDİŞ, *Para Teorisi ve Politikası*, Beta Basım A.Ş., 1999, s.374

1980 sonrası uygulanan istikrar programları ile ve 1994, 2000 yıllarında yaşanan krizlerle Türk Bankacılık Sisteminde önemli bir yapısal dönüşüm yaşanmıştır.

3.3.FİNANSAL LİBERALİZASYON VE IMF İLİŞKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

1980'li yılların sonundan itibaren gelişmiş ülkelerden gelişmekte olan ülkelere çok yüksek miktarlarda sermaye akımı olmuştur. Sermaye girişleri gelişme arzusu içinde olan gelişmekte olan ülkelerde büyümeyi desteklemiştir. IMF bu amaçla 1990 ortalarında Kuruluş anlaşmasının ilgili maddesini değiştirerek sermaye hareketlerinin liberalizasyonunu da IMF hedeflerinden biri haline getirmiştir. İç finansal liberalizasyon, bir ekonomide ulusal para cinsinden; dış liberalizasyon ise döviz cinsinden borç alacak ilişkileri ile varlık tutma kararlarına ilişkin fiyat ve miktar kısıtlamalarının kaldırılması veya yumuşatılması işlemidir. 1980'li yılların başlarından 1990 yıllarına kadar uzanan dönemde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler, mali sistemlerini serbestleştirmek amacıyla bir dizi reformlar yapmışlardır. Bunların en önemlileri, faiz oranlarını serbest bırakılarak kredi tavanlarının kaldırılması, bankaların Merkez Bankasında tutmak zorunda oldukları mevduat munzam karşılık oranlarının indirilmesi ya da tamamen kaldırılması, bankacılık sektörünün hem yabancı hem de yerleşiklere açılması, sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesidir. Bu tür politikalar genel olarak finansal serbestleşme politikaları olarak adlandırılmışlardır. Bu politikalar McKinnon (1973) ve Shaw(1973)'ın öncülüğünde temeli atılan ve daha sonra Kapur, Galbis ve Mathieson gibi ekonomistlerce geliştirilen finansal serbestleşme teorisine dayanmaktadır. Bu iktisatçılara göre finansal serbestleşme politikalarının esas amacı ekonomik büyümeyi hızlandırmaktır. Bu da iki şekilde gerçekleşir.¹¹³

Birinci olarak, faiz oranlarının serbest bırakılmasıyla birlikte ekonomide tasarruflar artar ve kişilerin gelirlerinin büyük bir kısmını finansal aktif biçiminde tutmaya başlarlar. Finansal aktif stokunun artması likidite ihtiyacının azalmasına yol açar ve yatırımlar için gerekli kredilerin bulunmasını kolaylaştırır. Faiz oranlarının

¹¹³ Bülent GÜLOĞLU&Ender ALTUNOĞLU,Finansal Serbestleşme Politikaları ve Finansal Krizler:Latin Amerika,Meksika,Asya ve Türkiye Krizleri,İÜSiy.Bil.Fak.Der.,No:27,2002,s.210

artması müteşebbislerin yatırım talebini bir miktar olumsuz etkilese de, ekonomide ödünç verilebilir fonların miktarı artacağından yatırımlar ve dolayısıyla ekonomik büyüme artar. Ancak, mevduat faiz oranı, sermayenin marjinal verimlilik oranını aşmamalıdır. Eğer aşarsa girişimciler yatırım yapmak yerine faiz geliri elde etmeyi tercih ederler.

İkinci olarak finansal serbestleşmeyle birlikte yatırımların finansmanı için, iç ve dış kredi bulma olanakları artar. Mevcut bankacılık sistemi yatırılabılır kaynakların sadece bir kısmını yatırıma dönüştürse bile , tasarrufların yatırımlara kanalize edilmesinde büyük rol oynar. Finansal araçlar, gerçekleşme ihtimali yüksek yatırım projelerini bulup finanse ettiği sürece, bankacılık sisteminin gelişmesi ve rekabetin artmasıyla birlikte çoğalan ve daha verimli hale gelen aracı kurum faaliyetleri, getirisi çok yüksek projelerin finansman bulmasını sağlar.

Gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler, IMF'nin de öncülüğüyle finansal sistemini yeniden yapılandırmak için birtakım reformlar yapmıştır. Reformların birinci aşamasını 1980'lerden başlayan ve 1990'lı yıllara kadar devam eden dönem oluşturmaktadır .Bu dönemde birçok ülke mali piyasalarla ilgili finansal baskı döneminden kalma yasaları kaldırmış ya da yeniden düzenlemiştir. Finansal serbestleşme döneminde faiz sınırlamaları kaldırılmış, kredi politikaları değiştirilmiş, bankacılık sektörüne giriş çıkışı serbest hale getirilecek düzenlemeler yapılmış, yabancı sermaye hareketlerine getirilen kısıtlamalar kaldırılmış ve menkul kıymetler borsaları kurulmuş ya da bu borsaların daha aktif hale gelmesini teşvik eden politikalar yürürlüğe koyulmuştur.

1990'lı yıllardan itibaren başlayan ve günümüze dek süregelen finansal reformların ikinci aşamasında, ekonomide daha çok yapısal düzenlemelere yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Bu düzenlemelerin temel amaçları, makroekonomik istikrarı sağlamak, kredi piyasasında yanlış seçim (adverse selection) ve ahlaki tehlike (moral hazard) gibi asimetrik bilgiden kaynaklanan kaynaklanan aksaklıkları gidermek için finansal kurumlara yönelik etkin bir denetleme ve gözetleme mekanizması kurmak, bankacılık sektöründe rekabeti sağlamak, ulusal kredi piyasası ile uluslararası kredi piyasaları arasındaki kopuklukları gidermek ve menkul kıymet borsalarının dünya borsalarıyla entegrasyonu sağlamak olmuştur.

Tablo 3.3. Ülkelerin Daha Liberal Bir Rejime Geçiş Tarihleri

	İç Finansal Liberalizasyon	Dış Finansal Liberalizasyon
Endonezya	1983	1985
Malezya	1978-85,1987	1987
Filipinler	1981	1992
Kore	1991	1991
Tayland	1989	1991
Arjantin	1977-82,1987,1991	1977-82,1991
Brezilya	1976-79,1989	1984
Şili	1974-81,1984	1979
Meksika	1988	1985
Uruguay	1976	1974
Venezuela	1991-94,1996	1989-94,1996
Türkiye	1980-82,1987	1989

Kaynak: Ural,Mert,Liberalizasyon Dönemlerinde Mali Piyasalardaki Kırılganlığın Oluşturduğu Krizler,Dokuz Eylül Üniversitesi,İktisat AnaBilim Dalı Doktora Tezi,2003,s.7

Modern finansal teoriye göre finansal liberalizasyonu uygulama aşamasında ülkenin makroekonomik istikrarının olduğu (SM) ya da makroekonomik istikrarın olmadığı (UM) ve etkin banka denetim ve regülasyonun olduğu (AS) ya da olmadığı (IS) durumlara göre çeşitli politika stratejileri geliştirilebilir.¹¹⁴ Bu durumu aşağıdaki tablodan da görebiliriz.

¹¹⁴ Villanueva,Delano&Mirakhor,Abbas ,a.g.m. ,s.510

Tablo 3.4. Makroekonomik ve Finansal Politikalarda Tavsiye Edilen Politika Sıralaması

Ülkelerin Başlangıç Durumları				
Politika Sıralaması	UM/IS	UM/AS	SM/IS	SM/AS
Aşama 1	Faiz oranlarını regüle ederken ekonomi istikrara kavuşturmalı ve banka gözetimini güçlendirmelidir	Banka gözetimindeki etkinliği korumalı ve ekonomiyi istikrara kavuştururken aşamalı olarak faiz oranlarını liberalize etmelidir	Ekonomik istikrarı korumalı,gözetimi artırırken geçici olarak faiz oranlarını regüle etmelidir.	Ekonomik istikrar ve etkin banka gözetimini korumalıdır. Hemen faiz oranlarını liberalize edebilir.
Aşama 2	Faiz oranlarını liberalleştir	Faiz oranlarını liberalleştir	Faiz oranlarını liberalleştir	

Kaynak: Villanueva,Delano&Mirakhor,Abbas ,Strategies for Financial Reforms,IMF Staff Papers,Vol.37,1990,s.520

Birçok ülke makroekonomik koşullarının uygun olup olmadığını irdelemeden uluslararası finansal kuruluşların da teşvikiyle tasarrufları artırmak, yabancı yatırımları çekmek ve sermayenin daha etkin kullanılmasını sağlamak amacıyla finansal liberalizasyon uygulamaya başladılar. Makroekonomik ortamın istikrarsız, banka gözetim ve denetiminin yetersiz olduğu ortamda finansal liberalizasyona gidilirse bankacılık sistemi daha fazla risk taşımaya başlar. Kredi ve mevduat faiz oranları yüksek ve riskli seviyelerde olur; ahlaki tehlike (moral hazard) problemi daha güçlü ortaya çıkar.¹¹⁵

¹¹⁵ Agenor, Pierre-Richard&J. Montiel,Peter, a.g.m. ,s.420

Türkiye Hükümeti, 24 Ocak 1980 kararlarıyla hem kısa dönemde enflasyonu düşürmeyi hem de uzun dönemde ekonomiyi aşamalı olarak serbestleştirmeyi hedeflemeye yönelik bir dizi önlemler alınca, Türkiye ekonomisi de hızlı bir dışa açılma sürecine girmiştir. Bir yanda Mayıs 1981'den başlayarak döviz kurlarının oluşumunda daha esnek bir kur oluşum sistemine doğru ilerlenirken, diğer yandan da 1980-82 döneminde alınan bir dizi kararlar iç finansal liberalizasyona başlanmış; ancak hukuksal altyapı zayıflıklarının da etkisiyle bu süreç "bankerle krizi" diye adlandırılan büyük bir kriz ile ciddi yara almıştır. Haziran 1984 ve Ağustos 1989'da alınan iktisat politikası kararlarıyla, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının bankalarda döviz tevdiat hesabı açtırabilmelerine imkan tanımak da dahil olmak üzere köklü dış finansal liberalizasyon önlemleri yürürlüğe koyulmuştur.¹¹⁶ 1987 Ocak ayından itibaren banka dışında bazı kuruluşlara (döviz büroları) döviz alım satım işlemi yapma yetkisi tanınmıştır. 1988 yılında Merkez Bankası bünyesinde döviz ve efektif borsaları açılmıştır. 1989 yılında çıkartılan 32 sayılı karar ile menkul kıymet ve diğer sermaye piyasası araçlarının yurt dışından alımı satımı, yurt dışından kredi temini serbestleştirildi. 1990 yılında da IMF'ye başvurarak para fon sözleşmesinin VIII.madde statüsüne geçtiğini bildirmiş, böylece TL konvertibl para olarak tescil edilmiştir.¹¹⁷

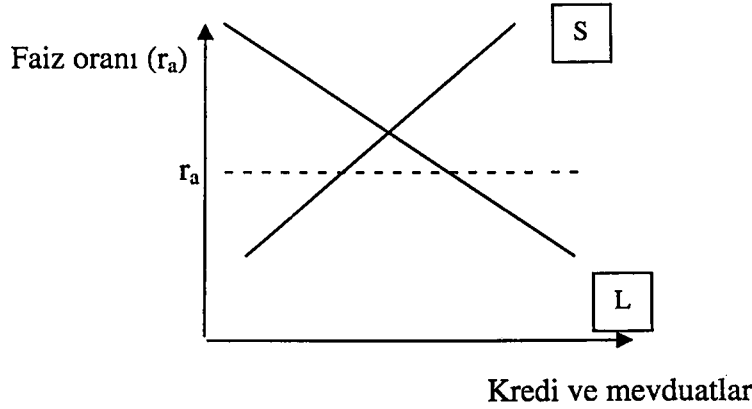
Türkiye'de finansal liberalizasyon ile sağlanması beklenen amaç da yatırımlarda dışlama etkisi yaratmadan kamu açıklarının finanse edilmesi; yatırımlarda ve yatırım imkanı olan fonlarda artış yaratmasıydı.¹¹⁸

¹¹⁶ Aykut KİBRİTÇİOĞLU, a.g.e., s.3

¹¹⁷ Halil SEYİDOĞLU, Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları, Az gelişmiş ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri, www.google.com, s.146

¹¹⁸ BALASUBRAMANYAM V. N. & Subidey TOGAN, The Economy of Turkey since Liberalization, 2000, s.68

Şekil 3.2. Banka Kredilerindeki Dengesizlik. r_a seviyesindeki faiz tavanının kaldırılması, tasarrufların (S) artmasına ve dolayısıyla da bankaların kredi hacminin (L) artmasına neden olur.

Şekilde de görüldüğü üzere faizlere uygulanan r_a seviyesindeki tavan mevduat ve kredi hacmini sınırlamaktadır. Eğer tavan kaldırılırsa kredi ve mevduat piyasası daha büyük miktarda devreye girecektir. Tabii, burada faiz oranlarının artmasıyla tasarrufun yastık altı, ya da altın gibi verimliliği düşük ürünlere gitmediği varsayılır. Bu durumda ülkede yatırımların artması beklenir. Bu durum Türkiye’de gerçekleşmemiştir. Bunun en önemli nedeni ise devletin borçlanma ihtiyacı ve aracılık hizmetlerinin yüksek maliyetli olmasından dolayı tasarrufların kayıt dışına çıkmasıdır.

Sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle yerli tasarrufların yetersiz kaldığı durumlarda yabancı tasarrufların yerli yatırımlar ve büyüme için önemli bir kaynak oluşturacağı savı gelişmekte olan ülkeler için geçerli olmamıştır. Çünkü gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik politikaları güçlü, sağlıklı, gerçekçi ve sorunları önleyici nitelik taşımamaktadır. Aynı zamanda, finansal sistemdeki denetim ve derinlik yeterli değildir.¹¹⁹

Türkiye, Tabloda görülen UM/IS politika kategorisinde olmasına rağmen uygulamış olduğu yapısal uyum programı ile serbest piyasa ekonomisine geçtikten kısa süre sonra finansal liberalizasyon uygulamıştır. Bankacılık sistemindeki

¹¹⁹ Sevgi GEREK, Finansal Küreselleşme ve Türkiye, AÜ, 1999, s.50

maliyetsiz tam mevduat sigorta sistemi, asimetrik bilgi ahlak tehlike problemini yaratmış; sistemde etkin denetim ve gözetimin olmaması da finansal sistemin krize girmesine yol açmıştır.

3.4.TÜRK BANKACILIK SİSTEMİ

Finansal kesim, genel olarak, finansal piyasalar ve finansal araçlardan meydana gelen ve kaynaklarını birey ve firmaların fon fazlaları, diğer bir deyişle tasarruflarının oluşturduğu mekanizma şeklinde tanımlanabilir. Tasarrufların yatırımlara aktarılması işlevinin gerçekleştirildiği finansal kesim, katılımcılar, menkul kıymetler, piyasalar ve ticari düzenleme ve kurallardan oluşmaktadır.¹²⁰

Finans sistemi bir ekonomik yapının en önemli bileşeni ve alt sistemidir. Bundan ötürü finans sistemi ile genel ekonomik sistem arasında karşılıklı bir etkileşim söz konusudur. Dolayısıyla Türk Finans Sistemini, Türk Ekonomisinin genel yapısı içinde değerlendirmek gerekir.¹²¹ Son dönemde banka dışı mali kuruluşların sayısında artış olmasına rağmen, toplam mali varlık stoklarının yarısından fazlası bankacılık kesimine aittir. Ayrıca, banka dışı mali kesimin büyük bir bölümü, mevcut bankaların yan kuruluşudur.¹²²

Genel olarak Türk Mali Sistemi, parasal aracı kuruluşlar (ticaret bankaları, Merkez Bankası, ihtisas bankaları) parasal olmayan aracı kuruluşlar (sigorta ortaklıkları, vakıflar, kredi kooperatifleri) ve menkul kıymetler piyasasından oluşmaktadır.¹²³ Günümüz Türk Mali Sistemi 24 Ocak 1980 kararları sonrasında piyasa ekonomisine geçişle birlikte, çeşitli mali aracı kurumların (Özel Finans Kurumları, Yetkili Müesseseler vb) faaliyete geçmesi ve diğer alt piyasaların organize bir yapıya kavuşturulması nedeniyle, yeniden yapılanma sürecine girmiştir.¹²⁴ Türk Mali Sistemin kurumsal yapısı aşağıdaki gibi gösterilebilir.

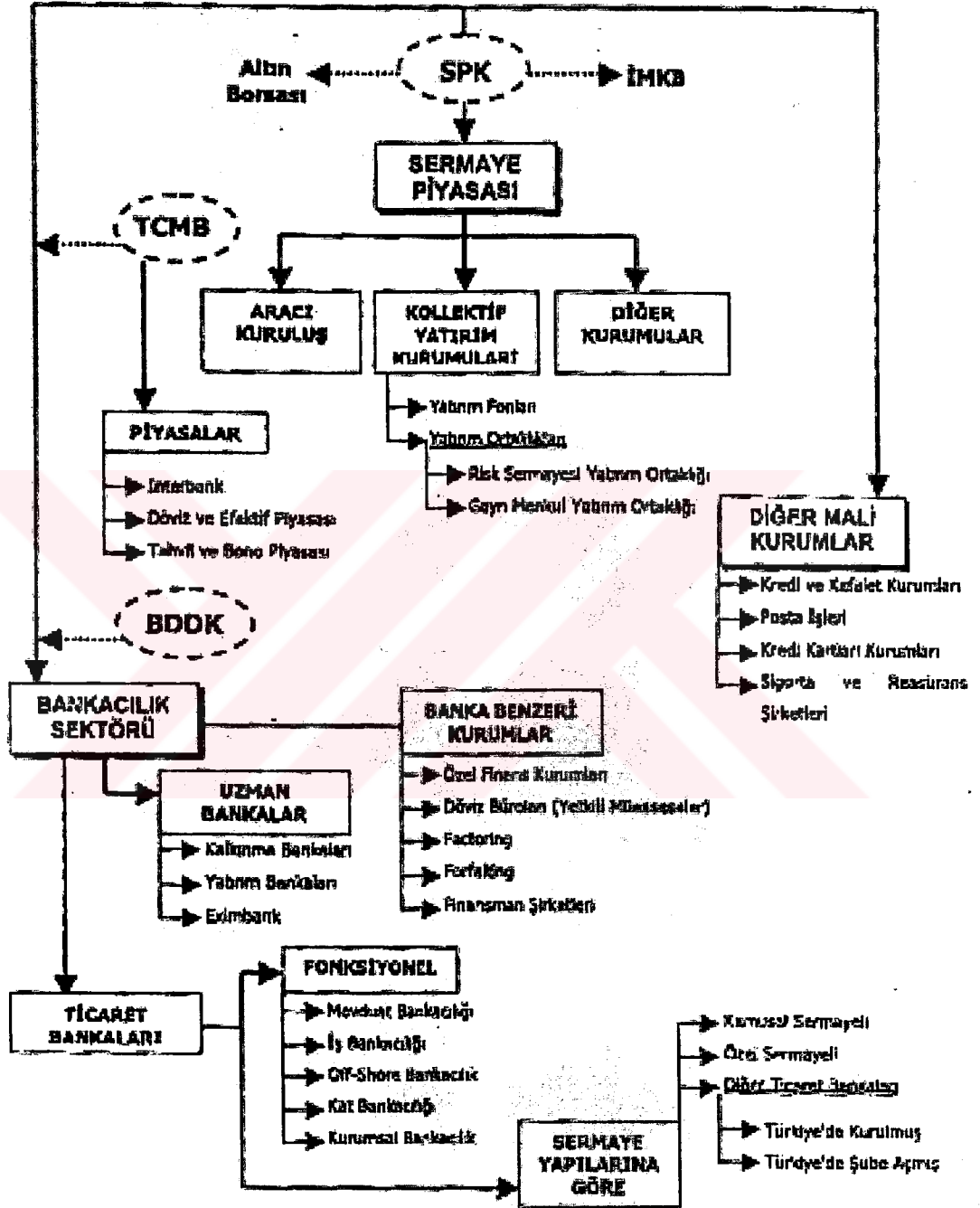
¹²⁰ Sumru BAKAN, *Türk Bankacılık Kesiminin Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri*, VII. Ulusal Finans Sempozyumu Bildirileri, 2003, s.507

¹²¹ K. Batu TUNAY, & T. Mustafa UZUNER, a.g.e., s.283

¹²² Sevim AKDEMİR, *Türkiye’de Finansal Sektör Reform Çalışmaları: Bir değerlendirme*, 2002, s.150

¹²³ Tuncay ARTUN, *Türkiye’de Bankacılık*, Tekin Yayınevi, Ankara, 1983, s.25

¹²⁴ Mert URAL, a.g.e., s.57

Kaynak : Adil KORUYAN, Para ve Sermaye Piyasaları, Basılmamış Ders Notu, İzmir, Ekim 2002.

Şekil 3.3.Türk Mali Sistemi

Türkiye’de Batı ülkelerindeki gibi, banka dışı mali araçların gelişmiş olmaması ve sermaye piyasasının henüz gelişme aşamasında olması nedeniyle, bankalar; mali sistemin temelini oluşturmakta, ekonominin işleyişi, halkın tasarruflarının toplanması ve kullanım alanlarına dağıtılması açısından önemli rol oynamaktadırlar. Türkiye’de mali kaynakların çok büyük bir bölümü bankalar tarafından toplanmakta ve kullanılmaktadır. Yurt dışı kaynakların da önemli bir kısmı bankalar aracılığı ile sağlanmaktadır. Mali sistem içerisinde bu kadar önemli bir yeri olan bankacılık sektörünün sorunsuz bir şekilde işlemesi, etkin gözetimi ve denetimi güçlü bir ekonomik yapının en önemli unsurlarından biridir.¹²⁵ Bankacılıkta gözetim ve denetim işlevinin temel amacı mali sistemde istikrarı ve güveni temin etmek ve böylece ödünç alan ve ödünç verenlerin maruz kalacakları riskleri mümkün olan en düşük düzeye indirmektir. Böylece otorite bir yandan sağlıklı bir ekonomik büyümenin en temel kaynağı olan mali tasarrufların etkin olarak kullanılmasını bir yandan da bu kaynakların korunmasını sağlamaya çalışır.

Türk Bankacılık Sistemi, merkezinde Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası olan, karma ekonomi düzeni içinde ve bu düzene uygun yapıda faaliyet gösteren bir sistemdir.¹²⁶ Bankacılığın tarihi gelişimi para kavramındaki gelişmeyle paralellik gösterir. Paranın fonksiyonları arttıkça bankacılık gelişme göstererek, günümüzdeki modern bankacılık aşamasına ulaşmıştır. Ülkemizde bankacılık Avrupa ülkelerine göre daha yavaş gelişmiştir. Bunun önemli nedenleri; Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki Türklerin daha çok askerlik ve yöneticilik gibi işlerle uğraşmalarının yanında; Batı Avrupa’da gerçekleştirilen Sanayi Devrimine ayak uyduramamasıdır. Günümüzde Türk Bankaları, bankacılık tekniği ve yetişmiş eleman otomasyon gibi kriterler göz önüne alındığında Avrupa ülkelerindeki bankalarla rekabet edebilecek güçtedir.¹²⁷

¹²⁵ Oğuz YILDIRIM, *Türk Bankacılık Sisteminin Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Temel Riskler*, Dış Ticaret Dergisi, 2004,s.35

¹²⁶ Mert URAL,a.g.e.,s.58

¹²⁷ Mehmet TAKAN,*Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim*,2001,s.5

1980 öncesinde “bankacılıkta riskler nedir?” diye sorduğumuzda; likidite riski ve kredi riski olduğunu görüyoruz. Fakat 1980 öncesi dönemde enflasyon düşük ve faiz oranları negatif olduğundan , kredi riski bile azdır.Daha sonraki dönemde ise bu riskler artmış ve bu risklerin bu risklerin yanına bankaların döviz pozisyonu tutmalarıyla bağlantılı kur riski ve faiz riski eklenmiştir. Tüketici kredileriyle faizin sabitlendiği enstrümanlar kullanılmaya başlanmış ve aktifte bu kez kamu kağıtları gibi başka enstrümanlar girmiş, pasifte bu sefer vade uyumsuzluğu ortaya çıkmış, faiz riski önem kazanmaya başlamıştır. Bankaların dışa açılmasıyla piyasalarla ilişkiler de değişmiş, piyasa riski farklı ortamlarda ortaya çıkmıştır.¹²⁸

Türk bankacılık sisteminin belli başlı sorunları; sistemin holding veya grupların yönetiminde olması , bankaların denetim ve gözetiminin etkin şekilde yapılamaması, faaliyetlerinin önemli bir bölümünü kamu finansmanı oluşturmakta, özkaynakları yetersiz kalmakta, mali tabloları yeterince şeffaf olmaması sıralanabilir.¹²⁹

Sektörde, öncelikle güven bunalımının çözülmesi için problemleri bankaların sistemin dışına alınması gerekir. Sektörün verimliliğini artırmak için rekabeti artırmak ve konsantrasyonu dağıtmak gerekir. Kamu bankalarının ağırlığını özelleştirme ya da kapatma yolu ile azaltılması, anlaşmalı karşılıklı kredileri kısıtlanması, sektörün yabancı sermayeye açılması, sermaye tabalarının yükseltilmesi, aktif kalitesinin yükseltilmesi, özellikle de kredilerde risk yönetiminin iyi yapılması öncelikle yapılması gerekli işler arasındadır. Bu amaçla IMF'nin yanı sıra Dünya Bankasından da kredi alınmıştır.

Teorik olarak yüksek enflasyonun yaşandığı bir ekonomide, en fazla etkilenen sektörlerin başında finans sektörü gelmektedir. 1980 sonrası dönemde yüksek enflasyon reel faizlerin gözlenmesini zorlaştırdığından sermayenin fiyatlandırılmasında zorluklar yaşanmaktadır. 1980-99 dönemi değerlendirildiğinde; finansal araçların yönetsel olarak iki ayrı yaklaşımdan birini ya da bunların makul bir bileşimini benimsemiş oldukları gözlenir.¹³⁰ Bazı finansal araçlar enflasyon belirsizliği karşısında en uygun hareket tarzının riskten olabildiğince kaçmak ve

¹²⁸ O EMİRDAĞ, *Bankalar Kanununda Son Değişikliklerin Değerlendirilmesi*, Bankacılar Dergisi, Sayı37, s.114-115

¹²⁹ İlker PARASIZ, *Para ve Banka*, TC Anadolu Üniversitesi Yayınları,2000

¹³⁰ K.Batu TUNAY & Mustafa T.UZUNER, *Türk Finans Sisteminin Ekonomik Analizi*,2001,s.279

enflasyonun olası zararlarından korunmayı; bazı finansal araçlar ise enflasyon belirsizliğinden doğan riskleri performanslarını artırmakta bir araç kullanmayı, saldırgan bir tutumu benimsemişlerdir.

Bu dönemde enflasyonun getirdiği en büyük zararlardan birisi fonların sistem dışına kaçması olmuştur. Sistemden sızıntıları önlemenin yolu da fonlara ödenen bedeli sunulan getiriye arttırmaktır. Bunun yanı sıra yüksek enflasyon tüm firmalar gibi finansal araçların da enflasyon muhasebesi uygulanmaması nedeniyle mali durumlarını takip edememesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra enflasyona bağlı olarak finansal araçların sermaye yapısı erozyona uğramıştır.

Mali piyasaların serbestleşmesi ve derinleşmesine yönelik düzenlemelerle Türk Bankacılık sektöründeki yapısal dönüşümünün başlangıçtaki en önemli özelliği, faiz oranının piyasada belirlenmesi ile bu faiz oranının uzun yıllardan sonra reel olarak pozitif bir faiz oranı olmasıdır. 24 Ocak kararları ile sektöre yönelik ikinci amaç kamusal sermayeli bankaların ağırlığını azaltmak uzun dönemde ise bu bankaları özelleştirmektir. 24 Ocak kararları finansal liberalleşmenin altyapısını hazırlamıştır. Haziran 1980'de faiz oranları serbest bırakıldı. Temmuz 1980'de daha sonra 3182 sayılı bankalar kanununa dönüşecek olan 70 sayılı kanun hükmünde kararname kabul edildi ve bankacılık sektörüne yeni bankaların girişi kolaylaştırıldı. Bu sürecin ardından bankacılık sistemine, uluslararası piyasalara açılmasının yolunu açan 30 ve 32 sayılı kararlar alındı.¹³¹ 1985 yılında 3182 sayılı Bankalar Kanunu ile; uluslararası denetim ve gözetim sistemi, uluslararası bankacılık standartları sisteme tanıtılmış, tek düzen hesap planı uygulaması getirilmiş, bilançolar dış denetime tabi tutulmuş, mevduat sigorta fonu kurulmuş ve donuk kredilere daha gerçekçi karşılık uygulanması getirilmiştir. İnterbank piyasası kurulmuştur. Türkiye'de yerleşik kişilere döviz tutma ve döviz mevduatı açma izni verilmiştir. Merkez Bankası, 1987 yılında açık piyasa işlemlerine başlamıştır. 1988 yılında döviz piyasası kurulmuştur. 1989 yılında döviz işlemleri ve sermaye hareketleri serbest bırakılmıştır. 1990 yılında TL'nin konvertibilitesi ilan edilmiştir. Yurtdışında yerleşik kişilere Türkiye'de menkul kıymet yatırımı yapma, TL ve döviz mevduatı açma izni verilmiştir. 1990 yılında, Merkez Bankası öngörülebilirliğin artması ve mali

¹³¹ Çolak, Ömer Faruk, **Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri**, Gazi Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, s.2

piyasalardaki belirsizliklerin azaltılmasına yönelik olarak para programını tanıtmış ve uygulamasını başlatmıştır. 1992 yılında, elektronik fon transfer sistemine işlerlik kazandırılmıştır.

Ekonomide serbest piyasa mekanizmasının işlerlik kazanması ve mali piyasaların serbestleşmesine yönelik düzenlemeler yapılması, bankacılık sistemi üzerinde önemli etkiler yapmıştır. Sektöre yeni yerli/yabancı bankaların girişine izin verilmesi ve mevduat/kredi faiz oranlarının serbest bırakılması sonucu sektörde rekabet artmıştır. Artan rekabet, klasik mevduat bankacılığı yerine, bankaların hem kaynak hem de plasman çeşitliliğinin arttığı bir bankacılığın benimsenmesine neden olmuştur. Bu dönemde banka fonlarının bir bölümü sermaye piyasası işlemleri, devlet iç borçlanma senetleri ve hazine bonoları alımı, ve döviz işlemlerinde kullanılmıştır. Banka müşterilerine tüketici kredileri, kredi kartları, döviz tevdiat hesabı, leasing, factoring, forfaiting, swap, forward, future, option, otomatik vezne makineleri, satış noktası terminalleri gibi yeni ürün ve hizmetler sunulmuş, bilgisayar sistemleri ve diğer teknolojik yeniliklerden yararlanılması ve personel eğitimine önem verilmesi sonucu sektörde verimlilik artmıştır.

Döviz işlemlerinde ve sermaye hareketlerinde serbestleşmeye gidilmesi sonucu yurtdışından borçlanma ile sağlanan fonlar bankalar için mevduat yanında önemi artan bir kaynak haline gelmiştir. 1990'lı yıllarda, döviz tevdiat hesaplarında toplanan mevduatın toplam mevduata oranı büyük ölçüde artmıştır. Bu artışın en önemli nedeni, yaşanan "sürekli yüksek-enflasyon" ortamının bir sonucu olarak ortaya çıkan "yerli paranın yabancı paralarla ikamesi" olgusu olmuştur.

Bu dönemde, uygulanan serbest faiz ve esnek döviz kuru politikaları, ihracatın özendirilmesi, ithalatın serbest bırakılması, yeni bankaların kurulmasına izin verilmesi, bankalar arası Türk Lirası ve döviz piyasalarının kurulması, ve bilgisayar ve iletişim teknolojisinde yaşanan gelişmeler sonucu, toptancı bankacılık yapan az şubeli küçük ve orta ölçekteki banka sayısı artmış, büyük ölçekteki özel bankaların pazar paylarında ise gerilemeler olmuştur. Türk bankaları, yurtdışında banka kurarak veya şube açarak dışa açılmaya başlamışlardır. Toptancı bankalar, büyük ölçüde dış ticaretin finansmanını sağlanması, leasing, factoring, forfaiting, menkul kıymet ihracında aracılık ve kısa vadeli kredi işlemlerine ağırlık vermişler, ve uluslararası mali piyasalardan finansmanı arttırmışlardır.

Daha önceki dönemlerde olduğu gibi bu dönemde de yüksek düzeylerde kamu sektörü finansman açıklarının yaşanması sonucu, özellikle 1989 yılından sonra ekonomide “yüksek faiz, yüksek enflasyon” dönemine girilmiştir. Hızla büyüyen bütçe açıklarının önemli bölümünün iç borçlanma yoluyla karşılanması mali kaynaklara olan kamu talebinin artmasına neden olmuştur. Bu arada sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesine rağmen iç talep artışına dayalı enflasyonist politikalar ödemeler dengesi üzerinde çok ciddi baskılar oluşturmuş, bu baskılar reel faizlerin yükselmesine yol açmıştır. Makro dengesizliklerin giderilmesine yönelik doğru politikaların uygulamaya geçirilememesi bağlı olarak beklentiler kötüleşmiş ve belirsizlik artmıştır. Makro ekonomide kaybolan disiplin mali sektörün faaliyetine ve denetimine de yansımıştır.

1989-1999 döneminde bankacılık sisteminin etkinliği ve gelişimini analiz etmek istersek literatürde bu anlamda iki yaklaşım vardır: Ürün Yaklaşımı¹³² ve Kurum Yaklaşımı¹³³. İlk olan operasyonel etkinliği (şube sayısı, personel , hesap sayısı vb) ölçmek amacıyla fiziksel büyüklüklere bakar. İkincisi ise bankanın finansal işlemlerdeki etkinliğini (mevduat ü kredi, sigorta portföy gelirleri vb) ölçmek amacıyla parasal büyüklüklere bakar. İkinci yaklaşımda hem teknik hem de ölçek etkinlikleri parametrik (Non-parametric Data Envelopment Analsis ,DEA) ve parametrik olmayan (the Parametric Stochastic Frontier Approach,SFA)ölçüm metotları ile analiz edilebilir. Türkiye’de her ikisi de kullanılarak analizler yapılmıştır. Parametrik olmayan yöntemde ise en çok DEA analizi kullanılır. Türkiye deki bankaların 1989-1999 dönemindeki performansını ölçmek için yapılan analizde ağırlıklandırılmış çıktılar ağırlıklandırılmış girdilere bölünerek DEA indeksi oluşturulur. Bu indeks oluşturulurken şu matematiksel formülasyon kullanılmıştır.¹³⁴

¹³² An BERGER & HUMPREY, “Efficiency of Financial Institutions”, **European Journal of Operational Research**, 1997; s.98

¹³³ YEH OJ, “The Application of Data envelopment analysis in conjunction financial ratios for bank performance evaluation”, **European Journal of Operational Research**, 1996; s.47

¹³⁴ Charnes A, COOPER, W.Rhodese, “Measuring the efficiency of the decision making units”, **European Journal of Official Research**, 1978; s.2

Amaç Fonksiyon:

$$S_F = \text{Max} \left(\frac{\sum_{r=1}^p u_r Y_{Rf}}{\sum_{i=1}^m v_i X_{if}} \right)$$

Kısıt

$$\left(\frac{\sum_{r=1}^p u_r Y_{rj}}{\sum_{i=1}^m v_i X_{ij}} \right) \sum_{r=1}^p u_r = 1 \quad j:1, \dots, n$$

$u_r, v_i \geq \varepsilon$ (ε yeteri kadar küçük pozitif bir sayı)

Bu bağlamda i tane farklı girdi kullanarak, r tane farklı çıktı üreten N tane bankanın Banka F 'e göre göreceli etkinliği ölçülmeye çalışılmaktadır. Göreceli etkinliği ölçen S_F temel olarak alınan F bankasının ağırlıklandırılmış çıktısının ağırlıklandırılmış girdisine oranıdır. Tabii ki bu anlamda temel olarak banka değiştirildiğinde etkinlik oranları da değişir.

Türkiye'deki ticari bankaların yıldan yıla değişen etkinliğini analiz etmek için 587 gözlem kullanılmıştır. Kullanılan değişkenler:

Girdi için:

- i. Personel harcamaları/ Gelir kazandırıcı aktifler
- ii. Toplam harcamalar/Toplam Gelirler

Çıktı için:

- i. Gelir Kazandırıcı Aktifler /Toplam Aktifler
- ii. Hissesenetlerinin Getirisi+ Kar /Toplam Pasifler
- iii. Hisse Senetlerinin ortalama getirisi

Bu çalışmada negatif gözlemler dışarıda bırakılmıştır. Bu durumda DEA indeksi %25-%45 arasında değişmektedir. Bütün bankalar düşünüldüğünde bu performansın düşük olduğunu gösterir.

Tablo 3.5.Türk Bankalarının DEA İndeksi

	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99
Ticari Bnk	0,28	0,28	0,34	0,37	0,40	0,41	0,33	0,32	0,32	0,28	0,29
Özel Bnk	0,24	0,25	0,34	0,39	0,44	0,39	0,34	0,32	0,29	0,24	0,24
Büyük ölçek	0,22	0,21	0,21	0,20	0,23	0,25	0,24	0,29	0,32	0,30	0,30
Orta Ölçek	0,21	0,22	0,28	0,34	0,47	0,29	0,35	0,33	0,26	0,26	0,26
Küçük ölçek	0,27	0,27	0,41	0,44	0,47	0,44	0,36	0,31	0,31	0,22	0,21
Kamu Bnk	0,29	0,23	0,21	0,23	0,27	0,33	0,18	0,21	0,20	0,15	0,13
Yabancı Bnk	0,33	0,35	0,37	0,38	0,37	0,49	0,34	0,35	0,40	0,38	0,41

Kaynak:www.tbb.org.tr

Tabloda da görüldüğü üzere sermaye hareketlerinin liberalleştiği 1989 tarihinden ekonomik krizin patlak verdiği 1994 yılına kadar DEA indeksinde artış trendi devam etmiştir. 1994 ekonomik krizi bu hareketi ters yöne çevirmiştir. Bu durum 1999 yılına kadar devam eder. Tablodan da görüldüğü üzere kamu bankaları özel ve yabancı bankalara kıyasla daha düşük performans göstermektedir.

Bankacılık sektöründe denetim ve gözetim yetkisine sahip olan Hazine Müsteşarlığı ve TCMB, 1994 krizi sürecinde tasarruf mevduatının tamamını sigorta kapsamına almıştır. Tasarruf Mevduatı ve Sigorta Fonuna yönelik yapılan düzenleme, 1994 krizini aşmada önemli bir işlev yüklenmesine karşın, 1998-1999, 2000 – 2001 finansal depremlerinde krizin oluşumunun nedenleri arasında kalmıştır. 18 Haziran 1999’da yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar Kanunu, bankacılık sektörünü rekabete açmayı, bankacılık sektörüne ilişkin kabul edilen uluslararası kriterleri Türk Bankacılık sektörüne taşımayı ve bankacılık sektörünün şeffaflaşmasını sağlamasını hedeflemiştir. Bankacılık kesimi uyumlaştırma

çalışmalarından başta geleni 1999 yılında yürürlüğe giren 4389 sayılı Bankalar yasası ile bu yasada bazı değişiklikler yapan 4491 sayılı yasanın yürürlüğe girmesi olmuştur.Söz konusu yasa çerçevesinde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu(BDDK) kurulmuş, banka kurma ve şube açmada gerekli asgari sermaye koşulu başta olmak üzere bankacılığın denetim ve gözetim mekanizması adı geçen kuruluşa bırakılmıştır.BDDK'nın temel misyonu; bankaların ve özel finans kurumlarının piyasa disiplini içerisinde sağlıklı, etkin ve dünya ölçeğinde rekabet edebilir bir yapıda işleyişi için uygun ortamı yaratmak ve bu sayede ülkenin uzun vadeli ekonomik büyümesine ve istikrarına katkıda bulunmaktır. Bu misyon çerçevesinde geliştirdiği temel ilkeler; kamu bankalarının sektör üzerindeki rekabeti bozucu etkilerinin ortadan kaldırılması, bankaların sermaye yapılarının güçlendirilmesi, grup bankacılığı ve mali olmayan faaliyetlerinin en aza indirilmesi, bankaların düzenli ve güvenilir bir şekilde çalışmasını tehlikeye sokabilecek uygulamaların ortadan kaldırılması, bankacılık kesimini etkileyecek sorunların sistemik riske dönüşmesini önleyecek erken uyarı ve müdahale sistemini geliştirilmesi, kanunun bilgilendirilmesi amacıyla yeterli, anlaşılır ve doğru bilginin zamanında piyasaya aktarılması, muhasebe ve raporlama sisteminde uluslararası standartlara erişilmesi, sektörün risklere karşı etkinliğini artırmak amacıyla iç denetim ve risk yönetim sistemlerinin geliştirilmesi, mevduat sigorta sisteminin piyasa disiplinini bozucu etkileri ile tasarruf sahiplerinin haklarının korunması arasındaki dengenin sağlanması vb. dile getirilebilir.¹³⁵ Yasanın böyle bir yapılanmaya gitmesindeki amaç, sisteme yönelik politik müdahaleleri en aza indirmektir.¹³⁶

1994 krizinde üç bankanın faaliyetine son verilmiştir. Türkiye'nin uluslararası kredi notu çok hızla düşmüştür. Gelişmeler bankaların yurtdışından borçlanmalarını da olumsuz yönde etkilemiştir.

¹³⁵ Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu,Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Genişleme Raporu,2002,s.7

¹³⁶ Çolak, Ömer Faruk,Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri,Gazi Üniversitesi,İİBF,İktisat Bölümü,s.2

Tablo 3.6. Türk Bankacılık Konsolide Bilançosundaki Gelişme 1989-1999

	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99
Bnk Say.	51	55	59	66	67	67	68	69	72	75	81
Kam Ban. Payı	0.43	0.43	0.5	0.42	0.39	0.4	0.38	0.38	0.35	0.35	0.35
Özel Ban Payı	0.45	0.46	0.48	0.48	0.51	0.5	0.52	0.53	0.55	0.56	0.49
Ybn. Ban. Payı	0.02	0.03	0.03	0.03	0.03	0.02	0.03	0.03	0.05	0.04	0.05
Aktf Büy. Mia \$	47	58	58	65	73	53	67	83	95	118	134

Kaynak: Mercan&Reisman&Yolalan&Emel, The Effect of scale and mode of ownership on the financial performance of the Turkish Banking Sector, 2003

Tablodan da görüldüğü üzere 1990lı yıllarda banka sahipliğinin profili çok derinden değişmiştir. Devlet bankalarının sektördeki payı özel ve yabancı bankalara kıyasla düşmüştür. Bankacılık sisteminin büyüklüğü özellikle 1995 yılından sonra daha da artmıştır. Bu dönemde bilançoların mali yapısı değişmiştir. Toplam aktifler içindeki kredinin payı düşmüş, hazine bonolarının payı yükselmiştir. Repo hacmi de bu dönemde çok artmıştır. Bu dönemde borçlanma ihtiyacı artmıştır.¹³⁷ Bankacılık sistemindeki serbestleşmenin sonucunda bankalar rahatlıkla dışarıdan kaynak bulmaya başlamış; bilançolarındaki döviz türünden sorumlulukları dövizli varlıklarını krizde yara alabilecek ölçüde geçmiştir.

90'larda banka kurmanın aşırı derecede kolaylaştırılması sonucu bankalar hızla çoğalmış, sayıları Kasım krizi öncesi 80'ye bulmuştur. Bankaların önemli bir

¹³⁷ Muhammet MERCAN&Arnold REİSMAN&Reha YOLALAN&Ahmet Burak EMEL ,a.g.e.,s.189

kısmı küçük, sermayesi yetersiz ve kurucusunun iştirak veya üretimini finanse etmek amacıyla kurulmuş bankalardı. Sınırsız mevduat güvencesi nedeniyle risk unsuru ortadan kalktığından, sağlıksız olmalarına karşın, piyasanın üzerinde faiz vererek mevduat ve repo cezbedebiliyorlardı. Bunların bazıları sermayelerinin kat kat üzerinde kamu kağıdı taşıyordu. 1999 yılında uygulanan istikrar programı sonucu 2000 yılında iç borçlanmada ortalama vade 15 aya uzamıştı. Sonuçta özellikle zayıf bankalar vade uyumsuzluğu nedeniyle aşırı derecede faiz riski taşıyor hale gelmişti. Banka aktiflerinin içinde menkul değer portföyünün payı artarken özel sektöre verilen kredilerin payı düşüyordu.¹³⁸ Türkiye’de faaliyet gösteren bankaların sayısı 1980 liberalleşme döneminden sonra 1990’lı yıllara kadar hızla artmıştır. Bu gelişimi aşağıdaki tablodan da görebiliriz.

---

¹³⁸ Nur KEYDER, Türkiye’de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Programları, İşletme ve Finans Dergisi, Haziran 2001, s39

Tablo 3.7. Türkiye’de Faaliyet Gösteren Bankalar(1980-2002)

Yıllar	Kamu	Özel	Fon	Yabancı	Ticaret Bankaları Toplam	Kalkınma ve Yatırım Bankaları	Genel Toplam
1980	12	24	-	4	40	3	43
1981	12	24	-	6	42	3	45
1982	12	24	-	9	45	3	48
1983	13	19	-	10	42	3	45
1984	12	19	-	13	44	3	47
1985	12	20	-	15	47	3	50
1986	8	24	-	17	49	6	55
1987	9	24	-	17	50	6	56
1988	8	25	-	19	52	8	60
1989	8	24	-	21	53	9	62
1990	8	25	-	23	56	10	66
1991	8	26	-	21	55	10	65
1992	6	31	-	20	57	12	69
1993	6	32	-	20	58	12	70
1994	6	29	-	20	55	12	67
1995	5	32	-	18	55	13	68
1996	5	33	-	18	56	13	69
1997	5	36	-	18	59	13	72
1998	4	38	-	18	60	15	75
1999	4	31	8	19	62	19	81
2000	4	28	11	18	61	18	79
2001	3	22	6	15	46	15	61
2002	3	20	2	15	40	14	54

Kaynak: Ural,Mert,Liberalizasyon Dönemlerinde Mali Piyasalardaki Kırılganlığın Oluşturduğu Krizler,Dokuz Eylül Üniversitesi,İktisat AnaBilim Dalı Doktora Tezi,2003,S.50

1995 yılından sonra ekonomideki hızlı toparlanma tüm sektörleri olduğu gibi bankacılık sisteminin büyümesini olumlu yönde etkilemiştir. Yüksek reel faizler TL cinsinden yatırım araçlarını cazip hale getirmiş, para ikamesi yavaşlamış, ancak tersine dönmemiştir. Kapanan döviz pozisyonları yeniden açılmış, daha yüksek maliyetli olmakla birlikte yurtdışı borçlanma başlamıştır. Bununla birlikte yatırımcıların talebi çok kısa vadeli mali araçlara yoğunlaşmıştır. Yurtdışından sağlanan borçlanmaya vergi getirilmiş, TL ve yabancı borçlanma üzerindeki parasal yükler arttırılmıştır. Bu gelişmeler repo ve vadeli döviz işlemlerinin hızla büyümesine neden olmuştur. Bankacılık sektöründe vadesiz mevduat ve vadeli mevduatın büyük bölümü günlük vadeli ve çok yüksek faizli yüksek faizli repoya yönelmiştir. Gayri nakdi krediler üzerinden açık pozisyonlar büyümüştür. Para ve mali yüklerin maliyetler üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle kaynakların bir bölümü kıyı bankalarına yönelmiştir.

Türk Bankacılık Sisteminin diğer özelliği oligopolistik piyasa yapısına sahip olması, diğer bir deyişle, göreceli olarak büyük ölçekli bankaların kontrolü altında olmasıdır. Her banka kontrol edebileceği piyasa yapısını bilmekte, ve her bankanın karlılığı rakip bankaların piyasayı etkileyebilme güçleri ile ters orantılı olmaktadır.

Tablo 3.8. Türk Bankacılık Kesiminde Yoğunlaşma Oranları

	1998	1999	2000	2001	2002
İlk Beş Banka					
Toplam Aktif	44	46	48	56	58
Toplam Mevduat	49	50	51	55	61
Toplam Krediler	40	42	42	49	55
İlk On Banka					
Toplam Aktif	68	68	69	80	81
Toplam Mevduat	73	69	72	81	86
Toplam Krediler	73	73	71	80	74

Kaynak: Türkiye Bankalar Birliği, 2002

Bankacılık sisteminin oligopolistik piyasa yapısına sahip olmasının bir sonucu olarak ilk beş ve ilk on banka itibariyle yoğunlaşma oranları incelendiğinde, sektöre az sayıda bankanın egemen olduğu görülmektedir. Tabloda da görüldüğü ilk beş ve ilk on bankanın toplam aktif, toplam mevduat ve toplam kredi içindeki payının yıllar içersinde genel olarak artış eğiliminde olduğu, 2002 yılı verilerine göre de ilk beş bankanın toplam aktif, toplam mevduat ve toplam kredi payının sırasıyla %58, %61, ve %55 olarak gerçekleştiği, ilk on bankanın söz konusu verilerinin %81, %86 ve %74 gibi önemli değerlere ulaştığı görülmektedir.

Diğer yandan, banka gruplarına göre 2002 itibariyle aktif toplamlarında gerileme görülmektedir. Bu gerilemenin nedenleri olarak, Fon'a alınan bankaların bilanço büyüklüklerinin sistem dışına çıkması, yatırım aracı olarak kamu kağıtları ve fonların ağırlığının artması en önemli nedendir.

Tablo 3.9.Türk Bankacılık Kesimi Aktif Toplamları

	TrilyonTL	Milyon Dolar	Yüzde Değişim
Kamu Bankaları	67.831	41.367	-4
Özel Bankalar	119.471	72.860	1
Fondaki Bankalar	9.310	5.678	-14
Yabancı Bankalar	6.624	40.40	-2
Mevd.Kab.Etmeyen Bankalar	9.438	5.758	-5
Genel Toplam	212.675	129.700	-2

Kaynak:Türkiye Bankalar Birliği,2003

Mali piyasalarda daralmanın sürmesine rağmen kamunun kaynak talebi azaltılamamış, tersine arttırılmıştır. Bu artışın piyasalar üzerine yarattığı baskının hafifletilmesi amacıyla kısa dönemli geçici tedbirler alınarak mali piyasalar tedirgin edilmeye devam edilmiştir. 1996 yılında kamu ortak hesabı uygulaması, enflasyona endekli borçlanma, dövizli borçlanma, bedelsiz ithalat, hızlı avans kullanımı artan kamu borçlanma gereksiniminin faizler yükseltilmeden karşılanmasına yönelik başlıca uygulamalar olmuştur.

1998 yılının ikinci yarısından itibaren IMF ile bir izleme anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmada, temel makro sorunlara çözüm getirileceği, mali sektörde denetime yönelik düzenlemelerin arttırılacağı ve vergi taslağının yasalaşacağı belirtilmiştir. Anlaşmanın hemen akabinde bankaların vadeli işlemlerine ve açık pozisyonlarına sınırlama getirilmiştir. Ancak, özellikle vadeli döviz işlemlerine getirilen sınırlama yabancı yatırımcılar tarafından piyasanın likiditesini azalttığı gerekçesiyle büyük bir tedirginlikle karşılanmıştır. Yurtiçi bankalar yeni getirilen yükümlülüklerle uymak üzere açık pozisyonlarının kapatılması çabası içine girmişlerdir. Merkez Bankası'nın döviz yoluyla yaratılan paranın sınırlandırılması ve enflasyon düşüşüne katkıda bulunulması amacıyla kısa vadeli faiz oranlarını düşürmesinin de etkisiyle yavaş da olsa dövize yeniden talep başlamıştır. Hemen ardından sermaye gelirlerinin vergilendirilmesi ile ilgili değişiklik, geçici vergi uygulaması ve bankalar arası işlemlere getirilen stopaj mali piyasalar açısından çok ciddi bir şok olarak algılanmış, güven zedelenmiştir. Yabancı yatırımcıların, Rusya'da yaşanan krizin de etkisiyle, mali piyasaların dışına çıkmaya başladığı bir ortamda yurtiçi yatırımcılar artan risk karşısında tercihlerini değiştirmeye başlamışlardır. Bir yandan piyasaları daraltan uygulamalar hayata geçirilirken diğer yandan erken seçim açıklamaları ve kamunun kaynak talebinin artacağı yönünde seçim ekonomisi uygulamalarına ilişkin belirtiler nedeniyle arz talep dengesinin bozulmaya başladığı bir döneme girilmiştir. Bekleyişlerin yeniden değiştiği bir ortamda tercihlerdeki değişme fiyatlara yansımış faiz oranları hızla yükselmiştir. Bu durum mali sistemi kısa bir aradan sonra yeniden son derece istikrarsız bir ortama sokmuştur.

Seçimlerden sonra yeni hükümet ekonomide önceliği enflasyonun düşürülmesine vermiş bütçe disiplini benimsenmiştir. Yurtdışı borçlanmanın arttırılması amacıyla IMF ile bir anlaşma zemini bulunmaya çalışılmıştır. Piyasaların beklentilerini olumlu yönde etkilemek üzere temel makro sorunların çözümü konusunda bir takvim hazırlanmıştır. Bu arada kamu ürünlerine yüksek oranlı ayarlamalar yapılmış ve dolaylı vergiler arttırılmıştır. Hazine ile Merkez Bankası arasında piyasalarda belirsizliği azaltacak bir protokol uygulamaya konulmuştur. Hazine, borçlanma programı açıklamış, bütçe hedefleri kamuoyuna duyurulmuş ve

ek bütçe istenmeyeceği vurgulanmıştır. Hazine Merkez Bankası'ndan avans kullanımını durdurmuştur. Kaynak talebi mali piyasalara dönmüştür. Faiz oranlarında kısa süreli bir yükselişin ardından Hazine'nin programını kararlılıkla sürdürdüğünün görülmesi ve borçlanma gereksiniminin azalmaya başlamasıyla birlikte TL finansal araçlara olan talep artmış, piyasalarda istikrar bozulmadan faizler hızla gerilemiştir. Asya'da başlayan ve tüm mali piyasaları olumsuz yönde etkileyen krize ve Körfezde yaşanan gerginliğe rağmen yurtdışı ve yurtiçi yatırımcıların beklentilerindeki iyileşme döviz rezervlerinin yükselmesine neden olmuştur. Bu arada kurdaki artışın 1\$ ve 0.77 euro üzerinden belli bir artış bandında belirlenmesi nedeniyle bankaların açık pozisyonları büyümüş, kısa vadeli faiz oranlarının azalmasına bağlı olarak repo mevduata dönmeye başlamıştır.

1999 Eylül sonunda alına bir kararla ticari bankaların döviz net genel pozisyon sınırı, daha çok bilinen adıyla açık pozisyon sınırı sermayenin %20'sine indirilmiştir. Anılan sınırı aşan bankalar Haziran 2000 sonuna kadar TCMB'ye %8 munzam karşılık yatırmak zorundaydılar. Bu tarihten sonra munzam karşılık oranı %100'e çıkarılmıştır. Ancak 2000 Haziran Ayı sonrasında, TCMB kaynaklı açıklamalarda açık pozisyonun 2.1 milyar doların çok üzerine çıktığı belirtilmektedir. 2000 Eylül ayı sonunda bilanço döviz pozisyonu değer olarak 20.95 milyar dolara, oran olarak %205'e ulaşmıştır. Açık pozisyon oranı olması gerekenin 10 misli olmuştur. Bankalar Yasa'ya rağmen döviz borçlarının riskini döviz forward kontratlarıyla karşıladıklarını söyleyip bu kontratları da bilanço dışı nazım hesaplardan rapor etmişlerdir. Ancak anlaşılmıştır ki, bu forward kontratları yerli veya holding firmalarıyla yapmışlar ve gerçekte döviz borçlarının ancak çok küçük bir bölümünü karşılayabilmişlerdir. Bankaların önemli döviz riski taşıdıkları özellikle dış borç veren yabancı kuruluşlarca da bilinmektedir.¹³⁹ Bu durumda 2000 Kasım ayında bankacılık sektöründe başlayan likidite krizi 2001 Şubat ayında makroekonomik krize dönüşmüş ve uygulanan istikrar programının sona ermesine neden olmuştur.

1999 yılında IMF ile uygulanan istikrar programında, banka sisteminin denetiminde yaşanan zafiyetler nedeniyle sağlıklı bir yapılanma

¹³⁹ Ercan UYGUR, "Krizden Krize Türkiye:2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri", 2001, Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni, No:2001/1, s.18

gerçekleştirilememiş, tersine mali bünye sorunları daha da büyümüştür. Hızla artan kamu kesimi borçlanma gereği ve bütçenin finansmanında kamu bankaları kaynaklarının kullanılması bu süreci hızlandırmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde banka sistemi çok ciddi bir sistemik riske maruz kalmış, banka sisteminin yeniden yapılandırılması, bankaların mali bünye sorunlarının çözülmesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu amaçla Bankalar Kanunu'nda radikal değişiklikler yapılmış, bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesine ve denetimine yeni bir yaklaşım getirilmiştir.

BDDK, bankaların döviz cinsinden açık pozisyonlarını kapatabilmek için yeni düzenlemeler getirmeye, açık pozisyona ilişkin rasyoların yasal sınırlar içinde kalmasını sağlamak için Eylül 2001'den itibaren bankaların yurtdışı şube ve temsilciliklerin yabancı denetim kurumları ile işbirliği içinde yerinde denetimler yapmaya başlamıştır. BDDK, Ağustos 2001'de dolaylı kredi limitlerinin yerine getirilmesi için bankalarla anlaşmıştır. Repo işlemlerinin 1 Ocak 2002 tarihinde bilanço içine alınmasına karar vermiştir. Bankaların iç denetim ve risk yönetimi sistemi oluşturmalarının sağlanması için yönetmelik düzenlenmiştir. Yönetmeliğin 1 Ocak 2002 tarihinde bankalarca uygulanacağı belirtilmektedir.¹⁴⁰

2000 yılında yaşanan finansal krizden sonra uygulamaya koyulan Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı, doksanlı yıllarda yaşanan krizlerin temel nedenleri olarak; sürdürülemez iç borç dinamiğini ve mali sistemdeki sağlıksız yapılanmayı vurgulamaktadır. GEGP'nin 45.V maddesinde bankaların yurt dışından borçlanması neticesinde oluşan yükümlülüklerine yönelik olarak ilan edilen garanti uygulamalarına devam edeceği vurgulanmaktadır. Bu güvencenin varlığı bankacılık kesiminin sıcak para girişleri aracılığıyla denetimsiz dış borçlanmasının en önemli unsurlardan birini oluşturmakta ve finansal kırılganlığı artırmaktadır. Böylece bankacılık kesiminde ahlaki tehlikeye yol açan uygulamalar sürmektedir. IMF ve Dünya Bankası'ndan 2001 yılı Mayıs-Aralık dönemi boyunca alınacak 15.7 milyar dolarlık dış kredilerin 9.6 milyar dolarlık bölümünün Hazine'nin iç borçlanması için kullanılacağı bildirilirken TCMB Başkanının açıklamalarına göre, bu kaynak kamu ve fon bankalarının operasyonunun başarısı için ve iç borç stokunun sürdürülebilirliği amacıyla kullanılmıştır. Dolayısıyla, GEGP çerçevesinde

¹⁴⁰ Sevim AKDEMİR, Türkiye'de Finansal Sektör Reform Çalışmaları: Bir değerlendirme, 2002, s.160

sağlanacak dış kaynak , bir stratejik tercih olarak doğrudan doğruya bankacılık kesimine aktarılmıştır. TMSF'ye devredilmiş bankalara 2001 yılı içinde 8 milyar dolar artı 4.3 katrilyon TL devlet iç borçlanma senedi verilmesi planlanmaktadır. Görev zararı taşıyan kamu bankalarının açıklarını kapatmak için verilecek DİBS tutarı ise 25.8 katrilyon TL'dir.¹⁴¹

2000 yılı enflasyonu düşürme programı ve sonrasında uygulanmaya başlanan 2001 yılı Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı çerçevesinde bankacılık sektörünün daha etkin ve rekabetçi yapıda faaliyet göstermesine olanak sağlamak üzere yapılan reformların önemli bir bölümü Bankalar Kanununda ve bankacılık sektörünün yapısal sorunlarının çözümü ve yasal altyapısının uluslararası standartlara uyumunun sağlanmasına yönelik düzenleyici reformlar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir.¹⁴²

Bankacılık sektörünün içine girdiği krize yönelik olarak TCMB, BDDK ve Hazine Müsteşarlığının koyduğu teşhisler şunlardır¹⁴³ :

- Banka sayısının fazla olması,
- Kamu Bankalarının üzerinde taşıdıkları görev zararları,
- Bankaların sermaye yetersizliği altında çalışması,
- Kredi plasman politikalarındaki yanlışlıklar

Sonuç olarak; 1980 sonrası oluşan dönemde Türk Bankacılık sisteminin ortak özellikleri şu şekilde sıralanabilir:

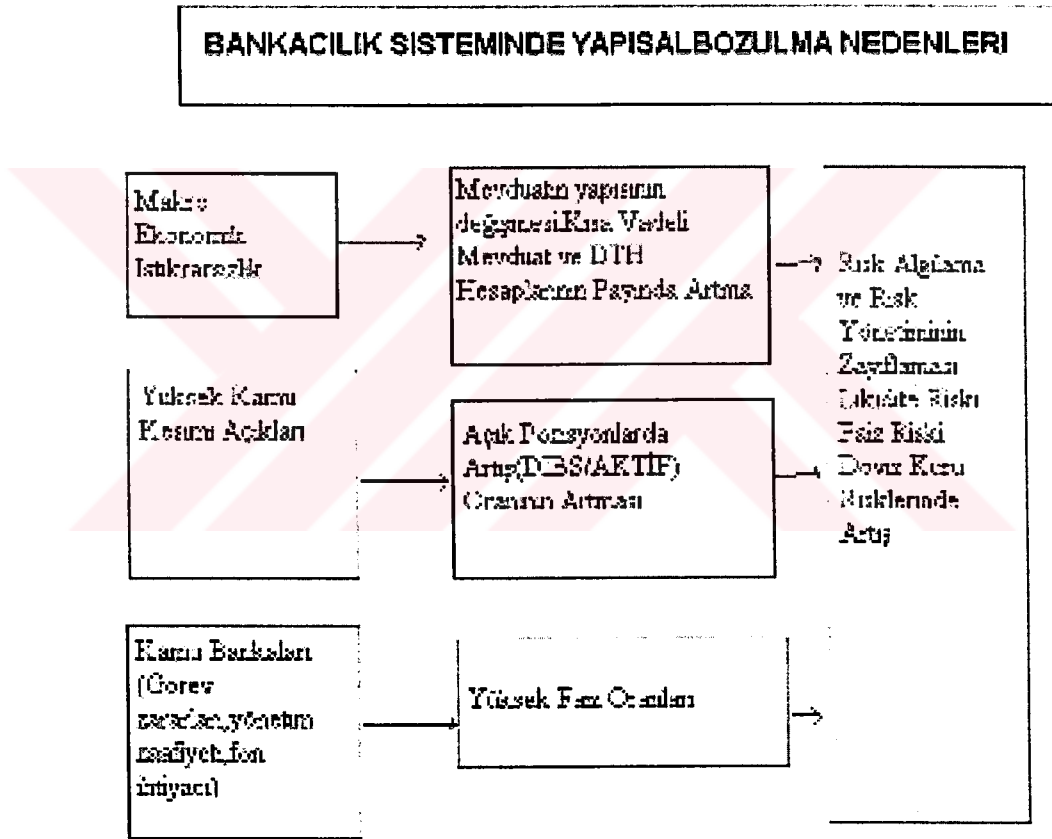
- Aktif toplamının, toplam mevduat ve kullanılan kredilerin %45-50'sine beş banka sahiptir. Yoğunlaşma oranının yüksek olması nedeniyle az sayıdaki banka sektörde belirleyici konumda olmaktadır.
- Uluslararası büyüklükler dikkate alındığında, Türk bankalarının ölçekleri çok küçüktür. Bu nedenle rekabet gücü de oldukça zayıftır.
- Grup Bankacılığı hakimdir. Bu durum fonların verimli ve rasyonel kullanımını engellemekte, aktif kalitesini bozmaktadır.

¹⁴¹ Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu ,Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı üzerine Değerlendirmeler,Mülkiye,CiltXXV,s.22

¹⁴² TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu,Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler,2001,s.4

¹⁴³ Çolak, Ömer Faruk,Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri,Gazi Üniversitesi,İİBF,İktisat Bölümü,s.11

-Kamu bankalarının piyasada hakim bir paya sahip olması ve devlet güvencesi altında kolay fon elde etmeleri rekabeti olumsuz yönde etkilemekte, görev zararları ise bütçeye önemli yükler getirmektedir.

Sistemin yaşadığı sorunları şu şekilde tanımlayabiliriz. Öncelikli sorunlar özkaynak yetersizliği, ekonomik ve siyasal istikrarsızlık, kamu ağırlığı, aktif kalitesi ve ölçek küçüklüğüdür. Daha sonra yetersiz finansal derinlik, risk yönetiminin etkin olmaması öne çıkıyor. Son olarak da hukuki alt yapı yetersizliği, ürün yetersizliği, likidite sorunları göze çarpmaktadır. Aynı zamanda ülkenin içinde bulunduğu makroekonomik sorunlar enflasyon, faiz ve kurun aşırı dalgalanma göstermesi, kamu finansman açığının artması ve bunun bankalardan sağlanan fonla kapatılması, yurtiçi

tasarrufların yetersizliği de sistemin yapısal bozukluklarının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu nedenle sistemin yeniden yapılandırılması yönünde adımlar atılmıştır.

3.5.TÜRK BANKACILIK SİSTEMİNDEKİ YENİDEN YAPILANMA

Krizlere karşı hassas olan gelişmekte olan piyasalarda enflasyonu düşürmek ve istikrarlı bir büyüme sağlamak için bankacılık sisteminde yeniden yapılanması zorunlu hale gelmiştir. Bankacılık sektörü birçok ülkede finansal hizmetler sektörünün büyük bir parçasını oluşturuyor. Finansal piyasalarda, kurumlar ve araçlar bazında bankacılık sektörün ağırlığı önemli boyutlara ulaşıyor. Bankalar ekonomik birimlerden fon toplayıp, bunları yine ekonomik birimlere fon olarak aktarıyorlar. Bu nedenle bankaların en önemli rolü ve fonksiyonu finansal aracılık olarak ifade ediliyor. Öte yandan bankalar ekonomik birimlere ödeme hizmetleri sağlayan bir organizasyon da sunmaktadır. Bankaların her iki fonksiyonu dikkate alındığında, ekonomik yapı ve ilişkiler sisteminin bankacılık sektöründe ortaya çıkabilecek herhangi bir etkinsizlik türü veya eğilimi istikrarı önemli ölçüde etkilemektedir.¹⁴⁴

Dünyada genel eğilimler ve 1980'den sonra yapılan ulusal düzenlemelerle Türk finans sisteminde yeni ürünlerin kullanılması gündeme gelmiştir.¹⁴⁵ Fakat enflasyonun getirdiği belirsizlik yeni finansal ürünlerin yaygınlaşmasını önlemiştir. Yeniden yapılanma sürecinin beklenen sonucu verebilmesi için mevcut durumun son derece açık ve doğru şekilde belirlenmesi gerekir. Bankacılık sektörü ile ekonominin diğer sektörleri arasında oldukça yüksek oranda bağlantılar vardır. Bu nedenle, yeniden yapılanma faaliyetlerinin başarısı sadece bankacılık sektörünü değil diğer sektörleri de yakından ilgilendirmektedir.¹⁴⁶

Türk Bankacılık sektörünü daha sağlıklı bir yapıya kavuşturmak için uygulanan yeniden yapılandırma;

¹⁴⁴ <http://www.makalem.com>, Yeniden Yapılanma Kaçınılmaz, Activeline, 2001,s.10

¹⁴⁵ Cafer KAPLAN, Finansal Yenilikler ve Piyasalar Üzerine Etkileri:Türkiye Örneği, MB, 1999, s.23

¹⁴⁶ <http://www.makalem.com>, Yeniden Yapılanma Kaçınılmaz, Activeline, 2001,

- Kamu bankalarının yeniden yapılandırılması ,
  - TMSF bünyesindeki bankaların en kısa sürede çözüme kavuşturulması ,
  - Yaşanan krizlerden olumsuz yönde etkilenen özel bankaların sağlıklı bir yapıya kavuşturulması ve
  - Bankacılık sektöründe denetim ve gözetimin etkinliğini artırılarak , sektörü daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesi ,
- olmak üzere dört temel unsura dayandırılmıştır.¹⁴⁷

3.5.1.Yeniden Yapılanmanın Teorik Altyapısı

Finansal regülasyon, regülatörün finansal ajanların kararlarına ve hareketlerine kendi sosyal amaç fonksiyonunu maksimize etmek için getirdiği kurallar ve kısıtlamalardır. Bu kural ve kısıtlamalar doğrultusunda seçilen regülasyon enstrümanlarını kullanarak amaç fonksiyonunu elde etmeye çalışır. Piyasa başarısızlıklarının kamu otoritelerinin düzenleyici kuralları ile önlenebileceğini iddia eden teori, orijinal adı ile “kamu yararı teorisi” (Public Interest Theory, PNA) ya da pozitif normatif analiz teorisidir. PNA'nın reel ekonomide oluşan piyasa başarısızlıklarının düzeltilmesi için regülasyon politikası önermesinde bulunması önemli eleştirilere uğrasa da, piyasa başarısızlıklarının finansal piyasalarda yarattığı sorunların yaygınlığı ve sosyal maliyetlerin yüksekliği nedeniyle bu alanda regülasyonu gerçekleştiren önemli bir argüman olmaya devam eder.¹⁴⁸

Bankacılık kesiminin yeniden yapılandırılması; bir ülkede meydana gelen banka iflaslarının toplam bankacılık sisteminin %20'sinden fazlasını etkilemesi üzerine bankacılık sektörüne olan güvenin tekrar sağlanması ve sektörün iyileşmesi amacıyla yapısal ve düzenleyici programların uygulamaya koyulması şeklinde tanımlanmaktadır. Bankacılık kesiminin yeniden yapılandırılmasında devlet tarafından uygulamaya konulan programlar; makroekonomik çözümler ile bankacılık

¹⁴⁷ BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu VII, 2003, s.55

¹⁴⁸ Turan&Gürkan YAY&Ensar YILMAZ, Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler, ITO, 2001, s.51

denetiminin artırılması ve yasal muhasebe ile düzenleyici çerçevenin geliştirilmesine yönelik çabalar içermektedir.¹⁴⁹

Türk Mali Sistemin doğrudan ya da dolaylı regülasyonundan 5 kamu kuruluşunun yetkili ve sorumlu olduğunu söyleyebiliriz. Merkez Bankası(TCMB), Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu(BDDK), Türkiye Bankalar Birliği (TBB), Hazine Müsteşarlığı ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK). Türkiye’de (özel finans kurumları hariç)bankacılık – dışı mali kesim olarak adlandırılan Finansal Kiralama, Faktoring ve Sigortacılık kuruluşları ile Finansman Şirketlerinin düzenleme ve denetimi, Hazine Müsteşarlığının yetki ve sorumluluğundadır. Mali sistemin bir diğer önemli ayağı olan sermaye piyasasının (IMKB, Altın Borsası, Vadeli İşlemler Piyasası) düzenleme, denetim ve gözetiminden ise Sermaye Piyasası Kurulu yetkili ve sorumludur.

Finansal ya da bankacılık krizlerinin yönetimi üç aşamalı bir süreç olarak tanımlanabilir:¹⁵⁰

- Paniğin durdurulması ve finansal ödeme sisteminin kısa dönemde istikrarının sağlanması
- Finansal Kurumlar ve Finansal Sistemi kısa dönemde ve hızlı bir şekilde yeniden yapılandırılacak güvenilir bir stratejinin hazırlanması,
- Finansal stratejinin uygulanmasının denetimi ve sistemin normalleştirilmesi.

Aşağıdaki tabloda Finansal Sistemlerle ilgili düzenlemeleri getirmeye çalışan belli başlı uluslararası kurumlarla, yerleştirmeye çalıştıkları standartlar belirtilmiştir. Finansal sistemin 3 önemli ayağı, bankacılık, menkul kıymetler ve sigortacılık piyasalarının düzenlenmesi konusunda ayrı ayrı ve eşgüdümlü olarak çalışan bu kurumların ortak amacı sağlam, güvenli, ve etkin ulusal finansal sistemlerle, istikrarlı bir uluslararası finansal sistem oluşturmaktır. Tablodan da görüleceği üzere bu standartlar ikiye ayrılmaktadır: ¹⁵¹

¹⁴⁹ Pelin ATAMAN, **Sistemik Banka Yeniden Yapılandırılmasına Teorik Yaklaşım**, Bankacılar Dergisi, s.37,

¹⁵⁰ Stanley FİSCHER, **Financial Sector Crises Management**, IMF Speeches, 2001, s.35

¹⁵¹ Sundararajan, V. D. Marston ve R. Basu, **Financial System Standards and Financial Stability: The Case of the Basel Core Principles**, IMF, 2001, s.40

- Para ve finansal politikaları doğrudan etkileyen sağlam düzenleme ve denetleme yapıları oluşturmaya yönelik düzenleme ve sistem oluşturma standartlar,
- ve bunlara destek niteliğinde piyasa disiplini ön plana çıkaran şeffaflık-açık bilgi standartlarıdır.

Tablo 3.10. Finansal Sisteme İlişkin Uluslararası Standartlar

KURULUŞ	STANDARTLAR	
	ŞEFFAFLIK	DÜZENLEME
Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi		Etkin Bankacılık Gözetim ve Denetim Temel İlkeleri
Uluslar arası Sigorta Denetim Otoriteleri Birliği		Sigortacılık Gözetim ve Denetim İlkeleri
Uluslar arası Menkul Kıymet Komisyonları Örgütü		Menkul Kıymet Piyasalarının Düzenlenme Amaç ve İlkeleri
Ödeme Sistemleri Komitesi		Sistemik-Önemde Ödeme Sistemleri Temel İlkeleri
Birleşik Tartışma Grubu		Bankacılık, Menkul Değerler ve Sigortacılık Düzenlemelerindeki Tutarsızlıkları Giderme Finansal Sistemin Regülasyon İlkeleri
Uluslararası Para Fonu	Para ve Mali Politikalarda Şeffaflık İlkeleri, Kamu Maliyesi Şeffaflık İlkeleri, Veri Yayıma Standartı	
Finansal İstikrar Tartışma Grubu		Mali İstikrarla İlgili Standartların Uygulanmasını Sağlama
Dünya Bankası	Muhasebe ve hesap	İflas, şirket yönetimi, ilke

	standartları	tavsiyeleri
Birleşik WB-IMF Finansal Sektör Değerlendirme Programı	BCBS-IAIS-IOSCO-CPSS ile ilgili ilkelerle Para ve Finansal Politikalarına İlişkin şeffaflık ilkelerinin temel değerlendirme birimi	
Birleşmiş Milletler Ticaret Hukuku Komisyonu		İflas Ülke ve Tavsiyeleri
Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü		Şirket Yönetişim İlkeleri
Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu	40 Sayıda Uluslar arası Muhasebe Standartları	
Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi	30 Sayıda Uluslar arası Hesap Standartları	

Kaynak: Sundararajan, Marston, Basu, 2001;www.tbb.org.tr

1990'ların ikinci yarısında Asya, Latin Amerika ve Rusya krizleri ile uluslararası finansal sistemde görülen çalkantılar ve yaşanan telaş ulusal ve uluslararası düzeyde finansal sistemlerin izlenmesi konusunu ön plana çıkardı. Bu bağlamda Uluslararası Para Fonu'nun Finansal Sistemin İstikrarlılığının Değerlendirilmesi çalışmaları, Mayıs 1999'da IMF-DB Finansal Sektörel Değerlendirme Programı'na dönüşmüştür. Eylül 1999 ve Ocak 2000'de yapılan toplantılarda ulusal finansal sistemlerin sağlamlığı ya da kırılganlığının, ulusal ve uluslararası düzeyde izlenmesi ve kontrolü için gerekli verilerin saptanması standardize edilmesi ve toplanmasına ilişkin bir çerçeve benimsenmiştir.

Yeniden yapılanmanın sağlıklı bir temele oturtulabilmesinde, bu ihtiyaca yol açan nedenlerin, bankaların problemlili hale gelmesine yol açan faktörlerin ve zararların ortaya çıkış nedenlerinin detaylı analizi büyük önem taşıyor. Bu konuda yapılan araştırmalar konunun gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde farklı altyapısının olduğunu gösteriyor. Ortak payda kötü yönetim ve buna bağlı olarak aktif kalitesinin bozulması, ekonomi performansının kötüleşmesi, yasal çerçevede denetim ve yaptırım eksikliği ve mali ortam olarak ortaya çıkıyor.¹⁵²

¹⁵² <http://www.makalem.com>, Yeniden Yapılanma Kaçınılmaz, Acriveline, 2001

Dziobek ve Pazarbaşıoğlu'nun¹⁵³ makalesinde 4 gelişmiş,15 gelişmekte olan ve 5 tane serbest piyasa ekonomine geçiş sürecinde olan ülke ekonomilerinin yeniden yapılanma araçlarını ve etkinliklerini analiz etmiştir. Aşağıdaki tablo ülkelerin grup içindeki yüzdesel başarısını göstermektedir.

Tablo 3.11. Bankacılık Reformlarında Kullanılan Yeniden Yapılandırma Araçları ve Etkinlikleri

	Başarılı İyileşme (5ülke)	İlmlı İyileşme (7ülke)	Yavaş İyileşme (3 ülke)	Halen Süren Reformlar* (9 ülke)
Yapısal Tedbirler/Araçlar				
Merkez Bankasının Yeniden Yapılandırmadan tek sorumlu olması	20	57	100	89
Merkez Bankasının likidite desteği	40	86	100	100
Sorunlu Kredilerin temizlenmesi	100	86	67	56
Ödeyememe Durumundaki Bankaların Kapatılması	80	57	33	67
Ödeyememe Durumundaki Bankaların Birleştirilmesi	60	86	33	44
Özelleştirme	100	100	33	71
Kredileri İyileştirmeye	40	71	0	44

¹⁵³ Claudia DZİOBEK Ceyla PAZARBAŞIOĞLU, Lessons from Systemic Bank Restructuring: A survey of 24 countries, IMF Working Paper, 1997, s.20

Yönelik Yeniden Yapılandırma Girişimleri				
Kredileri İyileştirmeye yönelik yeniden yapılanma girişimleri	40	71	0	44
Yabancı Bankalarla Birleşme	20	29	0	22
Finansal tedbirler/araçlar				
Tahvillerin Kötü kredilerle değiştirilmesi	100	86	100	56
Yeni Sermaye Eklenmesi	60	57	33	44
Mudi Ağırlıklı Araçlar	60	57	67	44
Banka Sahipliği ve yönetime ilişkin piyasa teşvikleri	100	71	33	78
Kullanılan Ortalama Araç Sayısı	8	9	7	8

Kaynak: Dziobek vePazarbaşıoğlu,Lessons from Systemic Bank Restructuring:A survey of 24 countries,IMF Working Paper,1997,s.20

Yeniden yapılandırma sürecinde hangi yaklaşımın benimseneceği, büyük ölçüde bankanın veya sektörün problemlili hale gelmesine yol açan faktörlere ve bunların nispi önem ve ağırlıklarına göre değişiyor. Sorun; bankacılık işlemlerinin uygulama, izleme ve sonuçlandırılmasındaki aksaklıklardan kaynaklandığında

yeniden yapılanma operasyon odaklı oluyor. Öte yandan sorun; bankanın fon kaynak ve fon kullanım süreci ile gelir gider dengesindeki daha derin ve yapısal sorundan kaynaklanmakta ise, yeniden yapılanma mali bünyeye veya finansal yapıya ağırlık veriyor.¹⁵⁴

İlk yaklaşımda reorganizasyon ve reengineering türü düzenlemeler ön plana çıkıyor. Bankanın sahip olduğu imkan ve kaynakların daha etkin kullanımına yönelik olarak, fonların maliyetleme ve fiyatlandırılma süreçleri iyileştiriliyor, personel bazında yetkinlikler yeniden değerlendiriliyor. Bu çerçevede muhasebe ve raporlama sistemi iyileştiriliyor.

İkinci yaklaşımda ise aktif pasif yapısının yeniden şekillendirilmesine ağırlık veriliyor. Piyasa dinamiklerini etkilemeksizin uygulanan yeniden yapılandırmalar; hissedarların sermaye koyması, banka birleşmeleri ve satın almaları ve mevduat güvence sistemi uygulanmaksızın banka tasfiyesidir. Fakat sektörün devletin yoğun denetim ve gözetim altında olması ve sektörün kilit konumda olması tasfiye sürecinin uygulanmasını zorlaştırıyor. Eğer sorun kısmi ve geçici olarak algılanıyorsa finansal otoritenin uygun fiyatta likidite desteği, faiz marjlarının yükselmesine müdahale edilmemesi, rekabeti ve farklılaşmayı sağlayıcı yasal serbestlik (deregülasyon) yaygın olarak kullanılan yöntemler olarak ortaya çıkıyor. Eğer sorun kalıcı ve yapısal ise sorun tümüyle kamu yönetimine alınarak çözülme yoluna gidiliyor.

Hükümetlerin finansal işlemleri, finansal kurumları ve piyasaları neden düzenlediği ve gözetimde bulundurduğu konusu üzerinde düşünüldüğünde akla dört neden gelmektedir.¹⁵⁵ Bu nedenlerden birincisi finansal kurumların iflasların ve mali piyasalarda yaşanmış olan dengesizliklerin, sistemik riskleri artırmasını engellemek, ikincisi, finansal hizmetlerin müşterileri olan tasarruf sahiplerini ve yatırımcıları aşırı fiyatlardan ve mali kurumların fırsatçı yaklaşımlarından korumak, üçüncüsü, ekonominin belirli sektörlerine kredi tahsisatlarını temin etmek, politik gücün belli grupların elinde toplanmasını engellemek ve dördüncüsü, piyasa mekanizmasının etkinliğini sınırlandıran unsurları ortadan kaldırmak ve rekabet düzeyini artırmaktır.

¹⁵⁴ <http://www.makalem.com>, Yeniden Yapılanma Kaçınılmaz, Activeline, 2001

¹⁵⁵ Ali ALP, a.g.e, s.181

Tabloda hükümetlerin bu amaçlara ulaşmakta kullanmış olduğu araçları göstermektedir.¹⁵⁶

Tablo 3.12. Finansal Düzenlemelerin Amaçları ve Araçları

Araçlar	Sistemik Risk	Yatırımcıların Korunması	Farklı Sosyal Amaçlar	Piyasaların Etkinliğinin Artırılması
Antitrust Yasaları		*		*
Aktiflerle İlgili Sınırlamalar	*		*	
Sermaye Standartları	*	*		*
İnsider Tr. Gibi Menfaat Çtşm. İle ilgili Yasalar		*		
Kamu Aydınlatma Standartları ve Gereklikler	*	*		*
Piyasaya Giriş Sınırlamaları:				
-Coğrafi			*	
-Sunulan ürün	*		*	
Faiz Oranı Sınırlamaları			*	
Yatırım Koşulu			*	
Raporlama Koşulları			*	
Faiz ve Döviz Kontroller kaldırılması				*
Sermaye Harek. Serbestleştirilmesi				*
Yeni Finansal Araçların Kullanımı		*		*

¹⁵⁶ Herring, R.J & Litan, R.E., *Financial Regulation in the Global Economy*, Washington DC, 1995, s.80

Piyasaya Serbest Bırakılması	Girişlerin				*
---------------------------------	------------	--	--	--	---

Kaynak:Herring,R.J&Litan, R.E.,Financial Regulation in the Global Economy,Washington DC,1995,s.80

Kamu otoritelerinin mali piyasaları , mali kurumları ve mali araçları düzenlemekteki en önemli gerekçeleri mali piyasalarda yaşanacak olan krizlerin reel ekonomiye sıçrama ihtimalidir. Bir sektörde başlayan iflaslar bir ya da birden çok mali kurumun güç duruma düşmesine hatta iflasına kadar gidecektir. Eğer bu sorunlar, bankacılık ve ödemeler sisteminde krize yol açarsa söz konusu kriz reel ekonomiye de yansarak genel ekonomi, krizin boyutuna göre oldukça ciddi tahribatlar alabilir.

Programın bileşenleri ve uygulama sürecinin özellikleri bu açıdan büyük önem taşımaktadır. Bir finansal sistemin sağlıklı olup olmamasını tespiti yönelik göstergeler, o finansal sistemdeki tekil kurumların sağlıklı olup olmadığını gösteren verilerin bütüncül hale getirilmesi ile elde edilir. Bu amaçla kullanılan çerçeve CAMELS Çerçevesi olarak adlandırılır. Bu çerçeve bir mali kurumun altı önemli mali göstergesinin Sermaye Yeterliliği (Capital Adequacy), Aktif Kalitesi (Asset Quality), Yönetimde Sağlamlık (Management Soundness), Karlılık (Earnings), Likidite (Liquidity), Piyasa Riskine Duyarlılık (Sensitivity to market risk) baş harflerinden oluşur.¹⁵⁷ Yeniden yapılandırma programının en önemli bileşeni, bankacılık sektörünün yapısı ve problemlerinin boyutunun teşhisidir. Başarı için en önemli bileşen ise eylem planı olmaktadır. Sistemin veya bankaların yeniden yapılandırma sürecinde önemli bir diğer bileşen de sürekli izleme ve gözetimdir. Genel olarak, yeniden yapılandırma süreçlerinde devletin finansal desteği kaçınılmaz olmaktadır. Bir diğer konu yeniden yapılandırma sürecinde karşılaşılan maliyetin banka, devlet ve kamu arasında paylaşımıdır. Genelde bankalar ve lider kurumun katkılarıyla oluşan mevduat sigortası sağlayan bir kurum oluşturulur. Kalitesiz aktiflerin aktiflerin bağımsız bir kuruma aktarılması bankaların daha kısa sürede esas faaliyet alanlarına yönelmelerini kolaylaştırmaktadır.

¹⁵⁷ Turan&Gürkan YAY&Ensar YILMAZ, a.g.m.,s.55

3.5.2.Kamu Bankalarının Yeniden Yapılandırılması

Kamu Bankalarının yeniden yapılandırma öncesi görev zararlarının aktif toplamına oranı %50 seviyelerine çıkmıştır. Dolayısıyla bu bankaların görev zararları nedeniyle önemli bir sermaye açığı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle kamu bankalarının yeniden yapılandırılması zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

3.5.2.1.Finansal açıdan yeniden yapılandırma

Bu kapsamda görev zararı alacaklarının tasfiyesi, kısa vadeli yükümlülüklerinin azaltılması, kamu bankalarına sermaye desteği sağlanması, mevduat faizlerinin piyasa faizleri ile uyumlu hale getirilmesi ve kredi portföyünün etkin yönetimi alanlarında yoğunlaşmıştır.

2001 yılında 23 katrilyon lira tutarında özel tertip tahvil ihraç edilmiş ve Hazine'ye olan borç ve taahhuk eden faizleri ödenmiştir. Tekrar görev zararlarının oluşmasını engellemek amacıyla 2001 yılında yapılan düzenlemelerle kamu bankalarının ihtiyaç duyacağı kamu fonlarının bütçe koyulması yoluna gidilmiştir. Hazine'den alınmış olan özel tertip tahvil karşılığında TC Merkez Bankasına repo yapabilmesi nedeniyle 8.5 katrilyon olan özel bankalar ve banka dışı kesime ait olan kısa vadeli yükümlülükleri de sıfırlanmıştır. Sermaye yapılarının güçlendirilmesi amacıyla kaynak aktarımı yapılmıştır. 2000 yılında 2.9 katrilyon tutarındaki toplam ödenmiş sermaye 2003 yılında 3.4 katrilyona çıkmıştır. Aktarılan kaynak ve özkaynak artışları kamu bankalarının piyasa faizi üzerinde mevduat toplamalarının önüne geçmiştir. Bilançoların daha şeffaf hale gelmesi için sorunlu hale gelen krediler için gerekli karşılıklar ayrılmıştır. 2000 yılı sonunda 1.017 trilyon için 296 trilyon karşılık ayrılmışken; 2003 itibariyle 3.542 trilyon takipteki alacak için 3.175 trilyon karşılık ayrılmıştır.

Tablo 3.13. Kamu Bankalarına Görev Zararı Karşılığı İhrac Edilen Senetler(*) (TrilyonTL)

	Ziraat	Halk	Emlak	Toplam
2000 sonu itibariyle	2.034	863		2.897
2001 Ocak	2.333	2.167		4.500
Şubat		1.000		1.000
Mart	550	1.750		2.300
Nisan	4.500	1.750		6.250
Mayıs	4.730	4.130	45	8.905
2001 Toplamı	12.113	10.797	45	22.955
Genel Toplam	14.148	11.659	45	25.852

Kaynak:BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı, Mayıs-2001,

(*)Döviz cinsinden 3 Ocak 2001’de verilen 750 milyon dolarlık kağıtlar ihrac tarihindeki Merkez Bankası alış kuruna göre TL’sına çevrilmiştir.

3.5.2.2. Operasyonel açıdan yeniden yapılandırma

Kamu bankalarının yönetimi ortak yönetim kuruluna devredilmiş ve kurula kamu bankalarını yeniden yapılandırma ve özelleştirmeye hazırlama yetkisi verilmiştir. Bu çerçevede, Emlak Bankası Ziraat Bankası’na devredilmiş faaliyetlerin etkinlik ve verimlilik doğrultusunda yürütülmesi için şube ve personel sayısı rasyonel seviyelere düşürülmüştür.

Tablo 3.14. Personel ve Şube Sayısındaki Gelişmeler

	Aralık 2000	Aralık2001	Aralık2002	Ağustos2003*
Personel Sayısı	61.601	47.985	30.399	30.504
Ziraat Bankası	36.576	33.023	22.099	21.867
Halk Bankası	10.000	14.962	8.300	8.637
EmlakBankası	15.025	-	-	-
Şube Sayısı	2.494	2.398	1.685	1.673
Ziraat Bankası	1.287	1.499	1.139	1.131
Halk Bankası	804	899	546	542
EmlakBankası	403	-	-	-

*Ağustos 2003 verileri geçici niteliktedir.

Kaynak: Kamu Bankaları Ortak Yönetim Kurulu

Şube ve personel sayısında oluşan gelişmelerden sonra şube başına düşen aktif büyüklüklerinde iyileşmeler olmuştur.

Banka aktif ve pasiflerinin getiri-maliyet oranları haftalık, şubelerin bilanço kar/zarar durumları da günlük olarak takip edilebilecek bir izleme programı oluşturulmuştur.

3.5.2.3.Kamu bankalarının yeniden yapılandırma sonrası karlılık performansları

Enflasyon muhasebesine göre düzeltilmemiş veriler incelendiğinde 2001 Nisan ayında -1.338 trilyon kar açıklanırken 2003 Ağustos ayında 1.696 trilyon kar açıklanmıştır.

Tablo 3.15. Kamu Bankalarının Dönem Kar ve Zararları

(TrilyonTL)	Ziraat&Emlak Bankası		Halk Bankası		Toplam	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
2001 Nisan	-598	-	-740	-	-1.338	-
2001 Aralık	526	-	-581	-	-55	-
2002 Aralık	953	156	814	594	1.767	750
2003 Mart	414	9	224	125	638	134
2002 Haziran	811	382	415	249	1.226	631
2003 Ağustos*	1.145	734	551	406	1.696	1.140

(1)Enflasyon muhasebesine göre düzeltilmemiş veriler,(2)Enflasyon muhasebesine göre düzeltilmiş veriler

*Ağustos verileri geçici niteliktedir.

Kaynak: Kamu Bankaları Ortak Yönetim Kurulu

3.5.3.Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu(TMSF) Bankalarının yeniden yapılandırılması

1997 yılından 2002 yılına kadar 20 banka TMSF'ye devrolmuştur. 20 bankadan 3'ü mülga 3182 sayılı Bankalar Kanunu yürürlükteyken alınmıştır. 5 banka yaşanan krizlerle birlikte mali bünyelerinin tamamen bozulması, likiditelerini kaybetmeleri sebebiyle 4389 sayılı Bankalar Kanununun 14. maddesinin 3. fıkrasına göre, 12 banka ise mali bünyelerinin bozulması ve banka kaynaklarının hakim ortaklar lehine ve banka zararına neden olacak şekilde kullandırılması aynı kanununun 14/3-4 fıkralarına göre TMSF bünyesine alınmıştır.¹⁵⁸

Tablo 3.16.TMSF Bünyesine Devredilen Bankalar Listesi

Devralınan	Birleştirilen	Satışı Gerçekleştirilen	Tasfiye Sürecinde Olan	Halen TMSF Bünyesinde Olan
T.Ticaret Bankası	Sümerbank	Bank Ekspres	T.Ticaret Bankası	Bayındırbank
Bank Ekspres	-Egebank	Sümerbank		Pamukbank
Interbank	-Yurtbank	Demirbank		
Egebank	-Yaşarbank	Sitebank		
Yurtbank	-Bank Kapital	Milli Aydın Bankası		
Sümerbank	-Ulusal Bank			
Esbank	Bayındırbank			
Yaşarbank	-Etibank			
Etibank	-Interbank			
Bank Kapital	-Esbank			
Demirbank	-EGS Bank			
Ulusal Bank	-Toprakbank			
İktisat Bankası	-İktisat Bankası			

¹⁵⁸ BDDK,Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı VII,2003

Sitebank	-Kentbank			
Milli Aydın Bankası				
Bayındırbank				
Kentbank				
Egsbank				
Toprakbank				
Pamukbank				

Kaynak:BDDK,Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı VII

Düzenlemelerde ve denetim anlayışında uluslararası kabul görmüş prensiplere önemli ölçüde yaklaşmıştır. Sermaye yeterliliğini karşılayamayan bankalar Fon'a alınmıştır. Fon'a alınan bankalar ile kamu bankalarının görev zararlarını Hazine üstlenmiştir. Faaliyetini sürdüren bankalar yeni bir anlayışla denetime ve yeniden sermayelendirmeye tabi tutulmuştur. Krediler yeniden sınıflandırılmış, sorunlu krediler tanınmış, karşılık yönetmeliğine göre gerekli karşılıklar ayrılmıştır.

Tablo3.17.TMSF Kapsamındaki Bankaların Yeniden Yapılandırma Süreci

	97	98	99	2000	2001	2002	Toplam
Devralınan Banka Sayısı	1	1	6	3	8	1	20
Birleştirilen Banka Sayısı	-	-	-	-	7	5	12
Satılan Banka Sayısı	-	-	-	-	3	2	5
Tasfiye Süreci.Banka Sayısı	-	-	-	-	-	1	1
TMSF Bünyesindeki Banka Sayısı	1	2	8	11	9	2	2

Kaynak:BDDK, Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı

Diğer taraftan BDDK 03.07.2003 tarihinde 1085 sayılı kararı ile Türkiye İmar Bankası A.Ş.'nin bankacılık işlemleri yapma ve mevduat kabul etme iznini kaldırmış bankanın yönetim ve denetimi Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na geçmiştir.

Tablo 3.18. TMSF Bünyesine Alınan Bankaların Yükümlülükleri

Toplam Yükümlülükler(Devir itibariyle milyon dolar)	31.955
-Toplam Mevduat	25.958
-TL Mevduatlar	10.751
-YP Mevduatlar	15.207
-Diğer	5.997
<i>Bilgi için</i>	
-Sigortaya tabi mevduat	16.827
-Yurtdışı yükümlülükler(*)	2.024
-Yurtdışı alacaklar	763
-Yurtdışı yükümlülükler(net)	1.260
-Yurtdışı yükümlülükler(net)/Toplam yükümlülükler	4,0

(*)Yurtdışından alınan kredilerle yurt dışı yerleşiklere ait mevduatı içermektedir.

Kaynak:BDDK,Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı

TMSF bünyesindeki bankaların devir tarih itibariyle toplam zararları 17.3 milyar dolar seviyesindedir. Bu durumdayken finansal ve operasyonel yeniden yapılanma sürecine girilmiştir.

3.5.3.1.TMSF Bankalarında finansal yeniden yapılandırma

TMSF Bankalarının yeniden yapılandırılması ve yükümlülüklerinin devri için 17.3 milyar dolar kamu, 5.2 milyar dolar TMSF kaynağı olmak üzere toplam 22.5 milyar dolar kaynak kullanılmıştır. TMSF'nin Hazine'den aldığı 17.3 milyar dolar DİBS; faizleri ile birlikte 2003 tarih itibariyle 28.2 milyar dolara (40 katrilyon tl)'ye yükselmiştir. Bu kaynakların önemli bir bölümü mevduatların ödenmesinde kullanılmıştır.Hazine'den alınan kaynakların bir bölümü de kısa vadeli yükümlülüklerinin yerine getirilmesinde kullanılmıştır. TCMB'ye olan 2.6 katrilyonluk ve TCMB dışı 5.2 katrilyonluk kısa vadeli yükümlülükler sıfırlanmıştır. Mayıs 2001 tarihinde 4.5 milyar dolar TMSF bankalarının açık pozisyonları, Eylül 2003 tarihinde 19 milyon dolar seviyesine gerilemiştir.

Tablo 3.19. TMSF Bünyesindeki Bankaların Döviz Pozisyonlarındaki Gelişmeler

(milyon dolar)	Nisan2001	Aralık2001	Aralık2002	Eylül2003
Döviz Pozisyonu	-4.812	-1.197	-1.829	-1.364
Döviz endeksli pozisyon	630	748	1462	1344
Bilanço içi döviz pozisyonu	-4.182	-449		-19
Vadeli Pozisyon	-132	0	0	0
Net Genel Pozisyon	-4.314	-449	-367	-19

Kaynak: BDDK,Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı

TMSF Bünyesindeki bankaların mevduat faiz oranları piyasa seviyesine yaklaştırılmıştır.Gerçekleştirilen ihaleler sonucunda 479 trilyon liralık mevduat ve 2.587 milyon dolarlık tevdiat hesapları 8 adet özel bankaya devredilmiştir.

3.5.3.2. TMSF Bankalarında operasyonel yeniden yapılandırma

TMSF bünyesindeki şubelerin birçoğu kapatılmış ya da satılarak devredilmiştir. Şube personeline de önemli azalmalar olmuştur.Bu durum aşağıdaki tablodan daha net görülebilir.TSMF'ye devir itibariyle toplam çalışan sayısı 37.889 iken 2003 Ağustos ayı itibariyle 5.935'e gerilemiştir.Şube sayısı da aynı dönemler itibariyle 1.815'den 316'ya gerilemiştir.

Tablo 3.20.TMSF Bankalarının Şube Sayısı Gelişimi

	Devir Tarihi İtibariyle	Satılan Bankalarla Devredilen	Satılan Şubeler	Mevcut Şube (Ağustos03)
Bayındırbank	22			5
Toprakbank	165		91	
Pamukbank	196			171
EGS Bank	49		3	
Etibank	283		100	
İktisat	62		25	
Kentbank	86		46	
Tarişbank	41	29		
T.Ticaret	274			140
Sümerbank	401	135		
Bank Ekspres	25	26		
Sitebank	13	5		
Demirbank	198	188		
Toplam	1.815	383	265	316

Tablo 3.21.TMSF Bankalarının Şube Sayısı Gelişimi

	Devir Tarihi İtibariyle	Satılan Bankalarla Devredilen	Satılan Şubelerle Devredilen	Mevcut Çalışanlar (03)
Bayındırbank	381			526
Toprakbank	2482		733	
Pamukbank	5320			4160
EGS Bank	918		39	
Etibank	6171		1106	
İktisat	1305		131	
Kentbank	1422		456	

Tarişbank	528	345		
T.Ticaret	4790			1249
Sünerbank	9357	3198		
Bank Ekspres	721	618		
Sitebank	253	146		
Demirbank	4241	3565		
Toplam	37889	7872	2465	5935

Kaynak: BDDK,Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı

TMSF bünyesindeki bankaların alacaklarının etkin bir biçimde çözümlenmesini sağlamak amacıyla Tahsilat Dairesine 189.105 dosya aktarılmıştır. Fon bankalarının gayrimenkulleri ve bazı iştirakleri satılmıştır.

3.5.4.Özel Sermayeli Bankaların Yeniden Yapılandırılması

Özel bankacılık sistemi Kasım 2000 krizi sonrasında likidite ve faiz riski, Şubat 2001 krizinden sonra kur riski nedeniyle çok ciddi kayıplara uğramıştır. Bankalar faiz ve kur riskini ihmal ettiler ve aktif kalitesini yükseltemediler. Mevduat sigorta sisteminin yarattığı sorunlara karşılık bütün bankalar ortak bir politika üretilmediler. Devletin borçlanma ihtiyacının artması, asimetrik bilginin olduğu reel sektöre kredi /aktif büyüklüğü oranının düşmesine neden olmuştur. Banka sayısındaki büyüme yanında gruplar itibariyle dağılımda da dikkati çeken bir gelişme olmuştur. Kamusal sermayeli bankaların sayısı azalırken, özel sermayeli ve yabancı bankaların sayısı artmıştır. Bu arada özellikle 1980 yılından sonra yabancı bankaların ve kalkınma ve yatırım bankalarının sayısı hızla artmıştır. Toplam aktifler içinde kamusal sermayeli bankaların payı 67'den yüzde 35'e gerilemiş, özel sermayeli bankaların payı ise yüzde 27'den yüzde 55'e yükselmiştir. Kamu kesimi borçlanma ihtiyacının yüksek olması nedeniyle kaynak elde edebilmek için munzam karşılıklar politikası da kullanılmıştır. Bunun için izlenen yol dönemsel olarak farklılaşsa da , umumi disponibilitenin devlet iç borçlanma senetleri olarak tutulması zorunluluğunun getirilmesi şeklinde olmuştur. Uygulanan karşılıklar politikası ve kısa vadeli sermaye hareketlerinin etkisiyle bankacılık sektöründe, bilançoların

yabancı para cinsinden pasiflerin ağırlığının artmasına neden olmuştur. Bankaların kamu finansmanında oynadığı etkin rolün sonucu olarak, reel sektörü finanse etmede çekinceli davranmalarına neden olmuştur.¹⁵⁹

Ekonomideki gelişmelere bağlı olarak bilanço ve gelir-gider yapısında da önemli değişiklikler olmuştur. Toplam aktifler içinde kredilerin payı 1980'li yıllara kadar yükseldikten sonra azalmaya başlamış, döviz işlemleri ve menkul kıymet işlemlerindeki gelişmeler nedeniyle bu kalemlerin toplam aktifler içindeki payı artmıştır. Pasifte ise mevduat önemini korumuş, yurtdışı borçlanmanın da etkisiyle mevduat dışı kaynakların payı artmıştır. Yüksek ve kronik enflasyon nedeniyle vade yapısı kısalan mevduatın hemen hemen yarısı döviz cinsinden açılmıştır. Özkaynakların payı ise kararlılık göstermiştir. Bilanço içinde yabancı para kalemlerin payı yüzde 50'ye ulaşmıştır. Kamu borçlanma gereğinin mali piyasalar üzerindeki baskısı nedeniyle bankalar açık pozisyonlarını büyütmüşlerdir. Bilanço dışı işlemler, özellikle 1990 yılından sonra bilançodan daha hızlı bir büyüme göstermiştir.¹⁶⁰

2000 ve 2001 krizlerinde yaşanan gelişmeler sonucunda, özel bankaların daha sağlıklı bir yapıya kavuşması için tedbirler alınmaya başlanmıştır. Hazine 2001'de gerçekleştirdiği iç borç takas işlemi ile özel bankaların açık pozisyonlarını kapatmada yardımcı olmuştur.

---

¹⁵⁹ Çolak, Ömer Faruk, Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri, Gazi Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, s.5

¹⁶⁰ TBB 40. YIL Kitabı, s.32

Tablo 3.22.Özel Bankaların Döviz Pozisyonları

(Milyon dolar)	2000 Kasım	2001 Aralık	2002 Aralık	2003 Eylül
Bilanço İçi Pozisyon	-10.674	-1.487	-454	-764
Vadeli Pozisyon	9.720	1.597	60	-105
Net Pozisyon	-954	110	-394	-659

Kaynak:BDDK,BSYYP VIII

Özel bankaların sermayedarlarından sermaye artışına yönelik taahhütler alınmıştır. 2001-2003 döneminde toplam 4.000 trilyon sermaye artışı yapılması sağlanmıştır. Bankalar Kanununa ilave edilen geçici madde ile bir defaya mahsus olmak üzere sermayenin güçlendirilmesi amacına yönelik olmak üzere kredi teminine olanak tanınmıştır.

Enflasyon muhasebesi uygulamasına geçilmiştir. Uzun yıllar yüksek enflasyon ortamında çalışan bankaların bilançoları, enflasyona göre güncellenmiştir. Tüm bu uygulamalar bankaların mali yapılarının daha gerçekçi bir görünüm almasını sağlamıştır.

Finansal krizler sonucu ödeme gücünü yitirmiş reel sektör şirketlerinin faaliyetlerini yeniden sürdürebilmesi amacıyla "Finansal Yeniden Yapılandırma Anlaşmaları" yapılmıştır. Bu anlaşmalarla ek finansman imkanıyla birlikte borçlar yeniden itfaya bağlanmıştır.

Tablo 3.23. Finansal Yeniden Yapılandırma Kapsamındaki Firmalar ve Borçlar

Eylül 2003 İtibariyle	Toplam Başvuru		Bağtlanan Adet dolar	FYYS Milyon
	Adet	Milyon dolar		
Büyük Ölçekli Firma	208	5.415	157	4.561
Küçük Ölçekli Firma	100	673	69	556
Toplam	308	6.088	226	5.117

Kaynak:TSKB

2002 yılında yürürlüğe giren 4743 sayılı kanun çerçevesinde, bankaların tahsili gecikmiş alacaklarını çözüme kavuşturmak amacıyla çeşitli vergi kolaylıkları da getirilerek varlık yönetim şirketlerinin kurulması da teşvik edilmiştir.

Bankaların devir ve birleşmelerinde vergi kolaylıkları getirilmesiyle artış olmuştur. Bu dönemde birleşmeye konu olan bankaların toplam aktif büyüklüğü 26.5 milyar dolar seviyesindedir.

Tablo 3.24 Bankacılık Sektöründe Devir ve Birleşmelere İlişkin Gelişmeler

Devir ve Birleşmeye Konu Olan Bankalar		Yeni Banka	Tarih
Osmanlı Bankası	Körfezbank	Osmanlı Bankası	31.08.2001
Garanti Bankası	Osmanlı Bankası	Garanti Bankası	14.12.2001
HSBC Bank	Demirbank	HSBC Bak	14.12.2001
Tefken Yatırım	Bank Ekspres	Tekfenbank A.Ş.	26.10.2001
Oyakbank	Sümerbank	Oyakbank	11.01.2002
Morgan Guaranty	The Chase Manhattan	JP Morgan Chase & Co	14.12.2001
Sınai Yatırım Bankası	T.Sınai Kalkınma Bankası	T.Sınai Kalkınma Bankası A.Ş.	29.03.2002
Milli Aydın Bankası(Tarişbank)	Denizbank	Denizbank	27.12.2002
Finansbank	Fibabank	Finansbank	03.04.2003
Benkar Tük.Fin. ve Kart Hizmetleri	HSBC	HSBC	25.12.2002

Kaynak:BDDK,BSYYP VIII

2001 yılında yürürlüğe giren “Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik” ile birlikte risk yönetim kültürünün oluşması için önemli gelişmeler yapılmıştır.

3.5.4.1. Bankaların Yeniden Yapılandırma Sonrası Performansları

Yeniden Yapılandırma Programı kapsamındaki bankaların karlılık performansları incelendiğinde, 2001 yıl sonu itibariyle negatif olan aktif karlılığı 2003 yılında %2,1 olarak gerçekleşmiştir. Özkaynak karlılığında da yeniden yapılandırma öncesinde -%38 olan özkaynak karlılığı, 2003 Ağustos itibariyle % 10,4 olmuştur.

Tablo 3.25. Program Kapsamındaki Bankaların Kar Zarar Tablosu

(Trilyon TL)	Ara.01	Agu.02	Ara.02	Agu.03
Faiz Gelirleri	24.587	14.719	22.160	12.914
Faiz Giderleri	-15.282	-9.615	-15.151	-10.446
Net Faiz Gelir/Gideri	9.375	5.104	7.009	2.468
Takipteki Alacaklar Özel Provizyonu	-2.026	-751	-1.139	-283
Prov.son.Net Faiz Gelir/Gideri	7.349	4.353	5.870	2.185
Faiz Dışı Gelirler	5.435	3.691	8.061	7.051
Faiz Fıışı Giderler	-16.278	-7.157	-10.725	-6.287
Net Faiz Dışı Geir/Giderler	-10.843	-3.466	-2.664	764
Vergi Öncesi Kar/Zarar	-3.494	887	3.206	2.949
Vergi Provizyonu	-195	-154	-326	-831
Net Dönem Karı/Zararı	-3.689	733	2.880	2.118
Aktif Karlılığı%	-3.7	0.7	2.4	2.1
Özkaynak Karlılığı %	-38	5.6	17.2	10.4

Kaynak:BDDK,BSYYP VIII

Program kapsamındaki bankaların özkaynaklarında da artış olmuştur. 2002 yılında %19.8 olan sermaye yeterliliği rasyosu, 2003 Ağustos itibariyle % 23.6'ya yükselmiştir. Program kapsamındaki bankaların yabancı para pozisyonun gerilediği görülmektedir.

Tablo 3.26. Program Kapsamındaki Bankaların Özkaynakları

(Trilyon TL)	Aralık2001	Aralık2002	Ağustos2003
Ödenmiş sermaye	5.108	5.841	6.457
Yedek Akçeler*	14.156	12.286	13.663
Sabit Kıy Yen Değ Fonu	474	221	226
Menkul Kıymet Değ Artış Fonu	973	679	812
Dönem Karı(Zararı)	-3.686	2.859	2.118
Geçmiş Yıl Karı(Zararı)	-6.579	-5.178	-2.808
ÖZKAYNAKLAR	10.443	16.708	20.468

*Enflasyon muhasebesinden kaynaklanan sermaye yedekleri dahildir.

Tablo3.27. Program Kapsamındaki Bankaların Yabancı Para Pozisyonları

(Milyon dolar)	Ocak2002	Aralık 2002	Eylül2003
Bilanço içi pozisyon(DEP dahil)	-1.199	-606	-792
Vadeli Pozisyon	306	180	221
Net Genel Pozisyon	-893	-426	-571
YPNGP/Özkaynak%	-19.5	-6.2	-4.6

DEP:Döviz Endeksli Pozisyon

Kaynak:BDDK,BSYYP VIII

3.5.5.Gözetim ve Denetimin Etkinliğinin Artırılması

Bankacılık sistemini daha etkin ve rekabetçi bir yapıya kavuşturacak, sektörün dayanıklılığını geliştirecek ve sektöre güveni kalıcı kılacak yasal ve kurumsal düzenlemelerin gerçekleştirilmesinde önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Yasal çerçeve uluslararası standartlara büyük ölçüde uyumlaştırılmıştır. Gözetim ve denetim çerçevesine ilişkin düzenlemeler ;

-Sermaye yeterliliği,

-Risk düzenlemeleri,

-Kredi ve iştirak sınırlamaları ile karşılıklara ilişkin düzenlemeler ,

-Muhasebe standartları ,bağımsız denetim,devir ve birleşmelere ilişkin düzenlemeler,

-Banka sermayelerinin güçlendirilmesi programı kapsamında yapılan düzenlemeler,

-Özel finans kurumlarına ilişkin düzenlemeler ile

-Yabancı ülkelerle yapılan denetim ve işbirliği anlaşmaları hususunda yoğunlaşmıştır.

Bütün yapılan uygulamalar ve düzenlemelerin sonucunda bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasının toplam maliyeti 47.2 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Kamu maliyesi üzerinde yeniden yapılandırma sürecinde görev zararları dahil olmak üzere kamu bankaları için 21,9 milyar dolar, TMSF'ye devredilen bankalar için ise 17,3 milyar dolar olmak üzere, toplam 39,3 milyar dolarlık (GSYİH'a oranı yüzde %26,6) bir ek yük ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılmasının özel sektöre maliyeti; 5.2 milyar doları TMSF tarafından ve 2.7 milyar doları kriz döneminde eriyen sermayeleri güçlendirmek amacıyla özel sektör bankaları tarafından olmak üzere 7,9 milyar dolar(GSYİH'ya oranı yüzde 5,3)olmuştur.¹⁶¹

¹⁶¹ BDDK,Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme Raporu-VII,2003,s.50

SONUÇ

Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren uygulanan makroekonomik politikalarda; sermaye hareketlerinin liberalleştirilmesi, kur vb: IMF ile yapılan stand-by anlaşmalarında yapılan düzenlemeler belirleyici olmuştur. IMF: kredi programlarının başarısını artırmak için sadece makroekonomik düzenlemelerin yeterli olmadığına, program uygulanan ülkede istikrarın sağlanması için yapısal önlemler de uygulanması gerektiğine ve ülkelerin daha yüksek büyüme oranlarına ulaşması için liberalizasyona gitmesi gerektiğine inanıyordu. IMF tarafından ilk defa Yapısal Uyum Finansman Kolaylığı anlaşmalarında yapısal koşulların izlenmesinde kullanılan yapısal kriterler daha sonra stand-by dahil tüm programlarda kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle 1980’lerden sonra Dünya Bankasının da desteği ile finansal konulara ağırlık vermeye başlamıştır. Fakat IMF’nin fonksiyonlarındaki bu gelişme yoğun eleştiriler almaya başlamıştır. Bunlar şu şekilde sıralanabilir:

IMF’nin gelişmekte olan ülkelerin yapısal sorununa bakışının çok abartılı ve çözüm önerilerinin de zamansız olduğudur. IMF özellikle kriz döneminde önerdiği yapısal düzenlemeler ile krizleri daha da derinleştirmektedir. Özellikle likidite krizi yaşayan ülkelere IMF’nin kapsamlı ve ayrıntılı yapısal koşullar getirmesi, uluslararası yatırımcıları krizin derinliği konusunda yanlış ve abartılı değerlendirmelere yöneltmektedir. Yapısal politikaların izlenmesi ve denetlenmesi makroekonomik politikaların izlenmesinden farklıdır. Performans kriterleri nicel ölçülebilir makro değişkenlerin izlenmesinde kullanılır. Yapısal performans kriterleri yapısal önlemlerin izlenmesinde kullanıldığında örneğin ödeme güçlüğü içindeki x bankasının y tarihinde kapatılması ya da x kuruluna y tarihine kadar atama yapılması biçiminde işlemektedir.¹⁶² 1999 yılında Türkiye’de uygulanan İstikrar Programının yapısal performans kriteri olan Telekom’un özelleştirilmesi konusu, özelleştirilmede yaşanan aksaklıklar nedeniyle neredeyse başlı başına istikrarsızlık sebebi olmuştur. Bütün finansal piyasalar bu olaya endekslenmiştir. Fakat daha sonra 2001 yılında uygulanan istikrar programında bu olayın öncelikler arasında yer almaması IMF’nin yapısal performans kriterlerini uygularken önceliklerini tam belirleyemediğini

¹⁶² Oğuz ESEN, Türkiye’de Uygulanan IMF Destekli Yapısal Programlar, Alkım Yayınevi,2002,s.15

göstermektedir. Bu dönemde aynı zamanda Merkez Bankası'na verilmiş olan net iç varlıklar (NİV) hedefi nedeniyle Merkez Bankası 2000 Kasım ayında yaşanan likidite krizinde borç veren son merci rolünü üstlenememiştir. IMF'nin katı yapısal kriter koyması likidite krizinin daha da derinleşmesine neden olmuş; Şubat 2001 krizinin altyapısını hazırlamıştır.

Yapısal yelpaze politikası genişledikçe IMF in kendi uzmanlığı dışında kalan özelleştirme, yönetim, tarım alanlarında doğruluğu kanıtlanmamış tartışmalı politika önermelerinde bulunduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda Stand-by anlaşmalarının yapısal koşullara bağlanmasını destekleyecek hukuki düzenlemelerin olmadığı ileri sürülmektedir.

IMF kredileri ters seçim(adverse selection) problemi de yaratabilir. Çünkü bir ülke IMF kredisi alabilmek için sermaye piyasalarını serbestleştirmek istediği izlenimini verip daha sonra gerekli politikaları uygulamayabilir.¹⁶³

Bir diğer eleştiri ise büyümenin önünde engel olarak görülen yapısal sorun ve dengesizliklere rağmen başta Asya ülkeleri olmak üzere pek çok gelişmekte olan ülkelerin uzun süre yüksek büyüme oranlarını yakalamış olmasıdır. Barro ve Wha Lee'nin IMF'nin etkilerini analiz etmeye yönelik çalışmasında da dönemsel olarak IMF kredilerinin büyümeye etkisi istatistiksel olarak anlamsız çıkmış fakat uzun dönemli büyümeye etkisi istatistiksel olarak oldukça anlamlı çıkmıştır. IMF kredileri geleceğe dönük 5 yıllık planda büyümeye etkisine bakıldığında bu regresyon tahminine göre negatiftir.¹⁶⁴

IMF'nin yeni sanayileşmekte olan ülkelere önermiş olduğu sabit veya istikrarlı kur politikaları aslında mali krizleri daha da derinleştirmiştir. Kurlar istikrarlı tutulurken fiyat artışlarının önlenememesi, enflasyon-kur makasının açılmasına, diğer bir deyişle ulusal paranın aşırı değerlenmesine yardımcı olmaktadır. Bu politikaların makroekonomik dengesizlikleri artırarak krizlere çok uygun bir ortam hazırladıkları kolayca anlaşılır.¹⁶⁵ Türkiye'de de 1999 yılında uygulanan stand-by anlaşmasında da yapısal uyum ve performans kriterlerinin detaylı olarak yazılması uygulamada esnekliğin kaybolmasına yol açmıştır. Aynı

¹⁶³ Evren ERGİN, a.g.e., s.125

¹⁶⁴ J.Robert BARRO & Wha Lee JONG, a.g.e., s.520

¹⁶⁵ Halil SEYİDOĞLU, a.g.e., s.22

zamanda sağlam bir bankacılık alt yapısı olmadan kur sepeti politikasının uygulanması sıcak para girişlerinin ve ani çıkışlarının daha da sistemi etkilemesine neden olmuştur. Doğru olan bu istikrar politikası uygulanmadan önce finansal piyasalarda reformun yapılmasıydı.

1980'li yıllarda başlayan mali liberalizasyon süreciyle, bankacılık dahil bütün mali sistemde yapısal değişiklikler uygulamaya koyulmuş; faiz oranları ve döviz kurlarındaki sınırlamaların kalkması da, bu yapısal değişikliklerin hızla yerleşmesinde önemli rol oynamıştır. Reform niteliğindeki bu yapısal değişiklikler, bankacılık sektörünün ve mali sistemin gelişmesini ve büyümesini sağlamıştır. Finansal serbestleşme politikalarının uygulamaya geçmeden önce yasal ve muhasebe sistemlerinin kurulması, finansal kurumları denetleyecek ve izleyecek bağımsız bir otoritenin kurulması ve şeffaflığın sağlanması gerekir. Finansal serbestleşme reformlarının zaman içinde uygun sırada yapılması gerekir. Türkiye'de ise gerekli yasal altyapının ve denetim mekanizmaları kurulmadan hızlı bir liberalleşme sürecine geçilmiştir. Bu durum daha sonra bankacılık sisteminin kontrolsüz büyümesine neden olmuştur. 1990'lı yıllardaki olumsuz gelişmeler bankacılık sektörünün mali bünyesinin önemli ölçüde bozulmasına neden olmuş, bankalar, uzun süre çok yüksek riskli bir ortamda çalışmışlardır. Bu dönemde hızla artan kamu kesimi borçlanma gereği ve bütçenin finansmanında kamu bankaları kaynaklarının kullanılması bu süreci hızlandırmıştır. 2000'li yıllara gelindiğinde bankacılık sektörü çok ciddi bir riske maruz kalmış, bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması, bankaların mali bünye sorunlarının çözülmesi, kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu amaçla Bankalar Kanunu'nda radikal değişiklikler yapılmış, bankaların faaliyetlerinin düzenlenmesine ve denetimine yeni bir yaklaşım getirilmiştir. Yeniden yapılanma ve uluslararası piyasalarla bütünleşme çabalarına paralel olarak, Türk bankaları da gerek kurumsal yapılarında, gerekse sundukları hizmet ve ürün kalitesinde önemli değişiklikler gerçekleştirilmiştir.¹⁶⁶ 1980 yılından itibaren bankacılık sisteminin genel gelişimi aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

¹⁶⁶ Oğuz YILDIRIM, a.g.e.,s.40

Bankaların finansal başarısını gösteren toplam kredi/ toplam mevduat oranı 1980 yılında liberalizasyona geçildikten sonra düşme eğilimine girmiştir. Bunun temel nedenleri arasında, yüksek kaynak maliyetleri ve yaşanan kriz süreçleri sayılabilmektedir.

Türkiye’de yaşanan krizlerden sonraki ekonomik yeniden yapılandırmanın temel aşamalarından biri bankacılık sisteminin güçlendirilmesi, mali sistemin büyütülmesi ve derinliğinin artırılmasıdır. Bu kapsamda 1999 yılından beri çok önemli adımlar atılmıştır. Bankacılık sisteminde yapılandırma açısından gerekli olan sağlıklı ekonomik ortamın yaratılması amacıyla; istikrar içinde bir büyümenin yakalanması, enflasyonun düşürülmesi, kamu kesimi açıklarının düşürülmesi, piyasa ekonomisi koşullarının güçlendirilmesi gerekir. Yeniden yapılanmanın kalıcı olması için her alanda uygulanması, kamuyu, banka dışı finansal kesimleri, reel sektördeki kurumları da kapsamaması ve bu reformların eşzamanlı olarak yapılması gerekmektedir.¹⁶⁷

Uygulamadan da anlaşılacağı üzere mali krizlerin önemli bir nedeni faiz ve kur makasının açılmasıdır. Bunu önlemek için de ülkelerin aşırı değerlenmiş kur politikası uygulamalarında özenle kaçınmaları gerekir. Yeni sanayileşmekte olan ülkelerde yüksek faiz politikası izlemenin temel nedeni hükümetlerin karşılaştıkları bütçe açıklarını iç ve dış borçlanma ile finanse etmeye çalışmalarıdır. Dolayısıyla asıl sorun kamu borçlanma gereğini azaltmaktır. Bu konuda bankacılık sisteminin, temel fonksiyonu olan reel sektöre kaynak aktarımı fonksiyonunu yerine getirecek şekilde yapılandırılması, güçlendirilmesi ve denetlenmesi de büyük önem taşımaktadır.¹⁶⁸

UNCTAD Ticaret ve Kalkınma Raporu(Trade and Development Report , TDR)’unda krizlerden alınabilecek dersleri şu şekilde sıralamıştır. Finansal reformların uygulanması için en kötü zaman krizin yaşandığı andır. Yeniden yapılandırma uygulamaları genellikle ekonomik istikrarsızlığın söz konusu olduğu dönemlere rastlamaktadır. Ekonomik istikrar sağlanınca bankaların kredilendirme sürecinin ve buna bağlı karlılıklarının düzeldiği gözlemlenmektedir. Döviz krizi ile

¹⁶⁷Ersin ÖZİNCE, Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırmasına Bankaların Bakış Açısı, TBB, 2002

¹⁶⁸ Halil SEYİDOĞLU, a.g.e, s.25

aynı zamanda birtakım finansal zorluklar nedeniyle faiz oranlarının artması aynı zamanda olursa reel sektör ve finans sektöründe sorunların daha da büyümesine neden olur.¹⁶⁹

Yaşanan krizleri ve dünya genelinde regülasyon uygulamalarını göz önüne alındığında, gelişmekte olan piyasa ekonomilerinde bankacılık sistemlerinin güçlendirilmesine yardımcı olacak belli başlı politikalar özetle şu şekilde sıralanabilir:¹⁷⁰

- Ekonomideki değişkenlik hızının azaltılması,
- Kredi artışına ve özel sermaye akımlarının dalgalanmasına karşı tedbir almak,
- Likidite-Vade-Para Uyumsuzluğunun Azaltılması,
- Finansal Liberalizasyona İyi Hazırlanmak,
- Kamu Bankalarının ve Bağlantılı Kredilerin Azaltılması
- Muhasebe Kayıtlarının, Şeffaflığın ,Bilgi Yayınlanmasının ve Yasal Çerçevenin Güçlendirilmesi,
- Banka Sahipliği,Yöneticiliği ve Kreditörlüğü ile Banka Denetçiliği ve Gözetimciliğinin Teşviki.

Genel ekonomik başarı, belki başlı başına olmasa da finans sisteminin etkinliğine önemli ölçüde bağlıdır. Aynı şekilde, finans sisteminin etkinlik kazanabilmesi , genel ekonomik yapı ve koşulların istikrarını gerektirir. Türkiye ekonomisinin bugüne kadarki gelişim incelendiğinde; yapısal ekonomik sorunlar ve bu sorunların çözülmesinde gösterilen irade yetersizlikleri; Türk Finans kesiminin yeterli etkinliğe ulaşmasını engellemiştir. Doğal olarak etkin olmayan finans sistemi gereken oranda ekonominin reel sektörlerini destekleyemediğinden, genel ekonomik gelişim aksamıştır.¹⁷¹

Sonuç olarak, güçlü bir ekonominin varlığı büyüyen ve sağlıklı çalışan bir mali sektör ile mümkündür. Mali tasarrufların ekonomik açıdan en iyi biçimde kullanılmasında mali sektörün etkin ve sağlıklı olarak çalışması büyük önem arz

¹⁶⁹ Raghavan CHAKRAVARTHI, *Asia:The Causes of Crises*,www.twinside.org.sg

¹⁷⁰ GOLDSTEİN M &P.TURNER,*Banking Crises in Emerging Economies Origins and Policy Options*,Bank for International Settlements,Economic Papers,No:46,1996,s.81

¹⁷¹ K.Batu TUNAY,&T.Mustafa UZUNER ,a.g.m.,s.285

etmektedir. Etkin, sağlıklı çalışan ve büyüyen bir mali sistemin oluşturulması, mali sisteme duyulan güvene ve politik istikrarın desteği ile sağlanmış makroekonomik istikrara bağlıdır. Bankacılık sektöründe kredi kanallarına işlerlik kazandırılmak zorundadır. Bunu engelleyen en önemli olgu kamu kesimi borçlanma gereksiniminin yüksek olmasıdır. Sorunun çözümü ise makro iktisat politikaları ile ekonomide istikrarın sağlanması ile mümkündür.¹⁷² Banka pasif yapısı ve devletin borçlanma yapısı yeniden düzenlenmeli; son olarak da bu etkileri düzenleyecek para politikalarının uygulanması gereklidir.¹⁷³ Aynı zamanda ahlaki tehlike problemlerinin oluşmasını engellemek amacıyla adalet sistemi; bankacılık kesiminde suistimalleri kısa sürede etkin çözüme kavuşturacak yetkilerle donatılmış ve sorunlara vakıf, bankacılık terimlerine ve ürünleri konusunda uzman kişilerce oluşturulacak ihtisas mahkemeleri ile desteklenmelidir.

---

¹⁷² Ömer Faruk ÇOLAK, Cumhuriyet Döneminde Türk Bankacılık Sistemi, 2003, s.9

KAYNAKLAR

- AGENOR Pierre-Richard&J. MONTIELPeter, **Development Macroeconomics**, Princeton University Press, 1996
- APAK Sudi, **Türkiye ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Ekonomik İstikrar Uygulamaları**, Anahtar Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1993
- ARICAN Erişah, **Gelişmekte Olan Ülkelerde İstikrar Politikaları: Türkiye**, Derin Yayınları, İstanbul, 2002
- AKHAN Hüsni, **“Türk Bankacılık Sisteminde Yeni Dönem”**, İktisat İşletme ve Finans Dergisi, Eylül, 2000
- AKDEMİR Sevim, **Türkiye’de Finansal Sektör Reform Çalışmaları: Bir değerlendirme**, İmaj Yayıncılık, 2002
- AKYÜZ Yılmaz&BORATAV Korkut, **“The Making of the Turkish Financial Crisis”**, UN Conference, 2002
- AKDIŞ Muhammet, **Para Teorisi ve Politikası**, Beta Basım A.Ş., 1999
- AKDIŞ Muhammet, **Global Finansal Sistem Finansal Krizler ve Türkiye**, Beta Yayıncılık, 2000
- ALP Ali, **Uluslararası Mali Piyasalardaki Gelişmeler ve Türkiye**, 2002
- ALTINKEMER Melike, **Problems with Stabilization Programs and an Outline For A Turkish Stabilization**, TCMB, Research Paper, 1996
- ARTUN Tuncay, **Türkiye’de Bankacılık**, Tekin Yayınevi, Ankara, 1983
- BAKAN Sumru, **Türk Bankacılık Kesiminin Yapısı, Sorunları ve Çözüm Önerileri**, VII.Ulusal Finans Sempozyumu Bildirileri, 2003
- Bağımsız Sosyal Bilimciler İktisat Grubu, **Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı üzerine Değerlendirmeler**, Mülkiye, CiltXXV, Sayı229
- BALASUBRAMANYAM V. N. &TOGAN Subidey, **The Economy of Turkey since Liberalization**, 2000
- BDDK, **Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı Gelişme RaporuVII**, 2003
- BEYHAN Ataç, **“Kuram’da ve Türkiye’de İstikrar Politikası Açısından Parasal ve Mali İşlemler”**, Anadolu Üniversitesi, İ. T. İ. A. Yayını, No:131/153, Eskişehir, 1984

- BRINKMAN Henk-Jan, **Financial Sector Reforms in and Private Capital Flows to Africa and the Lessons From Asia**, UN, 2000
- BARRO J.Robert&Wha Lee JONG, “*IMF Programs:Who is Chosen and What are the Effects*”, NBER, 2002
- BEN S.Bernanke, “*Nonmonetary effects of the Financial Crisis in the Propagation of the Great Depression*”, **The American Economic Review**,Vol:73, No:3, 1983
- BERKSOY Taner, *IMF, İstikrar Politikaları ve Türkiye*, Ekonomik Yaklaşım, sayı:7, 1982
- BİRD Graham, “*IMF Programs :Do They Work?Can They be Made to Work* **World Development** Vol.29,2001
- BİRD Graham, “*The Credibility and Signalling Effect of IMF Programs*,Journal of Policy Modeling”, **World Development** , 2002
- BERGER AN,Humprey DB, “*Efficiency of Financial Institutions*,*European Journal of Operational Research*”, 1997; 98
- CROCKETT Andrew, **Why Is Financial Stability In A Global Economy**, FED of Kansas City, 1997
- CHARNES A, Cooper,W Rhodese, “*Measuring the efficiency of the decision making units*”, **European Journal of Official Research**, 1978;2
- CHANG Roberto&Andres VELASCO, “*Financial Crises in Emerging Markets:A Canonical Model*”, NBER, 1998
- ÇOLAK Ömer Faruk, “*Kriz ve IMF Politikaları*” , **Alkim Yayınevi**, İstanbul, 2002
- ÇOLAK Ömer Faruk, “*Finansal Kriz ve Bankacılık Sektöründe Yeniden Yapılandırma Programı Üzerine Bir Eleştiri*”,**Gazi Üniversitesi İİBF**, İktisat Bölümü
- ÇOLAK Ömer Faruk, **Cumhuriyet Döneminde Türk Bankacılık Sistemi**, 2003
- CHACHOLIADES Miltiades, **International Economics**,McGrawHill Inc, 1990
- DIAMOND W.Douglas&RAYAN G.Rajan, Banks, “*Short Term Debt and Financial Crises:Theory,Policy Implications and Applications*”, NBER, P7764,2000
- DEMİR Osman, “*2000 Yılı Sonunda Finansal Kriz ve Uygulanan İstikrar Programı Üzerine Düşünceler*”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Temmuz2001

- DEKLE Robert&M.KLETZER Kenneth, “*Domestic Bank Regulation and Financial Crises :Theory and Empirical Evidence From East Asia*”, **NBERP8322**, 2001
- DEMİRĞÜÇ-Kunt A, DETRAGIACHE E., “*The determinants of banking crisis in developing and developed countries*”, **IMF Staff Papers**, 1998 45(1)
- DOĞRUEL A. Suut, *İstikrar Politikaları ve Büyüme:Türkiye'nin Son Yirmi Yıllık Serüveni Üstüne Düşünceler*, 2002
- DEVİRİM Fevzi, “*Türkiye’de 1980 Sonrası Uygulanan İstikrar Politikaları*”,**Yeni Türkiye**, 1999
- DZİOBEK Claudia ve PAZARBAŞIOĞLU Ceyla, “*Lessons from Systemic Bank Restructuring:A survey of 24 countries*”, **IMF Working Papers**, 2001
- ESEN Oğuz, **Türkiye'de Uygulanan IMF Destekli Yapısal Programlar**, 2002
- ENOCH Charles&MARSTON David&TAYLOR Michael, “*Financial System Soundness*”, **IMF** , 2002
- EİCHGREEN Barry &ROSE K.Andrew, “*Staying Afloat When the Wind Shifts: External Factors and Emerging-Market Banking Crises*”, **NBER wp6370**, 1998
- ENOCH Charles&GARCÍA Gillian&V.Sundararajan, “*Recapitalizing Banks with Public Funds*”, **IMF Staff Papers**, 2001
- EĞİLMEZ Mahfi, www.mahfiegilmez.com, “*IMF ve Türkiye*” , 2002
- EĞİLMEZ Mahfi, “*Kasım 2000 Krizi Üzerine*”, <http://makalem.com>
- EMİRDAĞ O, “*Bankalar Kanununda Son Değişikliklerin Değerlendirilmesi*”, **Bankacılar Dergisi**, Sayı37
- ERGİN Evren, “*Determinants and Consequences of International Monetary Fund Programs*”, **Stanford University Doctor of Philosophy**, UMI, 1999
- ERDÖNMEZ Pelin , Ataman, , “*Sistemik Banka Yeniden Yapılandırmasına Teorik Yaklaşım*”, **TBB**, 2001
- FISCHER Stanley, “*The Asian Crisis and Changing Role of the IMF*”, **Finance and Development**, 1998, Volume 35, 1998
- FISCHER Stanley, **Financial Sector Crises Management**,IMF Speeches,2001

- GARUDA Gopal, *"The Distributional Effects of IMF Programs: A Cross Country Analysis"*, **World Development** Vol.28, 2000
- General Assembly of United Nations, **Development and International Cooperation**, 1991
- GODDARD Scott & DEMİRAG İstemi, **Financial Management**, McGraw-Hill Inc., 1994
- GÖKKENT Gıyas, *"Türkiye'de Bankacılık Sektörü 2000'li Yıllar"*, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Eylül 2000
- GÖKÇE Deniz, *"The Political Economy of Financial Liberalization in Turkey"*, **TC. Merkez Bankası Yayını**, Ankara, 1993
- GÜRAN Nevzat & AKTÜRK İsmail, **Uluslararası İktisadi Kuruluşlar**, Isparta, 2001
- GEREK Sevgi, **Finansal Küreselleşme ve Türkiye**, AÜ, 1999
- GÜR Tinur Han & TOSUNER Ayhan, *"Para ve Finansal Krizlerin Öncü Göstergeleri"*, **HÜ İİBF Dergisi**, 2002
- GOLDSTEİN M & P.TURNER, *"Banking Crises in Emerging Economies Origins and Policy Options"*, **Bank for International Settlements, Economic Papers**, No:46, 1996
- GREENAWAY David & SAPSFORD David, *Trade Reform and Changes in the Terms of Trade in Turkey, The Economy of Turkey Since Liberalization*, 2001
- HONOHAN, P. & D. Klingebiel, *"Controlling Fiscal Costs of Banking Crises"*, **WB Working Papers**, 2000
- HONOHAN Patrick, *"Recapitalizing Banking Systems: Implications for Incentives and Fiscal and Monetary Policy"*, **World Bank Working Papers**, 2001
- HERRİNG R.J. & LİTAN R.E., *"Financial Regulation in the Global Economy"*, Washington DC, 1995
- <http://www.makalem.com>, Yeniden Yapılanma Kaçınılmaz, Activeline, 2001
- J. POLAK, Jacques, *"The IMF Monetary Model, Finance and Development"*, 1997
- KADIOĞLU Ferya & KOTAN Zelal & Şahinbeyoğlu, Gülbin, *"Kura Dayalı İstikrar Programı Uygulaması ve Ödemeler Dengesi Gelişmeleri: Türkiye"*, 2000

- KAMİNSKY Graciela Saul LİZONDO Carmen REINHART, “*Leading Indicators of Currency Crisis*”, **IMF Staff Papers**, 1997
- KAMİNSKY, Graciela I., Carmen M. REINHART, “*The Twin Crises: The Causes of Banking and Balance of Payments Problems*”, **The American Economic Review**, 1999
- KİBRİTÇİOĞLU Aykut, “*Türkiye’de Ekonomik Krizler ve Hükümetler 1969-2001*”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Eylül-Ekim 2001
- KHO Bong-Chan & STULZ M. Rene, “*Banks, The IMF and The Asian Crises*”, **nber.org, WP7361**, 1999
- KNIGHT Malcolm & SANTAELLA Julio A, “*Economic determinants of IMF financial arrangements*”, **Journal of Development Economics**, 1996
- KARLUK S. Rıdvan, **Uluslararası Mali ve Ekonomik Kuruluşlar**, 2002
- KRUGMAN Paul, **Currency Crises**, 1997
- KRUGMAN Paul, **Politika Taşeronları ve Önemsizleşen Refah**, Literatür Yayınları, 2002
- KRUEGER Anne O., **IMF Stabilization Programs**, NBER, 2000
- KUNT Aslı Demirgüç, ENRİCA Detragiache, “*The Determinants of Banking Crisis in Developing and Developed Countries*”, **IMF Staff Papers**, 1998
- KEYDER Nur, “*Türkiye’de 2000-2001 Krizleri ve İstikrar Programları*”, **İşletme ve Finans Dergisi**, Haziran 2001
- KEYDER Nur, “*Program ve 2001 Yılında Türkiye’de Ekonomik Gelişmeler*”, **İşletme ve Finans Dergisi**, Aralık 2001
- KAPLAN Cafer, **Finansal Yenilikler ve Piyasalar Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği**, MB, 1999
- KIRKPATRICK Colin & ONIS Ziya, **Turkey**, 2000
- LİPSEY Richard G, Peter O. STEİNER, **Economics**, Fifth Edition, Harper-Row Publisher, New York, 1978,
- MERCAN Reisman & YOLALAN Emel, “*The Effect of scale and mode of ownership on the financial performance of the Turkish Banking Sector*”, **Socio-economic Planning Sciences**, 2003

- MİSHKİN S.Frederic, “*The Causes and Propagation of Financial Instability: Lessons for Policymakers*”, FED of KansasCity, 1997
- MİSHKİN S.Frederic, “*Anatomy of Financial Crisis*”, NBER ,Working Paper, 1991
- MİSHKİN. Frederic, “*Financial Policies and the Prevention OF Financial Crises in Emerging Market Countries*”, NBER, Working Paper, 2001
- ÖZER Mustafa, “*Finansal krizler,Piyasa Başarısızlıkları ve Finansal İstikrarı Sağlamaya Yönelik Politikalar*”, AÜ İİBF, 1999
- Özel İhtisas Komisyonu Raporu, “*Türkiye'nin Dış Ekonomik İlişkileri*”, **Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı** , Yayın No:DPT:2512-ÖİK 529
- ÖZİNCE Ersin , “*Bankacılık Sektörünün Yeniden Yapılandırmasına Bankaların Bakış Açısı*”, TBB, 2002
- ÖZKER A.Niyazi, “*Likidite Süreçlerinde Stabilizatör Mekanizmaları ve Mali Krizler*”, www.google.com
- PARK Yung Chul&WANG Yunjong, “*Reform of the International Financial System and Institutions in Light of the Asian Financial Crises*”,UN Conference,2001
- PARASIZ İlker, **Kriz Ekonomisi ve 5 Nisan 1994 Kararları**, Ezgi Kitabevi, Bursa, 1996,
- PARASIZ İlker,**Para ve Banka**, TC Anadolu Üniversitesi Yayınları,2000
- PAZARBAŞIOĞLU, Ceyla&İnci ÖTKER, “*Speculative Attacks and Currecy :The Mexican Experience*”, **Open Economics Review**, Vol7, 1996s
- PRZEWORSKI Adam&VREELAND James Raymond, *The Effects of IMF Programs on Economic Growth*,Journal of Development Economics,2000
- RAGHAVAN Chakravarthi, **Asia:The Causes of the Crises**,www.twinside.org.sg
- SALVATORE Dominick, “*Uluslararası Parasal ve Mali Düzenlemeler :Bugün ve Yarın*”, **İktisat İşletme ve Finans Dergisi**, Ocak 2001
- SEYİDOĞLU Halil, “*Uluslararası Mali Krizler, IMF Politikaları,Az gelişmiş Ülkeler, Türkiye ve Dönüşüm Ekonomileri*”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 4(2)2003, 141-156
- SEYİDOĞLU Halil, **Uluslararası İktisat**,İstanbul,2001

- SÖNMEZ Sinan, **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, İmge Kitabevi, Ankara, 1998
- SUMMERS Lawrence , “*Repairing and Rebuilding Emerging Market Financial System*”, **The Economist**, 1998
- STİGLİTZ J, Building Rebut Financial System , [.worldbank.org/html/extdr/extme/jssp.100197.htm](http://www.worldbank.org/html/extdr/extme/jssp.100197.htm)
- SUNDARARAJAN V. D. Marston ve R. BASU, “*Financial System Standards and Financial Stability:The Case of the Basel Core Principles*”, **IMF**,2001
- TARP Finn, “*Stabilization and Structural Adjustment*”, USA, 1993
- TBB, Bankacılar Dergisi, sayı:45
- TUNAY K.Batu&T.Uzuner, T.Mustafa, **Finans Sisteminde Yeni Yönelimler**, 2001
- TUNAY K.Batu,&T.Uzuner, Mustafa, **Türk Finans Sisteminin Ekonomik Analizi**, 2001
- TAKAN Mehmet, **Bankacılık Teori Uygulama ve Yönetim**,2001
- TBB 40. Yıl Kitabı
- TBB Bankacılık ve Araştırma Grubu, Son Dönemde Bankacılık Alanında Gerçekleştirilen Yasal ve Düzenleyici Değişiklikler, 2001
- TUNAY Batu, **Finans Sisteminde Yeni Yönelimler**, Beta Yayınları, 2001
- URAL Mert, “*Liberalizasyon Dönemlerinde Mali Piyasalardaki Kırılganlığın Oluşturduğu Krizler*”, **Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisat AnaBilim Dalı Doktora Tezi**, 2003
- UYGUR Ercan, “*Krizden Krize Türkiye:2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri*”, **Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni**, 2001/1
- ULUSOY Ahmet&KARAKURT Birol, “*Finansal İstikrarın Korunması ve Önemi*”, **İşletme-Finans Dergisi**, sayı:188
- VILLANUEVA Delano&MIRAKHOR Abbas , “*Strategies for Financial Reforms*”, **IMF Staff Papers**, Vol.37, 1990
- WOODS Ngaire, “*The Challenge of Good Governance for the IMF and the World Bank Themselves*”, **World Development** Vol.28, 2000
- YILDIRIM Oğuz, “*Türk Bankacılık Sisteminin Temel Sorunları ve Sektörde Yaşanan Temel Riskler*”, **Dış Ticaret Dergisi**, 2004

YAY Turan&YAY Gürkan&YILMAZ Ensar, “*Küreselleşme Sürecinde Finansal Krizler ve Finansal Düzenlemeler*”, ITO, 2001

YEH Oj, “*The Application of Data envelopment analysis in conjunction financial ratios for bank performance evaluation*”, **European Journal of Operational Research**, 1996;47

YELDAN Erinç, **Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001

YELDAN Erinç, **Türkiye Ekonomisi ve IMF Politikaları**, 2003

YELDAN Erinç, “*İstikrar Kim İçin?Kriz Üzerine Değerlendirmeler*”, **Birikim**, 2002

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve Tarihi : Denizli -01.11.1974
Evlilik Durumu : Evli- 1 çocuk
Tabiyeti : T.C.

Eğitim

Yükseklisans : Pamukkale Üniversitesi İktisat Bölümü
Lisans : Orta Doğu Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Lise : Denizli Lisesi
Ortaokul : Pamukkale Orta Okulu
İlkokul : Gazi İlkokulu
Yabancı Dil : İngilizce

Deneyim

20 Ocak 1997-12 Ekim 2001 : İnterbank A.Ş. Kurumsal Pazarlama Yönetmen Yrd.
20 Ekim 2001-27 Aralık 2001: Gökhan Tekstil A.Ş. Finansman Sorumlusu
27 Aralık 2001-Halen : PAÜ İİBF Araştırma Görevlisi